

**Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä kokemustiedon
merkityksestä palveluiden vaikuttavuuden arvioinnille**

Tutkimuskohteena nuorten itsenäinen asuminen

Iiris Satamo 11828
Pro gradu – tutkielma
2019
Sosiaalityö
Lapin yliopisto

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä kokemustiedon merkityksestä palveluiden vaikuttavuuden arvioinnille. Tutkimuskohteena nuorten itsenäinen asuminen.

Tekijä: Iiris Satamo

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu – työ _x_ Sivulaudaturtyö __ Licensiaatintyö __

Sivumäärä: 85

Vuosi: 2019

Tiivistelmä:

Tutkielma tarkasteli kokemustiedon merkitystä palveluiden vaikuttavuuden arvioinnille. Tutkielman kokonaisuutta tarkasteltiin rakenteellisen sosiaalityön näkökulmasta. Rakenteellista sosiaalityötä lähestyttiin sekä yhteiskuntatieteellisen teorian kautta että sosiaalioikeudellisen tarkastelun kautta. Tutkimuskohteena olivat nuorten itsenäisen asumisen tuen palvelut ja niiden arviointi. Kokemustiedon teoreettista taustaa tarkasteltiin postmodernin tietokäsittelyn avulla.

Tutkielman aineistona olivat vastaukset kyselyyn, joka lähetettiin nuorten asumisen parissa työskenteleville sosiaalityöntekijöille. Kysely toteutettiin sähköisesti Webropol – kyselynä ja kyselyn kohdekaupunkeina olivat 10 suurinta kaupunkia Suomessa. Kyselyssä tiedusteltiin sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä nuorten asumisen tuen palveluiden tärkeydestä ja kokemustiedon merkityksestä palveluiden vaikuttavuuden arvioinnille. Lisäksi tiedusteltiin sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä siitä, kuinka asiakkaiden arjesta saataisiin kerättyä tietoa (rakenteellisen sosiaalityön lainsäädännöllinen velvoite) ja mikä sosiaalityöntekijän rooli on tiedon keräämisessä ja välittämisessä.

Aineiston analyysimenetelmänä käytettiin sisällönanalyysiä. Ilmeni, että sosiaalityöntekijät pitävät nuorten itsenäisen asumisen tuen palveluja tärkeinä. Sosiaalityöntekijät tuntevat ymmärtävän nuorten asiakkaidensa haasteellisia tilanteita laajalti, ottaen hyvin huomioon heidän kokonaistilanteensa ja taustansa. Sosiaalityöntekijät kokevat, että kokonaisvaltaisuuden lisäksi nuoret asiakkaat tarvitsevat yksilöllistä tukea. Lisäksi heidän näkemyksensä mukaan itsenäisen asumisen tuen palvelut tukevat myös asunnottomuuden ennaltaehkäisyä päämäärä.

Valtaosa vastanneista sosiaalityöntekijöistä koki, että kokemustiedon huomioon ottaminen palveluiden vaikuttavuutta arvioitaessa olisi merkityksellistä. Samoin valtaosa on sitä mieltä, että kokemustietoa ei ole riittävästi saatavilla palveluiden vaikuttavuuden arvioinnissa. Kaikki eivät kuitenkaan olleet tätä mieltä, vaan osa katsoi, ettei kokemustiedolla voi olla sellaista merkitystä, että sitä voisi pätevästi hyödyntää. Vastanneilla sosiaalityöntekijöillä oli paljon erilaisia ehdotuksia rakenteellisen sosiaalityön toteuttamiseksi, kuten sosiaalinen raportointi. Tutkielman tuloksista ilmeni kuitenkin, ettei sosiaalityössä ole valmista eikä yhtenäistä ohjeistusta rakenteellisen sosiaalityön toteuttamiseen.

avainsanat: tieto, kokemustieto, vaikuttavuuden arviointi, rakenteellinen sosiaalityö, sisällönanalyysi

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Sosiaalityön ja kokemustiedon postmoderneja paikannuksia	5
2.1 Sosiaalityö muutostyönä	5
2.2 Kaiken perustana oleva tieto.....	8
2.3 Kokemustieto virallisen tiedon haastajana	11
2.4 Kokemustiedon soveltaminen ja hyödyntäminen käytännössä	14
3 Rakenteellinen sosiaalityö.....	19
3.1 Rakenteellisen sosiaalityön määritelmä ja tausta.....	19
3.2 Rakenteellinen sosiaalityö suomalaisessa oikeusjärjestelmässä	23
3.2.1 Tarkastelu sosiaalisten perusoikeuksien ja asiakkaan oikeusaseman kautta	23
3.2.2 Ewaldin oikeudenmukaisuussääntö.....	26
3.2.3 Habermasin kriittinen oikeuspositivismi	28
3.3 Sosiaalipalveluiden vaikuttavuuden arviointi osana rakenteellista sosiaalityötä	30
4 Tutkielman toteutus	36
4.1 Tutkielman tavoite ja tutkimuskysymys.....	36
4.2 Tutkielman metodologiset lähtökohdat.....	37
4.3 Aineisto ja aineistonkeruumenetelmä	39
4.4 Aineiston analyysi.....	41
4.5 Tutkielman eettisyydestä ja luotettavuudesta.....	43
5 Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä kokemustiedosta rakenteellisen sosiaalityön viitekehyksessä	49
5.1 Nuorten itsenäisen asumisen haasteet ja tuen tarve	49
5.2 Kokemustiedon tuoma lisäarvo palveluiden vaikuttavuuden arviointiin	57
5.3 Sosiaalityöntekijä tiedon välittäjän roolissa.....	65
6 Pohdinta	71
Lähteet	77
LIITE 1. Kyselylomake sosiaalityöntekijöille	82
LIITE 2. Saatekirje kyselystä sosiaalityöntekijöille.....	85

1 Johdanto

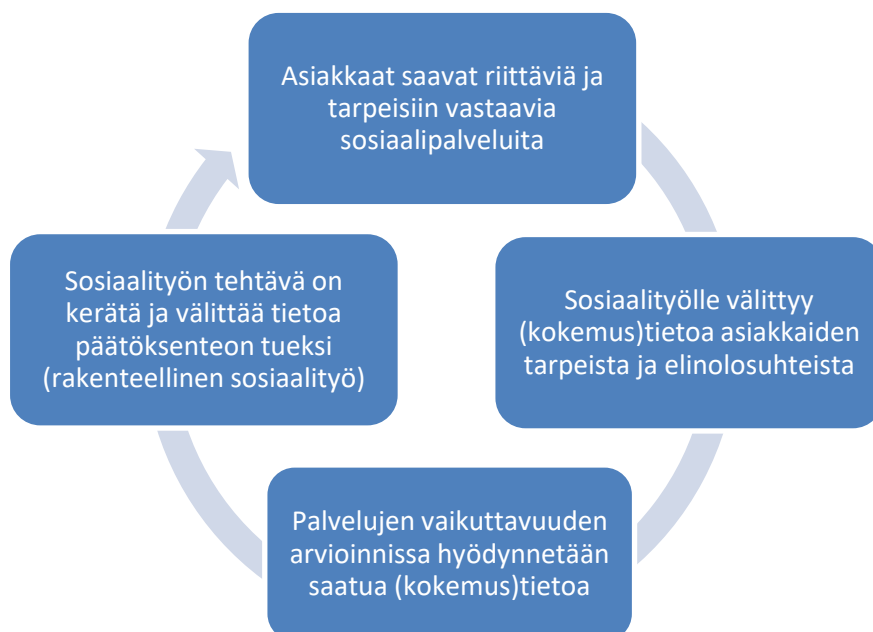
Tutkielmassani selvitän sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä nuorten kokemustiedon merkityksestä itsenäisen asumisen tuen palveluiden vaikuttavuuden arvioinnille. Tarkastelen kokonaisuutta rakenteellisen sosiaalityön näkökulmasta. Suomessa tehdään laadukasta työtä asunnottomuuden ennaltaehkäisyyn eteen ja Suomi onkin ainoa maa Euroopassa, jossa asunnottomuus on vähentynyt 2010-luvulla (Antikainen ym. 2017, 127). Antikainen ym. (mt. 70) esittävät Eduskunnan tarkastuslautakunnan toimenpideehdotuksena, että asunnottomuutta ennaltaehkäiseviä toimia olisi kuitenkin edelleen syytä lisätä. Näitä ovat muun muassa asumisneuvonta ja muut asumisen tukemiseen kohdennetut palvelut. Samansuuntaisesti on linjattu myös Nuorisolain 5§:n (1285/2016) perustuvassa Valtakunnallisessa nuorisotyön ja – politiikan ohjelmassa vuosille 2017–2019. Yksi sen päälinjauksista on, että nuoren on saatava riittävästi neuvontaa ja muuta tukea itsenäiseen asumiseensa (Opetus ja kulttuuriministeriö 2017, 18–19). Työssäni tarkoitan nuorella alle 30-vuotiaasta henkilöä. Tämä poikkeaa hieman Nuorisolain 3§:n mukaisesta määritelmästä, sillä laki tarkoittaa nuorella alle 29-vuotiaasta henkilöä.

Palveluiden tarjoaminen ei kuitenkaan yksin riitä, kun käsillä on moniulotteinen, koko yhteiskuntaa koskeva kysymys. Hyvinvointivaltiota kohtaan on odotus, että se tietää kansalaistensa hyvinvoinnista, tuottaa tarpeisiin vastaavia palveluita ja tukee ihmisten toimintakykyä (Rajavaara 2007, 189). Tässä tutkielmassa keskityn tarkastelemaan tätä kokonaisuutta rakenteellisen sosiaalityön, kokemustiedon ja palveluiden vaikuttavuuden arvioinnin kautta. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen sosiaaliasiamiehen (Hiekka ym. 2017, 13) tekemän selvityksen mukaan rakenteellista sosiaalityötä tehdään kunnissa yleisesti. Sen tekemisen tapa tosin vaihtelee paljon. Tämän tutkielman kannalta merkityksellisiä rakenteellisen sosiaalityön muotoja ovat selvityksen mukaankin yleisesti käytössä olleet tiedon kokoaminen ja välittäminen päätöksentekoa varten, palveluiden kehittäminen sekä sosiaalisten olojen tai ongelmien esiin tuominen.

Rakenteellisen sosiaalityön edellytysten täyttämiseksi täytyy pohtia, mistä päätöksentekoon vietävää tietoa löytyy. Nuorten asumisen neuvontaa ja ohjausta tarjoaville palvelutahoille kertyy paljon tietoa asiakkaidensa tarpeista ja elinoloista. Nuorten asumisen neuvonta- ja ohjauspalvelu on usein ruohonjuuritason toimintaa – sitä tehdään nuoren arjessa ja usein myös nuoren kotona. Asiakkaan omakohtaista tietoa palveluiden vastaamisesta juuri hänen tarpeisiinsa ei mielestäni tulisi sivuuttaa. Tälle tutkielmalle asettamani lähtökohta on, että asiakkaan kokemustieto on merkityksellinen osa palveluiden vaikuttavuuden arviointia – joka puolestaan on merkityksellinen osa rakenteellista sosiaalityötä juuri palveluiden kehittämisen ja niiden tarpeisiin vastaavuuden kannalta. Tutkielmassani nojaudun vahvasti postmoderneihin teorioihin erityisesti tiedon osalta. Kokemustiedon muotoutuminen validiksi, yleisesti hyväksytyksi tiedoksi vaatii, että se käy läpi sosiaalisen konstruktion prosessin (Nieminen 2014, 25).

Muodostamani kuvio kuvaa tiedon tuottamista ja rakenteellisen sosiaalityön prosessia palveluiden järjestämisen yhteydessä. Kuvio auttaa ymmärtämään, miksi tiedon tuottaminen on tarpeita vastaavien palveluiden järjestämisen ja vaikuttavuuden arvioinnin kannalta erityisen tärkeää.

Kuvio 1. Tiedon tuottamisen prosessi rakenteellisen sosiaalityön välineenä.

Yhdistän työssäni sosiaalityötä ja sosiaalioikeutta. Työni etenee järjestyksessä niin, että pohjustan keskeistä rakenteellisen sosiaalityön tarkastelua pohtimalla teoriaan nojaten sosiaalityötä muutostyönä. Tämä on mielestäni merkityksellistä erityisesti sen vuoksi, että rakenteellisen sosiaalityön tavoite on toteuttaa muutosta sekä mikro- että makro-tasolla (Pohjola 2011, 207). Tiedon käsitteen teoreettisella tarkastelulla sidon yhteen sekä rakenteellisen sosiaalityön että tutkielmassani käsiteltävän kokemustiedon. Kokemustietoa käsittelevässä luvussa havainnollistan, kuinka kokemustieto eroaa asiastiedosta ja sivuan lisäksi tiedon representaatioiden tematiikkaa.

Sosiaalioikeuden osuus korostuu erityisesti rakenteellista sosiaalityötä tarkastellessani. Aihetta käsittelevässä luvussa käsittelen ensin rakenteellista sosiaalityötä sen sosiaalityön teoreettisen määrittelyn ja taustan kautta. Sen jälkeen siirryn lainsäädännölliseen tarkasteluun ja lopuksi kytken sen yhteiskuntatieteisiin oikeusteoreettisella tarkastelulla. Lainsäädännöllisessä tarkastelussa en keskity ainoastaan Sosiaalihuoltolain (1301/2017) mukaiseen tarkasteluun, vaan käsittelen asiaa myös asiakkaan oikeuksien kautta ottamalla mukaan Sosiaalihuoltolaille rinnakkaisen lain, Lain sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000). Ennen empiiriseen osuuteen siirtymistä nivon vielä käsitteet yhteen palveluiden vaikuttavuuden arvioinnin avulla. Se muodostaa kokonaisuuden, jossa tarvitaan sekä (kokemus)tietoa että rakenteellista sosiaalityötä.

Teoreettinen tarkastelu luo tukevan pohjan tutkielmani empiiriselle osalle. Empiirisen tutkimusaineiston olen hankkinut sähköisen, Webropol – alustalla toteutetun kyselyn avulla ja se on osoitettu nuorten asumisen piirissä työskenteleville sosiaalityöntekijöille. Vastauksia kyselyyni sain 22 kappaletta. Aineiston analyysin olen suorittanut käyttämällä menetelmänä sisällönanalyysia. Tutkielman menetelmäluvuissa kirjoitan auki tutkielmani tavoitteen ja tutkimuskysymyksen. Aineistonkeruumenetelmän kuvaaminen on tärkeä luku metodologisten lähtökohtien tarkastelun lisäksi. Tutkielman eettisyyden ja luotettavuuden arviointi kuuluu tärkeänä osana menetelmälukuihin. Lopuksi pohdin tutkielmani tuloksia monipuolisesti. Muodostamaltani teoreettisen ja empiirisen analyysin pohjalta tuon esiin havaintoja ja muodostan lisäkysymyksiä. Epävarmuuksillekin on annettava sijaa, ja tämän vuoksi lopun pohdinnalla on oma, erityinen merkityksensä tutkielmalle.

Teoreettista tarkastelua tehdessäni havaitsin, että yksittäisinä aihepiireinä niin rakenteellisesta sosiaalityöstä (ks. esimerkiksi Pohjola 2015 tai Mullaly 2007), kokemustiedosta (ks. esimerkiksi Hänninen 2005 tai Nieminen 2014) kuin vaikuttavuuden arvioinnistakin (ks. esimerkiksi Dahler-Larsen 2005) sosiaalialan teoreettista aineistoa ja tutkimuksia löytyi verrattain runsaasti, myös kansainvälisesti. Kaikkia aihepiirejä yhdistäviä tutkimuksia ei kuitenkaan toistaiseksi ole tehty. Rakenteellinen sosiaalityö lainsäädäntöön perustuvana velvoitteena on suhteellisen uusi asia, joten uskon että siihen liittyvää tutkimustakin tullaan tekemään tulevana vuosina lisää. Toivon tutkielmani olevan hyödyllinen ja herättävän uusia ajatuksia nuorten itsenäisen asumisen palveluiden parissa työskenteleville, päätöksentekijöille kuin asiakkaillekin.

2 Sosiaalityön ja kokemustiedon postmoderneja paikannuksia

2.1 Sosiaalityö muutostyönä

Sosiaalityö on vahvasti muutostyötä. Yksilötyönä muutos tarkoittaa sosiaalityön asiakkaan elämäntilanteen kohentumista. Muutostyön tavoitteet on kuitenkin asetettava yksilötyön yläpuolelle, rakenteisiin. Tämä johtuu enimmäkseen siitä, että yhteiskunnallinen muutos on nopeaa ja monimutkaista. Yhteiskunnalliset muutostekijät aiheuttavat sosiaalisia ongelmia ihmisille ja tätä kautta asettavat paineita asiakastyölle. (Pohjola 2015, 17.) On myös huomion arvoista, että sosiaalityö poliittisena toimintana tai vaikuttamaan pyrkivänä työnä suomalaisessa keskustelussa liitetään vahvasti rakenteelliseen sosiaalityöhön (Närhi 2003, 57). Molempia työskentelytasoja, sekä yksilötasoa että yhteiskunnallista, yhdistää valtaistaminen (*“empowerment”*), joka on yksi sosiaalityön ytimen muodostavista orientaatioista. Valtaistava orientaatio tarkoittaa voimavarakeskeistä työskentelyä heikompiensaisten auttamiseksi (Pohjola 2011, 208). Muutostyön kaksitasoisuutta ei tarvitse nähdä toisiaan poissulkevinä toimintoina – ihmisten olosuhteiden parantaminen on samanaikaisesti sekä asiakaskohtaista että yhteiskunnallista (Pohjola 2011, 207). Viirkorpikin (1990, 78) on pitänyt rakenteisiin pureutuvaa sosiaalityötä pakkona jo senkin vuoksi, että hänen mukaansa sosiaalityöntekijöiden on mahdoton onnistua ongelmatilanteiden ratkomisessa ilman sitä. Ollakseen kokonaisvaltaista sosiaalityön on oltava myös laaja-alaista (mt. 78).

Vallitseva nykykäsitys sosiaalityöstä muutostyönä edustaa postmodernia ajattelua. Sen katsotaan alkaneen 1980- ja 1990-luvuilla, jolloin kulttuuri ja yhteiskunta kokivat suuren muutoksen epävarmuuden, arvaamattomuuden ja uudenlaisten vaatimusten lisääntymisen myötä. Postmoderni teoria sosiaalityössä ei ole yksi yhtenäinen teoria. Se on kuitenkin yksi sosiaalityön keskeisiä metateorioita. Sen avulla on muodostettu periaatteita ja toimintamalleja, ja niitä on alettu kutsua sosiaalityön käytäntöteorioiksi. Postmoderni ajattelu kohdistaa vaatimuksia erityisesti uudennlaisille työtavoille, joustavuudelle ja jatkuvalle uudistumiselle. (Viirkorpi 1990, 132.) Postmodernien teorioiden keskeisiä nimiä ovat muun muassa Karen Healy, Jan Fook, Nigel Parton ja Malcolm Payne (mt. 134). Aiemmin suosiossa olleet modernit teoriat pyrkivät suoraan metanarratiiveihin, kaiken selittäviin ja vallitsevaa totuutta rakentaviin kertomuksiin (mt. 136).

Ne eivät ota tarpeeksi tämän tutkielman kannalta olennaista tiedon muodostumisen kontekstisidonnaisuutta, toisin kuin postmodernit teoriat. Modernin suuntauksen ihmiskäsitys korostaa samankaltaisuutta, postmodernien tunnustaessa ihmisyyden moninaisuuden (Mullaly 2007, 175).

Postmoderni kritiikki modernia ajattelua kohtaan kohdistuu usein sen kaksijakoiseen ajatteluun. Modernin ajattelun mukaan yhteiskunta muodostuu vastakohtista. Näitä vastakohtia voivat olla muun muassa henki vastaan ruumis, julkinen vastaan yksityinen, järki vastaan tunne, inhimillinen vastaan eläimellinen, valkoinen vastaan värillinen, mies vastaan nainen, köyhä vastaan rikas tai hetero vastaan homoseksuaalinen. Vastaparit sulkevat esiintyessään toisensa pois, eikä yksilössä voi esiintyä molempia ominaisuuksia samanaikaisesti. Postmoderni ei hyväksy näin mustavalkoista todellisuuskäsitystä, vaan päinvastoin korostaa moninaisuutta ja useiden päällekkäisten olemassaolon muotojen mahdollisuutta. (Mullaly 2007, 178.) Se sulkee pois ajattelun, jonka mukaan tietty ratkaisu- tai toimintamalli sopii kaikille. Tässä piirteessä piilee myös postmodernia kohtaan esitetty kritiikki; postmoderniin teoriasuuntaukseen nojaava sosiaalityö on helposti hajanaista ja sirpaleista. (Fawcett 2009, 155.)

Mullaly (2007, 223) jatkaa perustellusti, että rakenteiden tasolla toimiva sosiaalityö nojaa teoreettisesti sekä moderniin että postmoderniin suuntaukseen. Se poimii molemmista niiden toisiaan täydentävät vahvuudet ja hälventää niille ominaisia rajoituksia. Samoin ajattelee Fawcett (2009, 152), jonka mukaan postmodernit ja modernit teoriat muodostavat linkkejä ja jännitteitä välilleen, mutta samalla keskustelevat keskenään. Modernien, kriittisten teorioiden mukaan on tärkeää murtaa sorto ja vallan väärin käyttäminen heikompiosaisia kohtaan. Sorron vastustaminen ei kuitenkaan ole mahdollista, jos sorrettu ei ymmärrä vallankäytön rakenteita ja syntylogiikkaa. Postmoderni ajattelu auttaa täydentämään modernia niin, että se sitoo sorron ja vallan väärinkäytön sen paikalliseen ja ajalliseen kontekstiin. Ongelmat yksilön elämässä eivät ole yksinomaan tämän itsensä aiheuttamia, vaan ne nousevat sosiaalisista konteksteista – lähinnä (neo)liberaalista kapitalismista. Kapitalismi ruokkii ihmisten välistä epätasa-arvoa, joka on kiinnittynyt yhteiskunnan rakenteisiin. Epätasa-arvo ilmenee erityisesti erilaisten ihmisryhmien välillä. Sitä määrittelee usein yksilön yhteiskuntaluokka, sukupuoli, rotu, seksuaalinen suuntautuminen, ikä, kyvykyys ja maantieteellinen

elinympäristö. Kapitalismi sulkee ihmisryhmiä osallisuuden ja tasa-arvoisten mahdollisuuksien ulkopuolelle. (Mullaly 2007, 244.)

Sosiaalipolitiikkaan on perinteisesti liitetty ennaltaehkäisevä luonne. Tärkeänä on siis pidetty yhteiskunnan sosiaalisen elämän säätelemistä siten, että siitä ei muodostu yhteiskunnan perustoimintoja uhkaavaa sosiaalista ongelmaa. Postmodernissa yhteiskunnassa on kehittynyt uudenlaisia syrjäytymisen ja marginalisoitumisen muotoja, jotka ilmenevät Väärälän (2003, 77–78) mukaan medikalisoitumisena, pedagogisoitumisena ja juridisoitumisena. Sosiaalityöllä muutostyönä on tavoite marginalisoitumisen ehkäisijänä ja yhteiskunnallisten voimavarojen epätasa-arvoisen jakautumisen tasoittajana. Sosiaalityöllä voidaan nähdä olevan osittain ristiriitainenkin yhteiskunnallinen rooli. Se on tiivis osa hyvinvointivaltion rakennetta sosiaalisen hyvinvoinnin lisäämisen ja epätasa-arvon poistamisen tavoitteineen, mutta toisaalta se myös pyrkii sopeuttamaan ihmisiä kapitalistisen talouden vaatimuksiin. Hyvinvointivaltio siis sekä estää että edistää sosiaalityön reaktioita pääoman kasautumiseen ja siihen, kuinka se vaikuttaa. (Rose 2003, 194.) Rosen (mt. 197) mukaan sosiaalityön tulisi nojata suoraan niille arvoille, jotka sille on ihmisoikeuksien perusteella luotu toimintaa ohjaamaan – sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen, ihmisarvoon ja osallisuuteen.

Sosiaalityön muutostyönä tulisi arvioida erilaisten päätösten, taloudellisten ja poliittisten, vaikutuksia ihmisten hyvinvointiin ja terveyteen. Tämä ei ole helppo tehtävä ja vaatiikin toteuttajaltaan erityistietoja ja – taitoja. Muutostehtävää toteuttaakseen sosiaalityön tulisi luoda itselleen sellaiset puitteet, etteivät perustyö (kärsivien ja huonompiosaisten ihmisten ja perheiden tukeminen) ja muutostyö kilpaile keskenään. Sosiaalityön tulee näin toimiakseen olla teoriaan perustuvaa. Vaikuttava sosiaalityö kokee velvoitteekseen puuttua niihin rakenteellisiin tekijöihin, jotka luovat asiakkaille vaikean elämäntilanteen. (mt. 198–199.)

2.2 Kaiken perustana oleva tieto

Sosiaalityö, etenkin muutokseen tähtäävänä toimintana, pyrkii tiedon riisumiseen sen näennäisestä neutraaliudesta. Sosiaalityö kohtaa jatkuvasti postmodernille ajalle tyyppisiä poliittisia, kulttuurisia ja taloudellisia haasteita, jotka vaativat sosiaalityötä kehittämään tietoperustaansa ja tiedonkeruumenetelmiään. (Witkin 2003, 238.) Termi tieto (englanniksi *“knowledge”*) viittaa inhimilliseen käsitykseen maailmasta ja ihmisistä. Tämä tiedon määritelmä on kuitenkin puutteellinen, sillä se viittaa aina subjektiiviseen näkemykseen – käsitykseen, joka on irrallinen ulkoisesta maailmasta. (Payne & Askeland 2009, 68.) Tiedon ja sen tuottamisen kysymykset ovat sosiaalityössä keskeisiä, niin käytännön työssä kuin tutkimuksessakin (Pekkarinen & Tapola – Haapala 2009, 194). ”Tieto ei ole yhtä kuin tiede”, toteaa Lyotard (1985, 33). Tieteellisen tiedon tuottamisessa on kuitenkin tavoitteita, joiden moraalisesta oikeutuksesta ollaan vain harvoin toista mieltä. Näitä ovat universalismi, tieteellinen kommunismi, pyyteettömyys ja järjestelmällinen epäily. Universalismilla tarkoitetaan sitä, että tiedon tuottajan ominaisuudet eivät vaikuta tuotetun tiedon arviointiin. Tuotetun tiedon tulee olla kaikkien käytettävissä ja tietoa ei tuoteta oman edun tavoittelun vuoksi. Järjestelmällisellä epäilyllä viitataan siihen, että tieteellisen tiedon tulee olla luotettavaa. (Törrönen 2005, 39.) Tietoa voidaan hankkia monella tapaa, mutta pelkkä havaintoihin tai kokemuksiin perustuva tiedonhankinta vaatii tuekseen varmennusta ja perusteluja, jotta siitä muodostuisi luotettavaa tietoa. (Hirsjärvi ym. 2009, 18–19.)

Tiedon merkitykselle ja muodostukselle sosiaalityön alalla on useita eri teoreettisia suuntauksia. Yhtä ainoa oikeaa näkemystä tiedosta ei ole, ja tieto on väistämättä ymmärrettävä moniulotteisena asiana (Raunio 2012, 78). Tieto tulisi ymmärtää erilaisista näkökulmista käsin. Tästä huolimatta aina 1900 – luvun alusta lähtien sosiaalityön ammatillinen tavoite on ollut varma tieto, oikeassa oleminen ja se on korostanut vahvaa teoreettisuutta. (Karvinen-Niinikoski 2009, 138.)

Postmodernien suuntausten kannattajat kohdistavat tiettyä pessimismiä teorioihin ja tieteen selitysvoimaan (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 199). Postmoderni suuntaus on paljolti modernin kritiikkiä. Pohdinta oli alkuun filosofista ja kulttuuritutkimuksellista, mutta ajan saatossa sen merkitys on muuttunut erityisesti tieto- ja yhteiskuntateoreettisen muutoksen suuntaan. (Karvinen-Niinikoski 2009, 131.) Kriittinen suh-

tautuminen moderniin ei kuitenkaan tarkoita, että sen kaikki elementit pitäisi hylätä. Mullaly (2007, 173) näkee postmodernin suuntauksen ennemminkin modernia täydentävänä ja korjaavana. Postmodernin suuntauksen mukainen ymmärtämiseen tähtäävä tieto on syvällisempää kuin teoreettinen tarkastelu, joka pyrkii selittämiseen. Sosiaalityötä ei voida tehdä pelkästään teoreettiseen tietoon nojaamalla, vaan työssä on tärkeää yhdistää niin asiakkaiden tuottamaa tietoa kuin ammattilaisten omaavaa tietoa. Tiedon lajit täydentävät toisiaan, eivät ole ristiriidassa keskenään. (Kempainen & Ojanieniemi 2012, 45.) On myös tärkeää tunnistaa, mihin tarkoitukseen sosiaalityön tietoa tarvitaan (Payne & Askeland 2009, 65). Tietoa voidaan tarvita esimerkiksi sosiaalisen muutoksen mahdollistamiseen, palveluiden järjestämiseen tai yksilökohtaisen elämään liittyvän vakauden saavuttamiseen. Saman tavoitteen eteen työskentelevät toimijatkin tarvitsevat erilaista tietoa. Tämän vuoksi tiedon muodostuminen on väistämättä sosiaalinen prosessi, joka tapahtuu monimuotoisilla alustoilla, paikallisesti ja kulttuurisesti. (mt. 66.)

Sen lisäksi, että pohditaan mitä tiedämme, postmodernissa ajattelussa pohditaan myös sitä, miksi ja miten tiedämme mitä tiedämme. Tieto ja tietäminen ovat kiinteä osa olemista (*"being"*), joten on tärkeää ymmärtää, miten tietovarantomme vaikuttaa siihen, kuinka toimimme. (Fook 2012, 39.) Moderni näkemys legitiimistä tiedosta korostaa lineaarisuutta ja kumulatiivisuutta. Lineaarinen tiedonmuodostus tarkoittaa prosessinomaista tiedon muodostumista ja kumulatiivinen puolestaan sitä, että tieto rakentuu aiemman, jo olemassa olleen tiedon päälle kerroksittain. Tiedon oletetaan olevan käytettävissä ja legitiimiä kontekstista, ajasta, paikasta ja tilanteesta riippumatta. Postmoderni, kriittinen ajattelu puolestaan pohtii, mistä hyväksyttävä tieto muodostuu ja mikä on reflektiivisyyden merkitys tiedon muodostuksen prosessissa. (mt. 40.) Reflektiivisyydellä tarkoitetaan vaatimusta olla tietoinen toimivan subjektin roolista ajattelunsa ehtoja rakentavana toimijana (Karvinen-Niinikoski 2009, 139). Postmoderniin ajatteluun nojautuu myös Waltonin (2005, 600) sosiaalityön tiedon ulottuvuuksien jaottelu. Kaiken perustana on kokonaisvaltainen tieto, joka koskee tietoa ihmisestä, sosiaalisista toimintaympäristöistä ja yhteiskunnallisista vaikutussuhteista. Toimijuutta koskeva tieto käsittää ihmisten vuorovaikutussuhteet. Näiden lisäksi sosiaalityössä tarvitaan interventiotietoa, joka tarkoittaa ihmisten ongelmallisten elämäntilanteiden vuoksi tehtäviä väliintuloja. Eikä tässä vielä kaikki; sosiaalityö tarvitsee myös poliittista,

oikeudellista, taloudellista ja hallinnollista tietoa, eikä olisi täydellistä ilman kulttuuristen kontekstien ymmärtämistä. (Walton 2005, 600.)

Waltonin tekemien havaintojen perusteella on selvää, että sosiaalityön tietopohja on varsin moniulotteinen. Postmodernin sosiaalityön nostettua profiiliaan laajemmin, tiedonmuodostuksen kannalta erityisen tärkeäksi on noussut sosiaalityön käytännöistä nouseva tieto (Heinonen 2007, 11). Sosiaalityön tiedonmuodostuskeskustelu on perinteisesti nojannut vahvasti siihen tietopääomaan, joka on sosiaalityöntekijän hallussa (Kuusisto-Niemi & Lehmuskoski 2010, 49). Postmoderni suuntaus kritisoi toisten puolesta puhumista ja puolustaa vähemmistöjen oikeutta toimia itse oman viiteryhmänsä äänenä (Mullaly 2007, 221).

Teoria ja käytäntö on sosiaalityössä nähty pitkään kahtena toisistaan erillisenä maailmana, samoin kuin hierarkkinen jako ammattilaisten ja asiakkaiden kesken (Fook 2012, 43). Postmodernin ajattelun kriittisen reflektion lähestymistapa mahdollistaa teorian ja käytännön vuoropuhelun. Lähestymistapa tunnustaa, että tietoa muodostuu usein luovalla ja kontekstisidonnaisella tavalla. Tietoa voi syntyä esimerkiksi spontaanina reaktiona muuttuvissa ja usein ennustamattomissa tilanteissa. (mt. 45.) Tiedon legitimeettiä tarkasteleva Lyotard (1985, 48) toteaa, että tieteellisen tiedonkin on tukeuduttava toiseen tietoon ja kertomuksiin. Validi tieto on tiedon pääte piste, kohta, jolloin tiedosta on tullut hyväksyttävää (Payne & Askeland 2009, 66). Tiedon validiteetti tarkoittaa myös sitä, että tietoa halutaan yleisesti käyttää. Validi tieto ilmentää osaltaan myös valtaa ja auktoriteettia. (mt. 67.)

Globalisaatiokehityksen myötä on esitetty, että myös sosiaalityön tietopohjan tulisi muotoutua enenevässä määrin ympäri maailmaa tunnistettavaksi ja jaettavaksi. Lähtökohdan mukaan globalisaatio lähentää kulttuureja ja sosiaalityön tulisi olla kiinteä osa sitä. Postmodernismin mukaan tällainen yhteinen, vahva ja kiinteä tietokokonaisuus ei ole mahdollinen. Tietopohja vaihtelee riippuen sen muodostumisen kontekstista; kunkin ilmiön, yksilön ja kulttuurin sosiaalisesta ja historiallisesta tilanteesta. (Payne & Askeland 2009, 65.) Paynen ja Askelandin (mt. 65) mukaan yhden, vahvan tietopohjan vaateessa piilee riski sosiaalisen epätasa-arvon lisääntymiselle. Mikäli sosiaalityö omaksuu universaalin tietopohjan, jättää se huomiotta paikalliset olosuhteet ja erityispiirteet (mt. 65). Tiedon ja tietopohjan siirtäminen sellaisenaan kontekstista toiseen ei

välttämättä edes onnistu. Toisessa kulttuurissa ja kontekstissa vallitseva validi tieto voi olla arvoton, ei-hyväksyttävissä oleva jossain toisessa. Tämä johtuu siitä, että ideologia, arvot ja poliittiset järjestelmät vaihtelevat maasta ja kulttuurista toiseen. (mt. 67.)

Joka tapauksessa on selvää, että sosiaalityössä tiedon sovellettavuus käytäntöön on tärkeää. Vuorovaikutussuhde tiedon ja käytännön välillä on tunnustettava. Tästä vuorovaikutuksesta syntyvää tietoa on kuitenkin edelleen työstettävä niin tutkimuksen kuin teoreettisen analyysinkin avulla. Tällöin välttyään esimerkiksi yrityksen ja erehdyksen kautta oppimiselta. (Pohjola 2012, 35.)

2.3 Kokemustieto virallisen tiedon haastajana

Kokemustiedolla on tutkielmassani keskeinen rooli. Sosiaalityön tietopohjan ymmärtäminen on merkityksellistä myös sen eri muotojen käytännön sovelluksissa. Myös Niemisen (2014, 16) mukaan kokemuksellisuutta ja kokemustiedon muodostumista ei voida ymmärtää tuntematta tiedon muodostumisen prosessia. (Payne & Askeland 2009, 68.) Hänninen ym. (2005, 3) jaottelevat tiedon muodot viralliseen ja huono-osaisuutta koskevaan, toiseen tietoon. Virallinen tieto luottaa vakiintuneisiin tiedon tuotannon tapoihin, ja tästä syystä se on kohteistaan kaukainen. Sen avulla pyritään hallitsemaan niin asioita kuin ihmisiäkin. Lisäksi sen avulla muodostettu kuva esimerkiksi huono-osaisuudesta on ennalta määrätty ja ehdollistettu. Virallinen tieto, joka koskee huono-osaisuutta, ei ole yksityiskohtaista eikä kokemuksellista. (mt. 3.) Tämän tyyppinen tieto jättää huomiotta kohteidensa moninaiset elämäntilanteet (Törrönen 2005, 15).

Virallista tietoa haastava tieto, toinen tieto, on ihmettelevää ja pohdiskelevaa. Sillä ei ole tarkoitus muodostaa yleispäteviä totuuksia ja se huomioi kohteidensa yksityiskohdat. (Hänninen ym. 2005, 3-4.) Tässä mielessä toisen tiedon taustalla näyttää vahvasti vaikuttavan postmoderni näkemys tiedosta. Toisella tiedolla tarkoitetaan Hännisen ym. (2005, 4) mukaan muun muassa täsmätietoa, hiljaista tietoa, vastatietoa ja heikkoa tietoa. Täsmätieto on kohdettansa läheltä tarkastelevaa. Se voi olla luonteeltaan esimerkiksi kokemuksellista silminnäkijätietoa. Vastatieto on puolestaan virallista tietoa vahvasti haastavaa ja se kyseenalaistaa sekä horjuttaa vakiintuneita tiedon malleja.

Vastatieto pyrkii tekemään tilaa vaihtoehtoisille näkemyksille. Heikko tieto ilmenee muun muassa muiden kokemuksissa ja omakohtaisissa kertomuksissa. Hiljentyminen kuuntelemaan on edellytys heikon tiedon keräämiselle. Heikko tieto tunnistaa tietämissen rajat ja pohdintojen perusteettomuuden. (mt. 4-5.) Heikon tiedon tunnistaminen, pysähtyminen sitä kuuntelemaan, saati eteenpäin ilmaiseminen, eivät ole helppoja tehtäviä (Hänninen 2005, 116). Toinen tieto on laaja yläkäsite myös kokemustiedolle. Kokemustiedon voi mielestäni kuitenkin paikantaa erityisesti heikkoon tietoon.

Yksilön, asiakkaan tai palveluiden käyttäjän kokemustieto on noussut viime vuosien aikana vahvasti yhteiskunnalliseen ja sosiaalipoliittiseen keskusteluun (ks. esimerkiksi Nieminen 2014, Smith ym. 2012, 1461-14 ja Hussi 2005, 145). Kokemustieto on Niemisen (2014, 19) mukaan *”...hyvin perusteltu tosi uskomus, johon sisältyy omakohtaista kokemusta niistä objektiivisista asioiden tiloista, joihin tieto kohdistuu.”* Esimerkkinä hän kuvailee puuseppää, jolle kokemustieto muodostuu vasta tämän tehtyä puusepäntöitä; kirjallisuutta lukemalla voi toki saada tietoa, vaan ei kokemustietoa (mt. 19).

Kokemustiedon ja sen tulkinnan välinen etäisyys määrittää, kuinka tarkkaa, luotettavaa ja oikeellista sen perusteella muodostettu tieto on (Beresford & Salo 2008, 17). Kokemustiedolla voidaan hälventää muiden samankaltaisten asioiden kanssa kamppailevien epätietoisuutta ja pelkoja (Kärkkäinen 2009, 5). Yhteiskunnan halusta tuottaa kokemustietoa muiden vastaavassa tilanteessa olevien tueksi esimerkkinä mainittakoon entisen Raha-automaattiyhdistyksen rahoittama (nyk. STEA) Kokemus tiedoksi – projekti (v. 2005 – 2009), jonka tarkoituksena oli työstää ja hyödyntää mielenterveyden häiriöihin liittyvää kokemustietoa. Projektin puitteissa oli mahdollista *”määritellä rasakat elämäkokemukset uudelleen arvokkaaksi ja käyttökelpoiseksi kokemustiedoksi”*. Kokemuksestaan kertovan ihmisen kerronta saa erilaisia merkityksiä kuin asiatieto. Pelkojen ja ennakkoluulojen lieventämisen lisäksi se muuttaa paremmin asenteita ja antaa toivoa. (Jankko 2009, 8-9.) Vaikka projektin intressit olivatkin ensisijaisesti toisaalla, toteaa Jankko (mt. 10) myös tämän tutkielman kannalta osuvasti, että kokemusasiantuntijat voivat arvioida hoito- ja palvelujärjestelmää ja että projektin yhteiskunnallisena tavoitteena oli kehittää mielenterveyspalveluja palvelujen käyttäjien näkökulmasta käsin.

Käsitteet kokemus ja kokemustieto tulee merkityksiltään erottaa toisistaan. Kokemus muodostuu siitä, mitä ihmiselle tapahtuu. Kokemukset voivat olla eri ihmisille hyvin erilaisia. Kokemus voi koskea yksilön identiteettiä tai olla jokin yksittäinen tapahtuma. (Beresford & Salo 2008, 39.) Yksilön kokemus on aina aito ja henkilökohtainen, mutta sen perusteella muodostetun tiedon ja sen totuudellisuuden tulee olla arvioitavissa. Totuudellisuuden tarkastelun edellytys puolestaan on, että tiedosta on muodostettu kuvaus, jonkinlainen representaatio. (Nieminen 2014, 19–20.) Representaatiolla voidaan tarkoittaa monia asioita, esimerkiksi kuvaamista tai esittämistä, edustamista tai havainnollistamista. Nykymerkityksistä vallitsevin on kuitenkin ”edustaminen”. Representaatio ymmärretään perinteisesti niin, että se viittaa johonkin itsensä ulkopuoliseen. Se nähdään tilana, objektina tai ominaisuutena. Perinteistä representaatiota kuvaa todellisuusobjekteihin uskova realisti. Tätä haastamaan on noussut sosiaalisten konstruktioiden kaltainen antirealisti. (Knuuttila & Lehtinen 2010, 10–13.)

Kun representaatiota siis tarkastellaan sosiaalista todellisuutta rakentavana toimintana, sitä kutsutaan konstruktionismiksi. Tässä ajattelussa maailman kuvaaminen merkien ja kielen avulla tapahtuu aina jossain sosiaalisessa kontekstissa. Aineiston representaatioihin liittyy aina valintaprosesseja, eivätkä ne voi koskaan olla tyhjentäviä kuvauksia kohteestaan. Kontekstisidonnaisuuden lisäksi representaatiot ovat myös subjektisidonnaisia. Ne tuovat poissa olevat subjektit läsnä oleviksi sekä ilmentävät subjektien rooleja ja identiteettejä. (Törrönen 2010, 278–280.) Empiirisessä sosiaalitutkimuksessa representaatio on pysyvä pulma (mt. 304). Miten objektiivisen ja luotettavan kokemustiedon tuottaminen on mahdollista, kun tutkijoillakin on haasteita representaatioiden analyysissa ja esittämisessä? Tätä kysymystä pohtii Nieminen (2014, 20), jonka mukaan kokemustieto vaatii joka tapauksessa jonkinlaisen representaation, jotta se on muiden ihmisten ymmärrettävissä. Representaatiot ovat aina sosiaalisia. Representaation hyväksyttävyyteen vaikuttaa vahvasti se, kuka representaation tekee. Esimerkkinä tästä Nieminen (mt. 21) käyttää päihde- ja mielenterveysvalistuksen tekijää – uskottavampi representaatio tulee todennäköisesti lääkäriltä kuin putkimieheltä. Olennaista representaation hyväksyttävyydessä on myös se, millaista ”kokemuksen politiikkaa” yhteiskunnassa harjoitetaan. Kysymykset siitä, minkälainen tieto koetaan yhteiskunnassa varteenotettavaksi ja ketkä saavat representoida jotain tiettyä asiaa, ovat tärkeitä kokemuksen politiikan kokonaisuudessa. Esimerkiksi kokemusasiantunti-

juuden lisääntyminen on osa kokemuksen politiikkaa, vallalla oleva ajatus hyväksyttävästä representaatiosta. Tämä tarkoittaa sitä, että palveluorganisaatiot muokkaavat asiakkaiden representaatioiden kokemukset sellaisiksi, että ne sovittautuvat muihin tiedon representaatioihin ja sopivat myös vallitseviin toimintatapoihin. (Nieminen 2014, 25.)

2.4 Kokemustiedon soveltaminen ja hyödyntäminen käytännössä

Kokemustiedon käsitteellisen tarkastelun lisäksi tässä tutkielmassa on tärkeää tarkastella myös sen soveltamista käytäntöön. Saari, Viinamäki ja Antikainen (2014, 59) tarkastelevat kokemustietoa palveluiden käyttäjien näkökulmasta. Heidän mukaansa kokemustiedolla tarkoitetaan ei-ammattillista, omakohtaista tietoa kansalaisten käyttämistä palveluista (mt. 59). Kokemustiedon huomioiminen yhteiskunnallisessa päätöksenteossa voi lisätä demokratiaa ja sananvapautta, mutta siinä on myös riskinsä: on mahdollista, että vain äänekkäimpien vaikutusmahdollisuudet lisääntyvät. On myös mahdollista, että erilaiset poliittiset liikkeet hyödyntävät kokemustietoa manipuloivalla tavalla esimerkiksi propagandan keinoin. (Nieminen 2014, 33.) Kokemustiedon hyödyntäminen yhteiskunnallisessa päätöksenteossa voi olla varsin ongelmallista myös siitä syystä, että erityisesti sosiaalihuollossa asiakkaat eivät välttämättä ole palveluiden piirissä vapaaehtoisesti (Smith ym. 2012, 1462).

Kokemustiedon merkityksen korostumiseen on johtanut muiden, tämän tutkielman kannalta merkityksettömämpien seikkojen, ohella erityisesti hallinnon muutos post-moderniin, markkinataloutta ja tehokkuutta korostavaan suuntaan. Heinonen (2007, 17) valottaa muutosta toteamalla, että julkishallintoa kohtaan kohdistui suuria uudistamispaineita 1990 – luvun talouslaman vuoksi. Työn tehokkuuden vaatimuksia kiristettiin samaan aikaan kuin työntekijäresurssit niukkenivat. New Public Management – johtamistapa korostaa erityisesti taloudellisuutta, tuottavuutta ja vaikuttavuutta. Tämän, markkinatalouden ohjelmoiman, julkishallintomallin vastavoimana tarvitaan sosiaalityön asiantuntijuutta arvioimaan asiakkaiden palveluiden järjestämistä ja kehittämistä. Tätä määrittelyä ei tulisi jättää sosiaalityön asiantuntijuuden ulottumattomiin. (mt. 17.)

Historiallisesti tarkasteltuna sosiaalitutkimus voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen sen mukaan, miten ihmiset on tutkimuksessa otettu huomioon. Varhaisin tutkimus 1800- ja 1900- luvun alussa koski lähinnä köyhyyttä. Tuolloin tutkijat itse määrittelivät, mitä köyhyys on ja mitkä tekijät köyhyyteen voivat johtaa. Tutkimuskohteiden mielipiteitä tai kokemuksia ei huomioitu lainkaan, mutta siitä huolimatta tutkimustuloksia pidettiin vahvasti tieteellisinä. Toisessa vaiheessa, joka on edelleen vahvasti esillä, ihmisiä tutkitaan tilastollisten menetelmien avulla. Tilastollisten menetelmien katsotaan olevan perusteltuja, koska niitä voidaan analysoida ja tulkita. Tilastollinen tiedonkeruu harvemmin huomioi kokemustietoa. (Beresford & Salo 2008, 42–43.) Tämänkin tutkielman empiirinen osuus on pääasiassa tilastollisin menetelmin kerätty (vaikka mukana onkin laadullisia piirteitä), käsittelee kyllä kokemustietoa mutta ei huomioi sitä muutoin kuin välillisesti. Kolmas vaihe, ihmisten osallistamisen vaihe, on Beresfordin ja Salon (2008, 43) mukaan vasta aluillaan. Palveluiden käyttäjien osallistuminen on toistaiseksi ollut tarkoin rajattua, vaikka heidät olisi mahdollista ottaa tutkimuksen tekoon mukaan sen jokaisessa vaiheessa; tutkimusaiheen määrittelyyn, tutkimuskysymysten muodostamiseen, varsinaiseen tutkimusprosessiin ja tulosten julkaisemiseen sekä tulosten vaikuttavuuden seurantaan. (mt. 43). Beresford (2000, 495) toteaa, että monien palveluiden käyttäjien, esimerkiksi vammaisten, kokemustietoa on perinteisesti väheksytty heidän oletetun ymmärtämättömyytensä tai mielipiteidensä epäluotettavuuden vuoksi.

Kokemustiedosta tulee arvokasta vain, mikäli se on jollain tapaa todennettavissa, esimerkiksi tutkimuksen avulla. Tällöin todellisena riskinä on, että totena pidetään vain sitä tietoa, jonka tutkijat sanovat olevan totta. (Beresford & Salo 2008, 30.) Kokemustietoa on aina ollut – kuitenkin vasta viime vuosina se on kyennyt edes osittain haastamaan vallitsevia diskursseja (Beresford 2000, 495). Kokemustietoa muodostuu ja sitä jaetaan monenlaisten kanavien kautta, niin muodollisten kuin epämuodollistenkin. Huomattava osa kokemustiedosta jää edelleen tallentamatta ja hyödyntämättä. (mt. 493.) Erityisen ongelmallista Beresfordin mukaan on, että vaikka palveluiden käyttäjien näkemyksiä saataisiinkin tuotua esiin esimerkiksi sosiaalityön toimijoiden kautta, olisivat näkemykset todennäköisesti edelleen dominoivan, perinteisen diskurssin mukaisia.

Beresford (2000, 497) arvioi, että kokemustiedon sellaisenaan julkituominen muodostaisi kaksi kilpailevaa tietonäkemyksiä; sosiaalityön teoriapohjaan nojaavan ja palveluiden käyttäjien oman. Ratkaisuksi tähän esittää, että sosiaalityön teorian tulisi aidosti ottaa huomioon palveluiden käyttäjien oma tietokeskustelu ja sen perusteella tapahtuva teorian muodostus. Usein palveluiden käyttäjien hallinnoiman tutkimuksen mielekkyys kyseenalaistetaan, ja pääasiassa kokemustiedon valjastaminen tutkimustoimintaan voidaankin nähdä markkinatutkimuksen ja konsultoinnin välineenä. Tämä ajattelu asettaa palveluiden käyttäjät ja kokemustiedon kuluttajien asemaan, joiden avulla tuotteesta tai palvelusta voidaan tehdä parempia. (mt. 12–13).

Myös tämän tutkielman tausta-ajatuksena on palveluiden käyttäjien kokemustiedon hyödyntäminen palveluiden vaikuttavuuden parantamiseksi – tutkijan roolissa minun tulisi kuitenkin huomata myös kolikon kääntöpuoli: tutkimuskohteilla ei ole minkäänlaista päätösvaltaa siihen, onko tutkittava aihe heidän tilanteensa kannalta järkevä tai onko kysymyksenasettelu tehty mielekkäästi. Lisäksi koko kokemustiedon tutkimus sellaisenaan voidaan kyseenalaistaa: Granfelt (2005, 252) tuo esiin sen tosiseikan, että usein ihmisten kokemustiedon tutkiminen ei anna minkäänlaisia aineksia palveluiden tai toimenpiteiden laitimiselle. Tämän vuoksi onkin erityisen tärkeää yhdistää eri tiedon lajit, jotta ymmärrys eri ilmiöitä kohtaan lisääntyisi ja uusia toimintamalleja voisi löytyä (mt. 253).

Kokemustiedon muokkaaminen vallitseviin toimintatapoihin sopivaksi on osa kokemustiedon representaatioiden poliittista käyttöä. Poliittisessa käytössä olennaista on huomion kiinnittäminen siihen, kuinka representaatiot tulevat osaksi demokraattista järjestelmää ja poliittista päätöksentekoa. Hallinnossa ja palvelujärjestelmissä on totuttu tietentyyppeihin representaatioihin, esimerkiksi ammatilliseen kieleen. Lisäksi asiakkaiden näkökulma on totuttu huomioimaan asiakaskyselyiden, kirjaamisrakenteiden tai haastattelujen kautta. Muunlaista, arkipäivästä kumpuavaa kokemustiedon representaatiota, ei näin ollen hyväksytä tai ymmärretä relevantiksi tiedoksi. (Nieminen 2014, 52.) Ihmisten kokemusten perusteella tehtyjen tulkintojen ei luonnollisesti tulisiakaan olla ainoa tiedon perusta (Beresford 2008, 66). Tieto ei myöskään väistämättä ole virheellistä tai puutteellista, mikäli välittömät kokemukset puuttuvat. Kokemusperäisen tiedon merkitys ja sen tuoma lisäarvo olisi kuitenkin syytä tunnistaa. (mt. 66–67.)

Miten sosiaalityö sitten saisi sanoitettua työstä kumpuavaa kokemustietoa hyväksyttävään representaatioon ja hyödynnettävissä olevaksi tiedoksi? Niemisen (2014, 53) mukaan paikallisesti tuotetusta tiedosta voidaan tehdä yleistyksiä tietyin edellytyksin. Sen tulee ensinnäkin olla tarpeeksi kattavaa, vaikka koskeekin tiettyä teemaa, aluetta tai ryhmää. Siitä voidaan tehdä yleistyksiä teoreettis-käsitteellisten perusteluiden avulla tai empiirisesti vertailemalla. Poliittinen representaatio ja tiedollinen representaatio lähestyvät toisiaan paikallisen poliittisen keskustelun kautta. (Nieminen 2014, 53–54.) Tästä oivallisena esimerkkinä on Rovaniemellä paljon keskustelua herättänyt tehostetun asumispalvelun kilpailuttaminen, jonka johdosta moni erityistä tukea tarvitseva nuori joutui vaihtamaan jo vuosien ajan kodikseen tuntemansa ryhmäkodin uuteen, kilpailun voittaneeseen ryhmäkotiin (Aamulehti 9.9.2016). Vaikeavammaisten nuorten vanhemmat nostivat kokemuksensa kautta lastensa tilanteen paikalliseen poliittiseen keskusteluun, jolloin poliittinen representaatio ja tiedollinen representaatio lähentyivät. Nieminen (2014, 55) esittääkin, että osana päivittäistä työtään kunnallispoliitikkojen, palveluntuottajien ja kehittäjien olisi hyödyllistä tutustua erilaisiin kokemustiedon representaatioihin. Tätä kautta kokemustiedosta tulisi osa paikallista demokratiaa ja kokemustieto muodostuisi osaksi palveluiden suunnittelua ja toteutusta (mt. 55).

Sosiaalityön näkökulmasta asiaa tarkasteleva Hussi (2005, 144) katsoo sosiaalityöntekijöiden ammattitaidon olevan osittain niin sanottua hiljaista tietoa. Olennaista on, kuinka tämä tieto saadaan käsitteellistettyä. Tiedon näkyväksi tekeminen on tärkeää paitsi sosiaalityön prosessien ja palveluketjujen kehittämisen kannalta, myös sosiaalityötä resursoivien tahojen kannalta. (mt. 144.) Tilastotietojen rinnalla laadullinen tieto on nostanut profiiliaan, koska tietoa palveluiden vaikuttavuudesta tai erilaisten ilmiöiden ymmärryksestä on vaikeaa kuvata tilastollisesti. Tätä tietoa on sekä sosiaalityötä tekevillä että asiakkailta itsellään. Tieto tulee suhteuttaa käytännön toimintayhteyksiin, jolloin se tuottaa edelleen sellaista tietämystä, jonka avulla voidaan kehittää sekä sosiaalityötä ammattina että palveluiden kohdentamista. (mt. 145.) Sosiaalisella raportoinnilla voidaan Hussin (mt. 145) mukaan kirjoittaa auki asiakastyössä syntyvää huoli- ja voimavaratietoa. Sosiaalisen raportoinnin toteuttamiseen voidaan osallistaa niin moniammatillista verkostoa kuin asiakkaita ja asukkaitakin (mt. 145). Avaamatta koko sosiaalisen raportoinnin tausta-ajatusta ja ideoita totean, että sillä on monia eri muotoja ja että yksi sen tärkeä osa on asiakkailta kerätty laadullinen (kokemus-)tieto. Sosiaali-

sen raportoinnin mallia kehitettäessä sosiaalityöntekijät ovat kokeneet asiakkailta saadun laadullisen tiedon merkityksellisemmäksi kuin perinteisen asiakaspalautteen. Keskustelu asiakkaan kanssa palveluista vie palautteen syvemmälle ja antaa mahdollisuuksia jopa innovointiin. (Hussi 2005, 148.)

Laadullisen tiedon hankkiminen ei kuitenkaan onnistu ilman palveluiden piirissä olevan yksilön sitoutumista. Smith ym. (2012, 1468) mukaan sitoutuminen tapahtuu tiettyjen edellytysten täytyessä. Näistä tärkein on luottamuksellisen asiakassuhteen syntyminen. Toisekseen kommunikoinnin täytyy olla selkeää ja ymmärrettävää ja tietoa, erityisesti intervention perusteista, tulee antaa tarpeeksi. Kolmanneksi, rakenteelliset esteet tulisi pyrkiä madaltamaan mahdollisimman hyvin. Verkostoyhteistyökin voi asiakastilanteessa muodostua rakenteelliseksi esteeksi, sillä asiakas voi tuntea itsensä jopa ulkopuoliseksi omassa asiassaan ollessaan ammattilaisten ympäröimänä. (mt. 1468–1472.)

3 Rakenteellinen sosiaalityö

3.1 Rakenteellisen sosiaalityön määritelmä ja tausta

Tarkastelen tutkimusaihettani rakenteellisen sosiaalityön viitekehyksessä, ja se nivoo yhteen tutkielmani muut käsitteet. Rakenteellisen sosiaalityön (*“structural social work”*) historia ulottuu kauas, aina sosiaalityön alkuvaiheisiin saakka. Jo 1900 – luvun alussa yksi sosiaalityön uraa uurtavista henkilöistä, Mary Richmond, on kiinnittänyt huomionsa asiakastyöstä muodostuvan tiedon välittämisen merkityksestä päätöksentekijöille. Rakenteellinen sosiaalityö käsitteenä kehittyi vahvasti osana radikaalia sosiaalityötä 1970 – luvulla. Tuolloin rakenteelliseen sosiaalityöhön kietoutuivat vahvasti myös kriittinen sosiaalityö ja oikeudenmukaisuusajattelu. (Pohjola 2011, 209.) Rakenteellisen sosiaalityön perustavanlaatuisena lähtökohtana on Partonin ja O’Byrnen (2000, 24) mukaan toimintaympäristön kriittinen tarkastelu. Ihmisten tapa kohdata maailma on usein liian suoraviivainen. Rakenteellisen sosiaalityön tarkoitus on kyseenalaistaa itsestään selvytenä pidettävää todellisuutta ja haastaa perinteiset tiedon muodostumisen tavat. (mt. 24.) Murray ja Hick (2009, 111) täydentävät Partonin ja O’Byrnen näkemystä toteamalla, että kriittinen tarkastelu kohdistuu erityisesti epätasa-arvoisiin sosiaalisiin, poliittisiin ja taloudellisiin voimasuhteisiin sekä sortoon. Samalla rakenteellinen sosiaalityö sitoutuu edistämään sosiaalista muutosta.

Rakenteellisen sosiaalityön keskeinen käsite on valta. Valtaa muodostuu kaiken aikaa sosiaalisissa rakenteissa. Hyvin menestyvät, kyvykkäät ja terveet yksilöt mielletään oikeuksia omaaviksi (*“entitled”*). Heidän vastakohtanaan ovat apua tarvitsevat yksilöt, joita pidetään yhteiskunnan avusta riippuvaisina (*“needy”* tai *“dependent”*). Sosiaalityöllä on eturivin näkymä yhteiskunnassa vallitseviin ammatillisiin ja institutionaalisiin rakenteisiin ja niiden aiheuttamiin rajoituksiin ihmisten elämässä. Tämän vuoksi on tärkeää, että sosiaalityöntekijät tuovat epätasa-arvoa edistäviä tekijöitä esiin osana työtään. (Murray & Hick 2009, 115.)

Suomalaisessa keskustelussa rakenteellinen sosiaalityö on kokenut erityisiä murrosvaiheita niin 1980 – luvulla kuin 2010 – luvuilla. 1980 - luvulla murrosvaihe liittyi hyvinvointivaltion rakentamisen aikaan. Sen positiiviset kehitysnäkymät katkesivat kuitenkin

1990 – luvun lamaan, jonka seurauksena hyvinvointivaltion rakentaminen keskeytyi uusliberalistisen ideologian korostuessa. Pohjola (2011, 212) toteaaakin tiivistäen, että yhteiskunnallisesti vallassa oleva ideologinen maailma ehti muuttua, ennen kuin rakenteellinen sosiaalityö varsinaisesti ehti muodostua käytännöiksi. Ideologian muutoksen myötä ehkäisevä ja rakenteellinen työskentely vaikeutui huomattavasti. Sosiaalityö muodostui tehdasmaiseksi liukuhihnatyöskentelyksi. Vaikka lainsäädäntöä muutettiin vuonna 1982 niin, että Sosiaalihuoltolakiin lisättiin kirjaus kuntien velvoitteesta toimia sosiaalisten olojen kehittämiseksi, ei tähän työskentelyyn ollut laman aikaisessa ja jälkeisessä suomalaisessa yhteiskunnassa mahdollisuutta. Pitkäjänteistä kehittämistyötä ei voitu sosiaalityön arjessa tehdä, vaan kehittäminen ja uusien toimintamallien luominen eriytettiin hanketyöskentelyksi. (Pohjola 2011, 212–213.) Myös Viirkorpi (1990, 29) on samaa mieltä siitä, että rakenteellisen sosiaalityön toteuttaminen sosiaalityön ulkopuolelta tapahtuneen paineen alla ei ollut hedelmällinen lähtökohta työn uudistamiselle.

Rakenteellisen sosiaalityön ”uutta tulemista” on kuitenkin koettu kahtena viime vuosikymmenenä. Vuonna 2015 voimaan tullut Sosiaalihuoltolaki on muodostanut suomalaiselle rakenteelliselle sosiaalityölle täysin uudenlaisen legitimitetin ja tilauksen. Laki edellyttää, että kunnan sosiaalisten olojen kehitystä seurataan ja hyvinvointitoimintaa arvioidaan ja ennakoidaan. (Pohjola 2015, 31.) Nykyisin sosiaalityön velvoite toimia rakenteissa on kirjattu lakiin. Vuonna 2015 voimaan tulleen sosiaalihuoltolain 7§ käsittelee rakenteellista sosiaalityötä. Hallituksen esityksessä uudeksi sosiaalihuoltolaiksi (HE 164/2014 vp, 1) todetaan, että lainsäädännön uudistamisen tarve on noussut eritoten sosiaali- ja terveyspalveluiden kysynnän kasvun myötä. Lainsäätäjä arvioi, että alati kasvavan kysynnän kasvun myötä palveluiden saatavuus tulee vaikeutumaan, ja että rakenteellista sosiaalityötä on tarkoitus hyödyntää sosiaalisten ongelmien korjaamisessa ja ehkäisyssä (mt. 1). Sosiaalityössä kohdataan jatkuvasti markkinaehtoisen yhteiskunnan jalkoihin jääneitä ihmisiä, joiden tarpeet ovat moninaiset (Rose 2003, 195). Rosen (mt. 197) mukaan sosiaalisten ongelmien ehkäisy ja korjaaminen vaatii sosiaalityöltä keskittymistä niihin arvoihin, joihin se on alun perinkin luottanut ja jonka varassa se on professiona kasvanut. Niitä ovat sosiaalinen oikeudenmukaisuus, ihmisarvo ja osallisuus. Tätä tukee myös Sosnetin, sosiaalityön yliopistokoulutuksen yksiköiden muodostaman yhteistyöverkoston, sosiaalityön kansainvälinen määritelmä. Sosne-

tin yleiskokouksessa vuonna 2014 hyväksytty suomenkielinen määritelmä kuuluu seuraavasti:

”Sosiaalityö on professio ja tieteenala, jolla edistetään yhteiskunnallista muutosta ja kehitystä, sosiaalista yhteenkuuluvuutta sekä ihmisten ja yhteisöjen voimaantumista ja valtaistumista. Yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden, ihmisoikeuksien, kollektiivisen vastuun sekä moninaisuuden kunnioittamisen periaatteet ovat keskeisiä sosiaalityössä... Sosiaalityössä työskennellään ihmisten ja rakenteiden parissa elämän ongelmallanteiden ratkaisemiseksi ja hyvinvoinnin lisäämiseksi.”

(sosnet.fi, viitattu 20.7.2018)

Sosiaalihuoltolaissa rakenteelliselle sosiaalityölle on määritelty kolme tehtävää seuraavasti:

”1) Sosiaalihuollon asiakastyöhön perustuvan tiedon tuottaminen asiakkaiden tarpeista ja niiden yhteiskunnallisista yhteyksistä sekä tarpeisiin vastaavien sosiaalipalvelujen ja muun sosiaalihuollon vaikutuksista;

2) Tavoitteelliset toimet ja toimenpide-ehdotukset sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseksi ja korjaamiseksi sekä kunnan asukkaiden asuin- ja toimintaympäristöjen kehittämiseksi;

3) Sosiaalihuollon asiantuntemuksen tuominen osaksi kunnan muiden toimialojen suunnittelua sekä yhteistyö yksityisten palveluntuottajien ja järjestöjen kanssa paikallista sosiaalityötä sekä muuta palvelu- ja tukivalikoimaan kehittäen.”

(Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014, 7§)

Sosiaalityön velvoitteena näyttäisi siis lainsäädäntöön perustuen olevan tiedon välittäminen asiakkaistaan ja heidän tarpeistaan. Tämän lisäksi sosiaalityön tulee kytkeä asiakkaisiin liittyvä tieto laajemmin yhteiskunnalliseen keskusteluun. Vaade sosiaalityön monipuolisesta ja poikkihallinnollisesta asiantuntijuudesta näyttäisi korostuvan erityisesti pykälän toisessa ja kolmannessa kohdassa.

Pohjola (2011, 215) kytkee rakenteellisen sosiaalityön neljään tehtäväalueeseen: tietotyöhön, strategiatyöhön, inklusiiviseen ja oikeudenmukaisuustyöhön. Nämä tehtäväalueet limittyvät sekä toisiinsa että sosiaalityön muihin tehtäväalueisiin. Tässä tutkielmassa tietotyöllä on merkittävin rooli, mutta myös muut tehtäväalueet, erityisesti strategiatyö, on tunnustettava merkityksellisinä. Pohjolan (mt. 216) mukaan tietotyössä olennaista on rakenteellisen sosiaalityön tehtävä tuottaa tietoa sosiaalisista elinolosuhteista, hyvinvoinnin kysymyksistä sekä palveluista. Tehtävänä on tiedon muodostaminen palveluiden toimivuudesta ja tarpeisiin vastaamisesta. Tiedon tuottamisen on oltava monipuolista – sitä muodostuu niin alueellisesti kuin paikallisestikin ja edelleen tieteellisen tutkimuksen kautta. Tiedon tuottamisen lisäksi sen välittämisen tehtävä on myös tärkeää. Tietoa tulee välittää kansalaisille ja päättäjille, koska merkittävä osa rakenteellisista ratkaisuista tapahtuu sosiaalityön ulkopuolisissa instituutioissa. (mt. 216.)

Strategiatyö puolestaan on uudistamistyötä. Se edellyttää tekijältään näkemystä siitä, miten ihmisten hyvinvointia ja kansalaisten yhdenvertaisuutta voidaan parhaiten edistää. Käytännön tasolla strategiatyö on yhteistyötä erilaisten hyvinvointisuunnitelmien ja –strategioiden laatimiseksi. Yhteistyön on tapahduttava kansalaisten, järjestöjen ja viranomaisten kesken. Toiminta rakentuu tietotyön varaan. Inklusiivisyyttä hyödynnetään hyvinvoinnin rakenteiden kehittämisessä. Inklusiivisyys edistää osallisuutta ja on osaltaan solidaarisuuden edistämistä. Työn tavoitteena on tunnustaa yhteisöjen yhteiskunnallista muutosta edistävä voima. Sosiaalisen oikeudenmukaisuustyön sisältämä arvolutuneisuus puolestaan läpäisee muut tehtäväalueet. Sen painopisteenä on korostaa perus- ja sosiaalisten oikeuksien merkitystä yhteiskunnallisissa toiminnoissa ja palveluissa. (mt. 217.)

Rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueita käsittelee myös Heinonen (2015, 49). Hänen mukaansa keskeisimmät tehtävät liittyvät köyhyyskysymykseen, osallisuuskysymykseen ja valtakysymykseen. Heinosen määrittelemät tehtäväalueet käsittelevät Pohjolan määritelmää laajemmin myös sitä tarvetaustaa, jonka vuoksi rakenteellinen sosiaalityö on saavuttanut nykyisen merkityksensä. Köyhyyskysymys johtuu yhteiskunnallisesta muutoksesta yksilökeskeisempään ja markkinaehtoisempaan suuntaan. Tämä on lisännyt epävarmuutta ja sellaiset elämän perusasiat, kuten asunto ja työpaikka, eivät ole kaikkien suoraan saavutettavissa. Yhteiskunnallinen rakennemuutos on johtanut

työmarkkinoiden epävakauteen ja pätkätyöt ovat yleistyneet. Osallisuuskysymyksellä puolestaan voidaan ymmärtää tarkoitettavan huonompiosaisten ja köyhien sosiaalisten verkostojen menettämistä. Sosiaalisen syrjäytymisen tärkeä osa-alue, yksinäisyys, aiheuttaa monia negatiivisia vaikutuksia, kuten masennusta, irtonaisuuden tunnetta ja elämän tyhjyyden tunnetta. Valtakysymys puolestaan tarkoittaa sitä, että jotkut ryhmät suljetaan vaikuttamisen ja vallankäytön ulkopuolelle. Poliitiikka on eriytynyt ja vallankäyttö keskittynyt vain tiettyjen ryhmittymien käsiin. Heinonen arveleekin, että nykyisen hyvinvointimallin keskeinen haaste tulee olemaan vallankäyttö ja sen muutos. Muutoksen näkyvyyttä tukee muun muassa kuntavaalien äänestyskäyttäytyminen, jossa on ollut nähtävissä pienituloisten äänestämättä jättämisen trendi. (mt. 50–51.)

Heinosen ja Pohjolan määrittelemät rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueet tiivistävät mielestäni erityisen osuvasti Murray ja Hick (2009, 119–120). Heidän mukaansa rakenteellisen sosiaalityön tehtävä on lisätä tietoisuutta yhteiskunnallisista taustatekijöistä ja ilmiöistä kriittisen dialogin, analyysin ja toiminnan avulla. Sosiaalityön tulee ottaa erilaisiin sosiaalisiin ilmiöihin aktiivinen lähestymistapa ja ilmaista kollektiivinen kantansa niihin. Yksilöiden perustavaa laatua olevat materiaaliset tarpeet pitää tyydyttää ja työskennellä aktiivisesti sortoa vastaan. Lisäksi he korostavat strategisen, monialaisen poliittisen yhteistyön tekemistä rakenteissa piilevien epätasa-arvotekijöiden poistamiseksi.

3.2 Rakenteellinen sosiaalityö suomalaisessa oikeusjärjestelmässä

3.2.1 Tarkastelu sosiaalisten perusoikeuksien ja asiakkaan oikeusaseman kautta

Rakenteellisen sosiaalityön laajemman yhteiskunnallisen merkityksen ymmärtämisen kannalta on tärkeää myös tuntea sen lainsäädännöllistä perustaa. Suomalaisessa oikeusjärjestelmässä sosiaalioikeus on vakiintunut itsenäiseksi oikeudenalakseen. Sillä on omat yleiset oppinsa sekä yleiset oikeusperiaatteet. Nykyisessä hyvinvointivaltiossa tosin myös muut oikeudenalat, kuten hallinto-oikeus, työoikeus ja vero-oikeus korostavat sosiaalisia näkökohtia. Tässä mielessä sosiaalioikeuden määrittely ainoastaan sosiaalisten tavoitteiden avulla ei ole mielekäästä. Sosiaalioikeuden määrittely tuntuu

tarkoituksenmukaisemmalta sen sääntelykohteen kautta; sosiaalioikeus kattaa sosiaaliturvaa sääntelevät oikeudelliset normistot. Sosiaaliturva voidaan jakaa toimeentuloturvaan ja sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Tätä jaottelua käytetään Suomen perustuslain (731/1999) 19§:ssä, jossa säännellään sosiaalisista perusoikeuksista. (Tuori & Kotkas 2016, 3.)

Sosiaalioikeudella on erityispiirteitä, jotka erottavat sen muista oikeudenaloista. Sosiaalioikeuden normistot ovat hyvin teknisiä ja toisaalta hyvin väljiä. Niiden soveltajina toimivat yleensä muun alan kuin oikeudelliset asiantuntijat – esimerkiksi sosiaalityöntekijät. Muita soveltajia voivat olla muun muassa lääkärit tai kunnalliset toimielimet. Erityispiirteeksi voidaan lukea myös se, että sosiaalioikeuden alalla tehdään erittäin suuri määrä oikeudellisesti merkityksellisiä päätöksiä. Ensi asteen päätöksentekoa ohjaavat usein merkittävästi viranomaisnormit. (mt. 7.)

Sosiaaliset oikeudet ovat kapeasti ajateltuna julkiseen valtaan kohdistuvia oikeuksia, jotka koskevat sosiaalisia etuuksia. Laajemmin käsitettynä näin tiukka määritelmä ei päde, ainakaan ihmisoikeuksien ja perusoikeuksien tasolla. (mt. 213.) Ihmisoikeussopimusten ja kansallisen perustuslain puitteissa puhutaankin yleisesti laajemmin TSS – oikeuksista eli taloudellisista, sosiaalisista ja sivistyksellisistä oikeuksista. TSS-oikeuksiin kuuluvat myös asuntopolitiikan alan oikeudet. Sosiaalisten oikeuksien tehtävä on vähentää markkinoiden yksinomaista vaikutusta kansalaisten toimeentuloon ja sosiaaliin suoriutumiseen. Sosiaaliset oikeudet perustuvat niihin arvoihin, joihin perustuvat myös sosiaalipolitiikka ja hyvinvointivaltio. Näitä ovat solidaarisuus, sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo. (mt. 216.)

Sosiaaliset perusoikeudet ja niitä sääntelevä perustuslain 19§ (Suomen perustuslaki 731/1999) on erityisen merkityksellinen sosiaalihuollon järjestämisen kannalta. Perustuslain 19§ turvaa jokaiselle oikeuden välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Lisäksi se asettaa julkiselle vallalle velvoitteen riittävien palveluiden järjestämiseksi. Hyvin toimiessaan sosiaalihuolto ja siihen liittyvä palvelujärjestelmä edesauttavat ihmisten hyvinvointia ja toteuttavat perusoikeuksia. (HE 164/2014 vp, 7.) Sosiaalihuolto sitä sääntelevine lakeineen (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 ja Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000) kuuluu sosiaalioikeuden aineellisiin säännöksiin. Aineellisilla säännöksillä säännellään yksilöiden ja perheiden asemaa. Niihin

liittyy niin ennalta vaikuttavaa oikeusturvaa (menettelysäännökset) kuin jälkikäteistä oikeusturvaakin (esimerkiksi muutoksenhaku) koskevat säännökset. (Tuori & Kotkas 2016, 17.)

Sosiaalihuolto on perinteisesti kohdistunut vain erityisen haasteellisessa tilanteessa oleviin ihmisiin, kuten vähävaraisiin, päihdeongelmaisiin tai suojelun tarpeessa oleviin lapsiin. Sosiaalipalvelut ovat kuitenkin monipuolistuneet ja laajentuneet koskemaan koko väestöä. Tämä on muuttanut myös sosiaalihuollon luonnetta. (mt. 27.) Vuonna 2015 voimaan tullutta sosiaalihuoltolakia sovelletaan kunnallisessa sosiaalihuollossa (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 2§). Lain 1§ määrittelee sosiaalihuollon olevan hyvinvoinnin sekä sosiaalisen turvallisuuden edistämistä ja ylläpitämistä. Sosiaalihuollon tehtävänä on vähentää eriarvoisuutta ja edistää osallisuutta. Lain 14§:ssä luetellaan muita lakeja, joissa sosiaalihuoltolain lisäksi säädetään palveluiden sisällöistä ja oikeudesta niihin (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017, 17).

Rakenteellisesta sosiaalityöstä säädellään sosiaalihuoltolain 7 pykälässä.

Rakenteellinen sosiaalityö määritellään siinä seuraavasti:

”Rakenteellisella sosiaalityöllä on huolehdittava sosiaalista hyvinvointia ja sosiaalisia ongelmia koskevan tiedon välittymisestä ja sosiaalihuollon asiantuntemuksen hyödyntämisestä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi.”

Samassa pykälässä määritellään myös rakenteellisen sosiaalityön tehtävät, joita on käsitelty tässä tutkielmassa jo aiemmin. Rakenteellisen sosiaalityön merkitys korostuu erityisesti erilaisten sosiaalipoliittisten ratkaisujen vaikutuksia ja kustannuksia arvioitaessa. Rakenteellisen sosiaalityön rooli on ehkäisevä ja sen on tarkoitus toimia osana kunnan suunnitteluprosesseja. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017, 34.)

Sosiaalihuoltolaille rinnakkainen laki on sosiaalihuollon asiakaslaki, jonka tarkoituksena on edistää asiakaslähtöisyyttä sosiaalihuollossa. Sen 1§:ssä säädetään, että asiakaslähtöisyyden ja asiakassuhteen luottamuksen edistämisen lisäksi tavoitteena on myös edistää asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa. Lain 3§ mukaan sosiaalihuollolla tarkoitetaan *”...sosiaalipalveluja sekä mainittuihin palveluihin liittyviä toimenpiteitä, joiden tarkoituksena on edistää ja ylläpitää yksityisen henkilön tai perheen sosiaalista turvallisuutta ja toimintakykyä...”*. Tämän perusteella lienee

kiistatonta, että myös sosiaalihuoltolain tarkoittama rakenteellinen sosiaalityö kuuluu sosiaalihuollon asiakaslain henkeen, vaikka siitä ei asiakaslaissa erillistä kirjausta olekaan. Sosiaalihuollon asiakslain 4§ edellyttää, että asiakkaalla on oikeus laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon. Rakenteellisen sosiaalityön tavoitteet palvelevat samanaikaisesti myös sosiaalihuollon asiakslain mukaisia tavoitteita, onhan rakenteellisen sosiaalityön avulla tarkoitus tuottaa asiakkaiden tarpeita vastaavia ja oikein kohdennettuja palveluja. Kun lisäksi rakenteellisen sosiaalityön tiedontuotannon velvoite koskee nimenomaisesti asiakastyöstä nousevaa tietoa (ks. esimerkiksi Sosiaali- ja terveysministeriö 2017, 35), on sosiaalihuollon asiakslain ja sosiaalihuoltolain 7§ välillä selkeä yhteys.

3.2.2 Ewaldin oikeudenmukaisuussääntö

Rakenteellisen sosiaalityön lainsäädännöllisen velvoitteen ymmärtämisessä auttaa sen oikeusteoreettinen tarkastelu. Länsimainen oikeusteoreettinen ajattelu on perinteisesti jännittynyt vahvasti oikeuspositivismin ja luonnonoikeusopin välille. Positivistiselle ajattelulle ominaista on, että sen mukaan olemassa oleva oikeus perustuu tietoihin, inhimillisiin päätöksiin. Luonnonoikeudellisen ajattelun mukaan taas sääntelyn oikeellisuus tai oikeudenmukaisuus voidaan aina kyseenalaistaa ja oikeus nähdään ylipositiivisena ”oikeana oikeutena”. (Siltala 2001, 30.) Keskityn tässä tutkielmassa ainoastaan oikeuspositivismiin. Tätä valintaa perustelen sillä, että oikeuspositivistisesta tarkastelusta löytyy vaivattomammin yhteistä rajapintaa yhteiskuntatieteisiin.

Ewaldin näkemyksen mukaan kaikilla yhteiskunnilla on oikeudenmukaisuussääntö, yhteinen mittapuu, jonka tehtävä on toimia perustavana yhteiskunnallisena sidoksena. Oikeudenmukaisuussääntö myös mahdollistaa yhteiskunnassa toimivien keskinäisen sosiaalisen kanssakäymisen ja viestinnän. Oikeudenmukaisuussäännössä (Ewald 1986b, s.552, sit. Tuori 2000, 75) on kolme osaa: yhdenvertaisuus ja epäyhdenvertaisuus, yhdenvertaisuuden arvioinnin mittapuu ja vastavuoroisuus. Vastavuoroisuudella voidaan paikantaa oikeudenmukaisuus johonkin tiettyyn yhteisöön.

Oikeudenmukaisuussääntö voidaan nähdä ”sääntöjen sääntönä” – se on koko yhteiskunnan perusta. Tuorin (2000, 65) mukaan Ewaldin ajattelussa oikeudenmukaisuussäännöstä on selkeästi nähtävissä foucaultilainen ajatus kunkin aikakauden omaavasta tiedon ja diskurssin syvärakenteesta, *epistemestä*. Oikeudenmukaisuus käsitteenä on sosiaalityön ydintä – ilman oikeudenmukaisuuden ja siihen liittyvän yhdenvertaisuuden pyrkimystä ei sosiaalityölle kaiketi olisi tilausta. Lisäksi oikeudenmukaisuuden pohdinta ja sen kiinnittyminen aikaan ja paikkaan on hedelmällinen lähtökohta myös yhteiskuntateoreettiselle lähestymistavalle. Rakenteellisen sosiaalityön näkökulmasta oikeudenmukaisuus on erityisen tärkeää; jo lain valmistelutekstissä sen tavoitteeksi on asetettu sosiaalisten ongelmien ehkäiseminen (HE 164/2014 vp, 1).

Ewaldin mukaan hyvinvointivaltion aikakaudelle ominainen oikeuden muoto on sosiaalinen oikeus. Se on syrjäyttänyt liberaalin oikeuden, joka oli oikeustyyppinä vallalla aiemmin. Sosiaalisen oikeuden erityistehtävä on ratkaista perinteisen oikeustyyppin ongelmat ja täyttää sen jättämät aukot. Hyvinvointivaltiolle ominainen hallinnoiminen eroaa vanhasta hallinnointitavasta siinä, että se kiinnittää huomionsa kokonaisuuden sijasta järjestelmän eri osien välisiin suhteisiin. Tämä kokonaisuus muodostuu toisistaan riippuvaisista toiminnoista ja ryhmistä (työntekijät, työnantajat, tuottajat, kuluttajat ja niin edelleen). Olennaista on keskinäinen riippuvuus, joka asettaa toimijoille erityisen solidaarisuuden vaatimuksen. Tätä ei määritellä mistään ulkopuolelta, vaan vaatimus lähtee yhteiskunnasta itsestään. Perusajatus on, että sosiaalinen oikeus on poliittinen väline ja hallinnollinen työkalu. (Ewald 1986, 45–49.) Yhteiskunnat, jotka perustuvat solidaarisuudelle, organisoidaan niin, että ne voivat jatkuvasti tehdä kompromisseja (mt. 53).

Tässä kokonaisuudessa laki on kontrastikäsite. Lakia vasten voidaan peilata sosiaalisen oikeuden käytäntöjä ja sosiaaliselle oikeudelle ominaista rationaliteettia. Sosiaalisella oikeudella on kolme tasoa: oikeudellisten käytäntöjen ”pinta”, yleiset oikeusperiaatteet ja normi. Yleiset oikeusperiaatteet toimivat sosiaalisen oikeuden arvostelmasääntönä ja normi modernin yhteiskunnan oikeudenmukaisuussääntönä. Sosiaalisen oikeuden tavoite on tasoittaa ja korjata yhteiskunnallisia epäyhdenvertaisuuksia. (Tuori 2000, 76.) Tällä tavoitteella pyritään säilyttämään yhteiskunnan tasapainotilaa. Sosiaalinen oikeus jakaa oikeuksia ja velvollisuuksia. Niitä jaetaan kaikille ryhmien jäsenille; kuluttajille, elinkeinonharjoittajille, vuokralaisille ja niin edelleen. Toiminta on väliai-

kaisten kompromissien tekemistä ja kulloistenkin ryhmien valtatasaapainojen kirjaamista. (Tuori 2000,76.)

Sosiaalista oikeutta kuvaa hyvin suvaitsevaisuus. Sen periaate on, että lait eivät niinkään ole ehdottoman velvoittavia kuin toimintaa ohjaavia. Sosiaalisten oikeuksien lakien normit täsmentyvät ja muuntuvat niitä sovellettaessa. Sosiaalisella oikeudella on kaksi ulottuvuutta: ne toimivat samaan aikaan sekä tasapainoarvostelmina että interventionistisena oikeutena. Tasapainoarvostelmille ominaista on, että ne painottavat käyttäytymisten, tekojen ja suoritusten välistä suhdetta, eivät niinkään niiden sisäistä luonnetta. Interventionistisyys puolestaan tähtää epäyhdenvertaisuuksien tasoittamiseen ja toteuttaa samalla yhteiskunnan solidaristista hallinnointia. Tämä on rajaton kutsumus, koska epäyhdenvertaisuuksien korjaaminen on päättymätön tehtävä. (Tuori 2000, 76–77.) Kiinnitän huomioni Tuorin käyttämään termiin ”päättymätön” sen sijaan, että hän käyttäisi sanaa ”mahdoton”. Epäyhdenvertaisuuksien tasoittamisen tulisikin olla mahdollista. *Kaikkien* epäyhdenvertaisuuksien tasoittaminen sen sijaan on päättymätöntä – maailmassa ei koskaan tulla saavuttamaan täydellistä yhdenvertaisuutta.

3.2.3 Habermasin kriittinen oikeuspositivismi

Oikeustieteiden ja yhteiskuntatieteiden välinen rajanveto ja vuoropuhelu saavat erityistä syvyyttä Jürgen Habermasin tarkastelun kautta. Habermas keskittyy pohdinnassaan erityisesti modernin yhteiskunnan normatiivisen kritiikin ongelmaan. Hänen näkökulmansa on, että oikeuteen liittyvä pakotus lähtee oikeuden moraalin sisältä käsin, ja on täten edellytyksiltään positiivista oikeutta. Modernit yhteiskunnat sitovat toisiinsa toisaalta sosiaalinen; arvot, normit ja yhteisymmärrys ja toisaalta hallinto ja hallinnollinen vallankäyttö. Hallinnollista vallankäyttöä ohjaavat raha ja valta. (Habermas 1996, 39–40.) Tuorin (2000, 91) mukaan ajattelun erityinen vaara on se, että hallintosysteemin mekanismit tulevat vähitellen elämismaailman alueelle, ja keskinäinen solidaarisuus korvautuu rahan ja hallinnollisen vallan yliotteella. Oikeuden tehtävä on kontrolloida systeemiä saavuttamasta tätä ylivaltaa elämismaailmasta (mt. 91.). Habermas kiinnittää kuitenkin huomionsa erityisesti oikeuden kaksinaisluonteeseen; oikeusjärjestelmä on yhtä paljon sekaantunut hallinnolliseen valtajärjestelmään kuin sosiaaliseen solidaarisuuteen (Habermas 1996, 41.) Talouden mekanismien ja elämis-

maailman välinen rajanveto on nyky-yhteiskunnan ja erityisesti sosiaalialan suurimpia haasteita. Jos taloudelliset raamit ovat aiemmin olleet tiukat, ovat ne sitä erityisesti 2010 – luvun loppupuolta lähestyttäessä. Näkemykseni mukaan rakenteellisen sosiaalityön säädös edustaa erityisen hyvin oikeuden kontrollia systeemiin nähden. Sen toimintaa ohjaava merkitys korostuu, kun kokonaisuutta lähestytään elämissä maailma – ajattelun kautta. Säädöksen taustalla oleva ajatus tiedon tuottamisesta asiakkaiden tilanteesta ja tämän tiedon siirtymisestä osaksi päätöksentekoa kuvastaa edellä mainittua erittäin hyvin.

Oikeuspositivismi muodostuu erityisesti normatiivisen, oikeusfilosofisen ulottuvuuden kautta. Perustavaa laatua oleva kysymys koko oikeusteoria – yhteiskuntateoria – ajattelun kokonaisuudessa on, miksi ja mihin oikeutta tarvitaan ja minkälainen järjestelmä sitä luo. Positiivista oikeutta ei säätele niinkään moraali, vaan rationaalinen mielipiteen ja tahdon muodostus. (Habermas 1996, 457.) Positiivista oikeutta tarvitaan, sillä se on olemukseltaan säädeltyä, strategista toimintaa edistävää eikä edellytä mitään erityistä motivaatiota. Motivaatio voi perustua niin velvollisuuden tunteeseen kuin harkintaan, joka on tavoiterationaalista. Habermasin oikeuden merkityksen tarkastelu on ensisijaisesti sosiaalisen integraation yhteiskuntateoreettisesta näkökulmasta tehtyä. (Tuori 2000, 96–98.)

Habermas ja Tuori edustavat ajattelullaan perinteistä oikeuspositivistista otetta oikeuden olemusta analysoidessaan. Oikeusrealistista näkemystä voidaan pitää oikeuspositivismin yhtenä muunnelmana, sillä se jakaa näkemyksen, että oikeus on aina inhimillisiin päätöksiin perustuvaa. Oikeus ei oikeusrealistisen näkemyksen mukaan kuitenkaan koostu yleisesti velvoittavista oikeussäännöistä, vaan tuomioistuinten yksittäisistä ratkaisuista sekä ratkaisujen taustalla olevista motiiveista. Keskeisenä elementtinä on myös oikeuden yhteiskunnallisten vaikutusten analyysi, jollaista oikeuspositiivinen lähestymistapa ei suoraan omaksu. (Siltala 2001, 84–85.) Verrattuna oikeusrealismiin, oikeuspositiivinen tulkintamalli on varsin lainsäädäntökeskeinen. Oikeusrealismissa pureudutaan empiriaan ja tosiasiallisiin ilmiöihin. Itseäni kiinnostavat suuresti oman tutkimukseni aihepiiriin viitaten lain toteuttamisen yhteiskunnalliset vaikutukset, ja tässä yhteydessä koen, että oikeusrealistinen näkökulma on omiaan syventämään tarkastelua. Oikeuden kuva muuttuu olennaisesti, kun painotus perinteisestä lakitekstien

tulkinnasta ja systematisoinnista siirtyy empiiriseen yhteiskuntatieteen käsitteistöön. (Siltala 2001, 73–74.)

3.3 Sosiaalipalveluiden vaikuttavuuden arviointi osana rakenteellista sosiaalityötä

Sosiaalialalla vaikuttavuudesta on muodostunut käsite, jonka uskotaan ilmaisevan työn tuloksellisuutta. Sosiaalipalveluiden vaikuttavuuden todentamista vaativatkin monet tahot; veronmaksajat, palveluorganisaatiot ja asiakkaat. (Pohjola & Kemppainen & Väyrynen ym. 2012, 7.) Vaatimusten tiukentumisen taustalla vaikuttavat samat tekijät kuin rakenteellisen sosiaalityönkin - yhteiskunnassamme vallitseva taloudellista kilpailukykyä korostava ideologia, managerialismi (mt. 26). Tämä ajattelutavan muutos on sekä kansallinen että globaali, ja se korostaa taloudellista kilpailukykyä. Myös hyvinvointipalveluiden tiukan hallinnoinnin periaate on osa managerialismia. (Pohjola 2012, 26.) Vaikutusten ja vaikuttavuuden kysymykset ovat perustava osa sosiaalipolitiikan harjoittamista (Rajavaara 2007, 171). Vuonna 2015 voimaan tullutta sosiaalihuoltolakia valmisteltaessa Sosiaali- ja terveysministeriön asettama lainsäädännön uudistustyöryhmä linjasi vaikuttavuuden olevan yksi sosiaalihuollon toimintaperiaatteista, yhdessä voimavarakeskeisyyden, tarpeenmukaisuuden, suunnitelmallisuuden, läpinäkyvyyden, laadukkuuden ja asiakkaan osallisuuden lisäksi (Hämäläinen & Niemelä 2014, 97). Tämän toimintaperiaatteen toteutuminen edellyttää vaikuttavuuden arvioinnin tutkimuksen lisäämistä (mt. 101).

Sosiaalityöllä julkisena toimintana on tilivelvollisuus vaikuttavuudestaan. Sen legitimi-teetti nojaa tehdyn työn vaikuttavuuteen. Näistä seikoista tuntuu vallitsevan laaja yhteisymmärrys, mutta vaikuttavuuden eri ulottuvuuksista ja sen todentamisen muodoista ollaan montaa mieltä. (Pohjola 2012, 9.) Pohjola (mt. 20) korostaa, että vaikuttavuuden kokonaisuudessa on olennaista pohtia niin sosiaalityön käytännön, teorian kuin tutkimuksenkin yhteyksiä. Vaikuttavuutta ei voi nojata yksin käytäntöön, vaan sitä on jäsennettävä tietoon perustuvan analyysin kautta (mt. 20). Sosiaalityön vaikuttavuustutkimuksesta on käyty suomalaisessa yhteiskunnassa keskustelua vain vähän (Pohjola & Kemppainen & Väyrynen 2012, 7). Vaikuttavuus on kuitenkin sosiaalityön keskeinen elementti, onhan sen tavoitteena muutos yksilön tilanteessa (mt. 9). Sosiaa-

lityön katsotaan toisinaan olevan niin tiukasti tapauskohtaista sekä tilanteeseen ja paikallisuuteen sidottua, että sitä ei voisi sitoa tiukasti vaikuttavuuskriteereihin. Myös sosiaalityön niukat resurssit vaikuttavat siihen, että vaikuttavuuden näyttö koetaan ylivoimaisen kohtuuttomana tehtävänä. Nämä ajattelumallit jättävät kuitenkin Pohjolan ym. (2012, 22) mukaan huomioimatta tarkemmin sosiaalityön perusolemuksen, sosiaalityön näkökulman vaikuttavuudessa sekä vaihtoehdot vaikuttavuuden todentamiselle.

Vaikuttavuuden osoittamiseen voidaan pyrkiä monella eri tasolla (Pohjola & Kemppainen & Väyrynen 2012, 25). Liiketaloudellisten käsitteiden, kustannus-hyöty-asetelmat tai panos-tuotos-laskelmat, lisäksi viime aikoina on alettu puhua entistä enemmän asiakasvaikuttavuudesta. Tällä tarkoitetaan lähinnä asiakkaan tarpeisiin vastaamista, hänen saamaansa apuun ja aikaansaatuun muutokseen tämän tilanteessa. Edelleen asiaa laajemmin ajateltuna voidaan puhua yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta. (Pohjola 2012, 23.) Sen sijaan, että arvioitaisiin mitä vaikutuksia palvelulla on myös yhteiskunnallisesti, arvioinnissa keskitytään usein yksinomaan siihen, kuinka palvelut toimivat. Yhteiskunnallisessa vaikuttavuusarviossa voidaan arvioida muun muassa, lisääntyykö vai väheneekö asiakkaiden syrjintä tai eriarvoisuus. (Korteniemi & Kotiranta & Kivipelto 2012, 89.) Pohjola (2012, 13) korostaa rakenteellisen lähestymistavan merkitystä ylipäättään käytävässä vaikuttavuuskeskustelussa. Ihmisen tilanne on aina yksilöllinen, niin ympäristöltään kuin suhteiltaan. Tämän vuoksi on tärkeää, että sosiaalityössä tutkitaan myös ihmisten omia kokemuksia palveluiden vaikuttavuudesta. Näin kunkin henkilön oma arvio auttamistyöhön liittyvien interventoiden merkityksestä tulee kuulluksi. (mt. 13.)

Sosiaalipalveluiden vaikuttavuudella tarkoitetaan erilaisilla toimenpiteillä tavoiteltuja seurauksia (FinSoc 2001, 40). Vaikuttavuus on läheinen käsite vaikutuksen kanssa, mutta on tärkeää erottaa ne toisistaan. Vaikutus on enemmässä määrin tuotos – jotain, mitä toiminnalla saadaan aikaan, oli se sitten toivottua tai ei-toivottua (mt. 47). Vaikuttavuus puolestaan on muutos palvelujen käyttäjän elämässä, joka tapahtuu seurauksena palvelujen käytöstä. Vaikuttavuuden lähtökohta on selkeä: vaikuttavuudesta ei voida puhua, ellei sitä arvioida. Vaikuttavuuden arviointi on sosiaalialalla haasteellista, mutta sitä ei kuitenkaan tulisi problematisoida liikaakaan. (mt. 8). Suomalaisessa vaikuttavuuden arviointitoiminnassa on ollut kaksi vaihetta. Ensimmäinen oli sosiaali-

indikaattorikeskustelu 1960- ja 1970-luvuilla, jolloin arvioinnilla nähtiin olevan yhteiskunnallisen ohjauksen varmistajan rooli. Tämän aikakauden arviointitutkimus jäi kuitenkin vähäiseksi. Tulosohjauksen yleistyessä 1980 – luvulla päätösten vaikutuksista alettiin haluta yhä enemmän ja tarkempaa tietoa. Näiden kahden vaiheen jälkeisessä kehityksessä on monia ulottuvuuksia: näistä esimerkkeinä toimintaympäristön muutos, sääntelyn purkaminen ja hallinnon hajauttaminen. Myös kuntien vastuu palveluiden laadusta on jatkuvasti kasvanut samanaikaisesti, kun taloudelliset reunaehdot niukkevat. (FinSoc 2001, 1-2).

Vaikuttavuuden määrällisen mittaamisen tueksi tarvitaan myös muuta arviointitietoa. (Rissanen 2002, 3). Arvioinnin kehityssuuntia tutkinut Vedung (2004, 247) näkee, että arviointi on muuttunut, ja muuttuu edelleen, yksiselitteisestä ilmiöstä yhä moniulotteisemmaksi. Tavoitteiden toteutumista arvioivat tutkimukset ovat edelleen ajankohtaisia, mutta niitä täydentävät vaikuttavuusarviointit. Dahler-Larsen (2005, 18) selventää ajatusta toteamalla vaikuttavuuden arvioinnin eroavan perinteisestä tavoiteperusteisestä tutkimuksesta muutamalla periaatteellisella tavalla. Ensimmäinen tärkeä ero on se, että vaikuttavuusarviointi keskittyy erityisesti selityksiin. Selitykset syventävät yksioikoista syy-seuraus-suhteiden tarkastelua. Toisena erona tavoiteperusteiseen tutkimukseen vaikuttavuuden arviointi pyrkii erittelemään tekijöitä, jotka vastaavat kysymykseen mikä vaikuttaa mihinkin. Tämän lisäksi se ottaa huomioon ajallisen ulottuvuuden sekä sen, miten ja millä edellytyksillä vaikutuksia on syntynyt. Tavoiteperusteisen arviointi osoittaa usein kokonaisvaikutuksen rajallisuuden, eikä pysty porautumaan erilaisten tilanteiden variaatioihin. Edelleen Dahler-Larsenin (mt. 18) mukaan vaikuttavuuden arvioinnilla on paremmat edellytykset interventioden kehittämiseen kuin perinteisellä tavoitetutkimuksella. Tavoitteiden arviointitutkimus voi osoittaa, että tiettyjä tavoitteita ei saavutettu, mutta ei kuitenkaan kerro, mitä asialle tulisi tehdä. Vaikuttavuuden arviointi puolestaan on omiaan osoittamaan, missä intervention virheet ovat sekä sen, voidaanko interventiota korjata. (mt. 19.)

Vaikuttavuuden arviointi on merkittävässä määrin osa New Public Management – henkistä tulosjohtamista, jolloin siitä muodostuu organisaation sisäistä toimintaa. Tämä tarkoittaa, että arviointia ei teetetä akateemisilla tutkijoilla, vaan organisaation alemman tason virkamiehet toteuttavat sitä osana omaa työtään ja raportoivat ylemmille tahoille. Kustannustehokkuuteen pyrkimisen lisäksi lisääntynyt asiakaslähtöisyys myö-

tävaikuttavat myös osaltaan arviointitoiminnan muodonmuutokseen. Asiakastyytyväisyys on yksi arviointiperuste, jolla mitataan palvelun arvoa. Vaikuttavuuden arvioinnissa tieteellisyydellä on edelleen vankka jalansija, mutta vuoropuhelu sidosryhmien ja asiakkaiden kanssa on lisääntynyt. Tämä tarkoittaa, että arviointitutkimukseen osallistuvat nykyisin enemmän myös muut kuin ainoastaan tutkijat. (Vedung 2004, 248.)

New Public Management korostaa niin sanottuja ”kovia” arvoja. Kovat, tehokkuutta korostavat arvot niin kustannusten kuin muidenkin resurssien suhteen ovat sosiaalityölle vieraita. NPM:lle on kuitenkin luettava eduksi, että se näkee asiakkaan kuluttajana (*“consumer”*) tai palveluiden käyttäjänä (*“service user”*). Tässä mielessä perinteinen käsitys sosiaalityön asiakkaasta palveluista riippuvaisena ja heikompana osapuolena muuttuu huomattavasti. Asiakaslähtöisessä näkökulmassa heidän mielipiteensä huomioidaan. Asiakaskokemuksista kerätään tietoa, jotta palveluita voidaan edelleen kehittää. (Juhila 2009, 302.) Dalher-Larsen (2005, 20) ei pidä vaikuttavuuden arviointia erityisesti asiakasnäkökulmaa huomioivana menetelmänä. Hänen mukaansa vaikuttavuuden arvioinnin ensisijainen tarkoitus on osoittaa, toimiiko interventio vai ei. Vähemmän tärkeää on se, mitä mieltä osapuolet ovat interventioista. Dahler-Larsen (mt. 27) kuitenkin lieventää tätä jyrkkää näkemystään myöntämällä, että asiakkaalla on ensikäden tietoa intervention vaikutuksista juuri hänen elämäänsä ja että asiakas voi osallistua auttaen ymmärtämään syy-seuraussuhteita.

Arviointitutkimusta ei Pawsonin ja Tilley'n (1997, 153) mukaan voida tehdä tukeutumatta osallisten (*“stakeholders”*) tietoon. Tärkeää tällöin on pohtia, miten ja keneltä asioita kysytään. Perinteisesti lähestymistavat jaotellaan strukturoituun ja strukturoimattomaan – strukturoidun ollessa muodollisempi lähestymistapa. Strukturoidulla lähestymistavalla tavoitellaan usein tuotoksien (*“outcomes”*) osoittamista, kun strukturoimattomalla lähestymistavalla pyritään ymmärtämään paremmin prosessin kulkua. Toimijakohtaisesti jaottelu suosii strukturoidussa lähestymistavassa strategisten linjojen luoja, poliitikkoja ja hallinnon edustajia. Vastaavasti strukturoimattomalla lähestymistavalla on luontevampaa lähestyä työntekijöitä ja toiminnan subjekteja. (mt. 153.)

Vaikuttavuuden jäsentämisessä olennaista on, miten sen perustana oleva tieto ymmärretään. Näyttöön perustuva käytäntö (eng. *“evidence based practice”*) perustuu lääke-

tieteellisen tutkimuksen perinteeseen ja erityisesti sosiaalityössä johtaa pohdintaan metodologioista. (Pohjola 2012, 29.) Erityisesti tulkitsevat metodit, kuten etnografiset, konstruktionistiset tai toimintatutkimukselliset puuttuvat keskusteluista Pohjolan (mt. 30) mukaan kokonaan. Myös tämän tutkielman kannalta tärkeä kokemustieto, käytännön toimijoiden hallussa oleva tieto, on jäänyt vähälle huomiolle. (Rose 2003, 205 tai Webb, 2001, 62-63.) Pohjola (2012, 30) arvioi, että tähän on suurelta osin syynä vallitseva käsitys tutkimustulosten yleistettävyyden vaateesta. Kvantitatiivinen tutkimus, jossa johtopäätökset tehdään tilastollisesti yleistäen otoksesta perusjoukkoon, on perinteisesti ollut tutkimuskäytäntöjen monopoliasemassa. Työn vaikuttavuuden tavoittaminen sosiaalityössä on kuitenkin paljon moniulotteisempaa ja sitä varten tarvitaan moniarvoista keskustelua erilaisten tutkimusmetodien tarjoamista mahdollisuuksista. (Pohjola 2012, 31.)

Rajavaara (2007, 186) arvioi, että hyvinvointivaltiokeskustelussa saatetaan jatkossa keskittyä entistä enemmän siihen, millaista tietoa voidaan pitää pätevänä vaikuttavuustietona. Eri aloilla käydään asiasta kriittistä keskustelua. Monimuotoinen keskustelu on sinänsä sallittua, mutta riskinä on, että politiikka, lainsäädäntö ja hallinto saattavat joutua ristiriitaan tutkimuksen kanssa. Rajavaara nostaa erityisesti näyttöön perustuvan käytännön esimerkiksi hyvinvointivaltion hallinnoinnin ja tieteellisen tutkimuksen välisestä ristiriidasta. (mt. 187.) Ristiriitaan voidaan kuitenkin löytää ratkaisuja, kuten Gilgun (2005, 52) esittää. Hänen mukaansa on tärkeää huomioida näyttöön perustuvassa käytännössä teorian ja tutkimuksen lisäksi myös paikalliset ja tilannekohtaiset tekijät. Kvalitatiivista tietoa tulisi käyttää enemmän näyttöön perustuvassa käytännössä (mt. 54). Sosiaalityön neljä kivijalkaa näyttöön perustuvan käytännön kokonaisuudessa ovat tutkimus ja teoria, sosiaalityöntekijän ammattinsa kautta muodostunut tieto asiakkaista ja ammatin eettiset periaatteet, sosiaalityöntekijän omat henkilökohtaiset kokemukset sekä asiakkaiden tilanteeseen tuoma lisäarvo. Tämän näkökulman kautta tarkasteltuna näyttöön perustuva käytäntö pystyy huomioimaan sosiaalityölle niin tärkeän kontekstuaalisen ulottuvuuden. (mt. 59.)

Korteniemi, Kotiranta ja Kivipelto (2012, 108) näkevät, että sosiaalityö voisi olla myös muiden alojen edelläkävijä erityisesti siinä, kuinka arviointitietoa on mahdollista tuottaa ja soveltaa monipuolisesti. Gilgunin tavoin tärkeää heidän mielestään on ottaa huomioon kokonaisvaltaisesti erilaiset asiakkuudet, sosiaalityön ammatillinen asian-

tuntijuus sekä toimintaympäristöt. Erilaisista lähteistä saatavan tiedon analysointi ja tuloksellinen käsittely vaatii systemaattista jäsentelyä ja reflektointia. (mt. 108–109.)

4 Tutkielman toteutus

4.1 Tutkielman tavoite ja tutkimuskysymys

Tutkielman tavoitteena on kyselyn avulla saada selville Suomen 10 suurimman kaupungin nuorten asumisen parissa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä kokemustiedon merkityksestä nuorten asumisen palveluiden vaikuttavuuden arvioinnille. Nuorten asunnottomuus ja sen ennaltaehkäisy on tärkeä teema niin suomalaisittain kuin kansainvälisestikin. Näkökulmana tutkielmassani on rakenteellinen sosiaalityö ja lähestyn aihetta yhdistämällä sosiaalityötä ja sosiaalioikeutta. Rakenteellisen sosiaalityön tultua kirjatuksi vuoden 2015 Sosiaalihuoltolakiin on selvää, että sosiaalityön ammattilaisten tulisi työssään toimia lain edellyttämällä tavalla. Se ei kuitenkaan ole yksiselitteistä, yksinkertaista tai helppoa. Rakenteellisen sosiaalityön asettamaan velvoitteeseen vastaamiseen tarvitaan mielestäni myös työkaluja.

Tutkimuskysymykseni on, millainen merkitys sosiaalityöntekijöiden mielestä kokemustiedolla on nuorille tarjottavien asumisen palveluiden vaikuttavuuden arvioinnille.

Krögerin (2004, 210) mukaan palvelujärjestelmä muodostaa sosiaalityön ammatillisen toiminnan kontekstin. Sosiaalityöntekijöiden on hänen mukaansa välttämätöntä tuntea toimintaympäristönsä. Tähän nojaten väitän, että tutkielmani palvelee erityisesti praktista tiedonintressiä. Kunnan sisäisessä palveluiden ja järjestelmien suunnittelussa ja päätöksenteossa tarvitaan kuntalaisten sosiaaliseen hyvinvointiin vaikuttavien tekijöiden huomioimista (HE 164/2014 sosiaalihuoltolaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi, 101). Olen kiinnostunut myös sosiaalityöntekijöiden näkemyksistä siitä, millaisena he näkevät professionsa roolin kokemustiedon välittäjänä palveluiden arvioinnissa.

Tarkoitukseni on, että työntekijät saavat tutkielmasta uusia näkökulmia raportointiin ja palveluiden arviointiin. Toisaalta tavoitteenani on myös herätellä sosiaalityöntekijöitä huomaamaan, millaisesta informaatiosta rakenteellinen sosiaalityö hyötyy eniten. Tutkielmani edistää myös välillisen (ja samalla merkittävimmän) kohderyhmän, nuorten, ymmärrystä kokemustiedon yhteiskunnallisesta merkityksestä.

Tutkielmassani ei varsinaisesti tutkita, kuinka sosiaalityö ja sosiaalityöntekijät välittävät tietoa eteenpäin ja kuinka sitä lopulta käytetään kunnan päätöksenteon perustana.

Haluan kuitenkin tutkia, kuinka merkityksellisenä sosiaalityöntekijät tätä tietoa pitävät ja minkälaisia keinoja heidän mielestään voitaisiin käyttää rakenteellisen sosiaalityön edellytysten täyttämiseksi.

4.2 Tutkielman metodologiset lähtökohdat

Metodilla tai menetelmällä tieteellisessä tutkimuksessa tarkoitetaan tiedon hankinnan keinoja, jotka pyrkivät välttämään epämuodollisen tiedon hankinnan virheet. Tieteellisen tiedonhankinnan avulla hankittu tieto ei ole pysyvää, vaan sen on oltava uudelleen arvioitavissa ja toisin todistettavissa. Tiedon hankinnan on oltava systemaattista ja objektiivista. Yksi tärkeimmistä periaatteista on, että kaikki tieto on kyseenalaistettavissa. Tieteellinen metodi etsii oikeaa tietoa näytön avulla. Tieteellinen tieto ei siis voi perustua esimerkiksi auktoriteettiin tai perinteeseen. (Rubin & Babbie 2010, 6.) Samaa korostaa Alasuutari (2011, 83) sanoessaan, että ilman metodia tutkimus voi saada tutkijan omien ennakkokäsitysten todistelun piirteitä. Hän korostaa myös, että metodi ei saa olla ristiriidassa teoreettisen viitekehyksen kanssa. Ymmärrän tämän niin, että erityisesti laadullisen tutkimuksen nojaaminen teoriaan määrittää suurelta osin valittavan tutkimusmetodin. Tutkielman kannalta sopusointuisen metodin valinta suhteessa teoreettiseen viitekehykseen on sen kantava voima (mt. 83).

Tutkielmani edustaa laadullista tutkimusotetta. Tutkimusaineistoa kerryttäessäni jouduin useampaan kertaan pohtimaan, onko tutkielmallani edellytyksiä edustaa puhtaasti laadullista tutkimusta – toteutinhan kyselyn lomakehaastatteluna puolistrukturoidulla kyselylomakkeella. Metodikirjallisuutta luettuani ja aineistoa läpikäydessäni päädyin lopulta siihen, että tutkielmassani on enemmän laadullisia kuin määrällisiä piirteitä. Laadulliselle tutkimuksellekin voi olla ominaista, että siinä käytetään tilastollista todistelua (Alasuutari 2011, 33). Laadulliset tutkimusmenetelmät yleistyivät 1980 – luvulla, ja alkuun ne nähtiin suoraan vastakkaisina kvantitatiivisille eli määrällisille menetelmille. Nykyisin nähdään, että tutkimuksen luonne määrää menetelmän, eikä karkeaa vastakkainasettelua ole enää mielekästä tehdä. Kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen menetelmiä voidaan jopa yhdistää samassa tutkimuksessa. (Syrjäläinen ym. 2007, 7.) Vastaajamäärä kyselyyni jäi alhaiseksi, joten luotettavaa kvantitatiivista analyysiä ei

aineistosta olisi saanut. Laadullista tutkimusotetta puolustaa myös se seikka, että vastaajat kertoivat kyselyn avoimiin kysymyksiin monisanaisesti omia näkemyksiään kysytystä asiasta. Näin sain kyselyn avulla riittävästi laadullista analysoitavaa. Kvalitatiivisessa tutkimuksessahan tutkimusyksiköiden suuri määrä tai tilastollinen argumentaatiomahdollisuus ei ole tarpeen (mt. 39).

Laadullisella tutkimuksella on lukuisia eri perinteitä. Tuomi ja Sarajärvi (2018, 35) esittelevät laadullisen tutkimuksen kenttää monipuolisesti erilaisten suuntausten avulla. Nojaan tässä tutkielmassa fenomenologis-hermeneuttiseen perinteeseen, jonka tarkoitus on tulkita tutkittavaa ilmiötä. Ymmärtämisen perustana on aina jo aiemmin ymmärretty – tavoitteena on siis tehdä jo tunnettu tiedetyksi. (mt. 2018, 40.) Laadullinen tutkimus on yleisnimityksensä mukaisesti ymmärtävää tutkimusta. Se pohjautuu aristoteeliseen näkemykseen, jonka mukaan inhimillistä toimintaa ei voida rinnastaa luonnon toimintaan. Tämä johtuu siitä, että siinä on mukana subjektiivinen momentti. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 35.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessakin voidaan puhua kvantitatiivista tutkimusotetta mukaillen yleistettävyydestä. Yleistettävyys ei kuitenkaan tarkoita kvantitatiivisen tutkimuksen tapaan ensisijaisesti sitä, että perusjoukosta saadaan edustava otos. Tärkeää sen sijaan on paikallinen selittäminen. Se tarkoittaa, että selitysmallin tulisi olla mahdollisimman pätevä suhteessa sen perustana olevaan empiiriseen aineistoon. Tämä vaatii voimakasta teoriaan ja muuhun tutkimukseen nojaamista. (mt. 245.) Tässä tutkielmassa paikallisella selittämisellä on sijansa, sillä tutkittava kokonaisuus nojautuu täysin omaan erityisyyteensä. Lisäksi, kuten Tuomi ja Sarajärvi (2018, 98) täydentävät, on tärkeää, että tutkittavilla on aiheesta mahdollisimman paljon tietoa tai kokemusta asiasta. Tämän vuoksi on tärkeää, että tutkittavat henkilöt valitaan harkitusti. Kohdennsin harkitusti kyselyn vain sosiaalityöntekijöille ja jätin muut sosiaalialan ammattiryhmät huomioimatta. Tämä siitäkin huolimatta, että ottamalla mukaan esimerkiksi sosiaaliohjaajia olisin voinut saada kyselyn vastausprosenttia korkeammaksi. Perustelen valintaani ensinnäkin sillä, että kyseessä on sosiaalityön pro gradu – tutkielma ja tämän vuoksi juuri sosiaalityöntekijöiden näkemys on mielestäni merkityksellinen. Toinen perustelu rajaukselle on rakenteellisen sosiaalityön teoreettinen viitekehys, joka lainsäädännössäänkin koskee nimenomaisesti sosiaalityötä.

4.3 Aineisto ja aineistonkeruumenetelmä

Tutkielman tiedon hankinnan keinona on käytetty kyselylomaketta. Kyseessä on Tuomen ja Sarajärven (2018, 87) tarkoittama lomakehaastattelu. Lomakehaastattelussa olennaista on, että tutkittavilta kysytään asioita, joiden perustelu löytyy tutkimuksen viitekehyksestä. Lomakehaastattelu soveltuu tutkielmaani paremmin kuin survey – tutkimus. Sille ominaista on, että siinä tietoa kerätään tietyltä ihmisjoukolta standardoidussa muodossa (Hirsjärvi ym. 2009, 134). Lomakehaastattelussa kysymykset voivat olla suljettuja tai puoliavoimia (Tuomi & Sarajärvi 2018, 90). Tässä tutkielmassa kysely oli puolistrukturoitu, sillä kyselyssä oli useita avoimia kysymyksiä. Avoimiin kysymyksiin oli pakko vastata päästäkseen kyselyssä eteenpäin.

Taustatietoina kysyin vastaajan kaupunkia, sosiaalityön alaa ja sosiaalityön työkokemusta (liite 1, kyselylomake sosiaalityöntekijöille). Sosiaalityön aloja, joissa nuorten asumisen kanssa työskennellään, on useita, koska kaupunkien palvelu- ja organisatiorakenteet vaihtelevat. Tutustuttuani tutkimuskaupunkien palvelurakenteisiin internetissä, päädyin valitsemaan tietyt sosiaalityön alat kyselyni taustatietoihin. Sosiaalityön ala oli mahdollista myös kirjoittaa avovastauksena, mikäli mikään valmiiksi annetuista vaihtoehtoista ei olisi ollut sopiva. Sosiaalityön työkokemus on mielestäni tärkeä taustatieto. Arvioin, että työkokemuksen pituuden perusteella voi tehdä varovaisia päätelmiä vastaajien motiivista osallistua kyselyyn. Vastaajan työskentelypaikkakunnan palvelujärjestelmän hahmottamiseksi kysyin, tarjotaanko vastaajan kunnassa nuorten itsenäisen asumisen tuen palveluita osana kunnan sosiaalipalveluita. Edelleen palveluiden merkitystä selvittääkseni kysyin, kuinka tärkeänä vastaaja piti nuorille tarjottavien itsenäisen tuen palveluita. Tähän kysymykseen vastaajan tuli myös perustella avovastauksena valitsemaansa vaihtoehtoa.

Nuorten asumisen kokemustiedon välittymistä sosiaalityöntekijöille kysyin kysymyksillä: ”Kuinka hyvin arvioit tuntevasi nuorten asiakkaidesi itsenäisen asumisen sujumisen?” ja ”Mistä saat tietoa nuoren itsenäisen asumisen sujumisesta?” Seuraavalla kysymyksellä sidoin teoreettisen viitekehysten teemoja luontevasti yhteen. Kysyin, kuinka merkityksellisenä vastaaja piti nuorten kokemustietoa itsenäisen asumisen tuen palveluiden vaikuttavuutta arvioitaessa. Myös palvelujärjestelmään liittyvät, aiemmin esitetyt kysymykset nousevat tässä kohden tärkeiksi, sillä niiden arviointi suhteessa

tähän kysymykseen on analyysivaiheessa olennaista. Edelleen kysyin vastaajan näkemystä kokemustiedon riittävyyttä itsenäisen asumisen palveluiden vaikuttavuuden arvioinnissa. Tätä kysymystä on tärkeää analyysivaiheessa peilata suhteessa seuraavaan kysymykseen. Kysyin, kuinka hyvin vastaaja arvioi kokemustietoa otettavan huomioon itsenäisen asumisen palveluiden vaikuttavuutta arvioitaessa.

Rakenteellisen sosiaalityöhön liittyvät kysymykset jätin kyselyn loppuun. Vastaajan tuli arvioida, kuinka merkityksellisenä piti sosiaalityöntekijöiden roolia nuorten itsenäisen asumisen kokemustiedon esille tuojana itsenäisen asumisen palveluiden arvioinnin kannalta. Tämän kysymyksen, samoin kuin seuraavankin (”Miten mielestäsi nuoren itsenäiseen asumiseen liittyviä haasteita, tarpeita ja vahvuuksia (sosiaalihuoltolain mukainen tieto asiakkaiden arjesta) tulisi tehdä näkyväksi, jotta se palvelisi palveluiden järjestämistä ja kohdentamista parhaiten?”), perusta on suoraan sosiaalihuollon lainsäädännössä ja rakenteellisessa sosiaalityössä. Viimeisenä kysymyksenä annoin vastaajalle tilaisuuden kirjoittaa muuta mieleen tulevaa aiheeseen liittyen.

Valitsin tutkimuskaupungeiksi Suomen kymmenen suurinta kaupunkia kahdesta syystä. Nuorten, alle 30-vuotiaiden asumisen kanssa työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä olisi kymmenessä suomalaisittain suuressa kaupungissa määrällisesti sen verran, että uskoin saavani tarpeeksi analysoitavaa aineistoa. Lisäksi muiden kaupunkien nuorten asumisen palvelut ovat itselleni tutkielman tekijänä tarpeeksi etäisiä, jotta voin kokea itseni tutkittavan aiheen suhteen objektiiviseksi. Objektiivisuuden vaade on tärkeää täyttää, sillä työskentelen tiiviisti nuorten asumisen parissa Rovaniemellä. Tutkielmasa halusin kysyä nimenomaisesti sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä nuorten kokemustiedon merkityksestä palveluiden vaikuttavuuden arvioinnille, ja tämän vuoksi rajasin muut työntekijät, kuten sosiaaliohjaajat, kyselyni ulkopuolelle. Tutkimuslupa myönnettiin yhdeksästä kaupungista, vain Kuopiosta lupaa ei myönnetty.

Myönnettyjen tutkimuslupien yhteydessä joistain kaupungeista minulle osoitettiin yhteyshenkilö, jonka kautta lähetin kyselylomakkeen sosiaalityöntekijöille. Osasta kaupungeista minun täytyi etsiä yhteyshenkilö itse, joko ennen tai jälkeen tutkimuslupan myöntämisen. Yhteyshenkilöiden organisatorinen asema riippui kaupungin palvelurakenteesta ja vaihteli suuresti. Yhteyshenkilöt välittivät kyselyn saatekirjeen ja vastauslinkin sosiaalityöntekijöille. Ohjeistukseksi annoin kyselyn välittämisen nuorten, alle 30-

vuotiaiden itsenäisen asumisen parissa työskenteleville sosiaalityöntekijöille. Lisäksi ohjeessa sanoin, ettei sosiaalityöntekijän tarvitse itse tuottaa itsenäisen asumisen palvelua, vaan riittää että työskentelee asian parissa.

Kyselyn aineiston kerääminen oli verraten pitkä prosessi. Ensimmäisen kerran kyselyn lähetin toukokuussa 2018 ja viimeisen joulukuussa 2018. Syy tähän oli se, että aluksi tutkimuskaupunkeja oli vain kolme. Näistä kolmesta kaupungista – Espoosta, Helsingistä ja Vantaalta – vastauksia kyselyyn lukumääräisesti niin vähän, että päädyin laajentamaan kyselyä valtakunnallisesti isommalle alueelle. Kymmenen Suomen suurinta kaupunkia tuntui luontevalta valinnalta. Vastauksia tuli loppujen lopuksi 22 kappaletta.

4.4 Aineiston analyysi

Laadullisen analyysin perustana on, että tutkimuksen aineisto kuvaa tutkittavaa ilmiötä ja että siitä on analyysin avulla tavoitteena luoda selkeä ja sanallinen kuvaus (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122). Laadullisen analyysin prosessi koostuu kahdesta, toistensa kanssa päällekkäin nivoutuvasta osasta. Ensimmäisessä osassa, havaintojen pelkistämisessä, aineistoa tarkastellaan teoreettisen viitekehyksen ja tutkielman kysymyksenasettelun kannalta olennaisten asioiden kautta. Näin tehdään siitä huolimatta, että aineistoa voidaan usein tarkastella samankin tutkimuksen sisällä monesta eri näkökulmasta. Havaintoja pelkistämällä aineistoa saadaan pelkistettyä hallittavammaksi määräksi niin sanottuja ”raakahavaintoja”. Raakahavaintojen tekeminen osana tutkielmani analyysiä osoittautui yllättävän vaivattomaksi tehtäväksi. Kenties kysymyksenasettelu oli sen verran onnistunut, että hallittava määrä aineistoa syntyi helposti. Vastausten ja analysoitavan materiaalin määrä oli toisaalta jo lähtökohtaisesti suhteellisen tiiviisti esitetyt. Toisessa vaiheessa havaintoja yhdistellään – erilliset havainnot yhdistellään yhdeksi havainnoksi tai havaintojoukoksi. Näin muodostetaan sääntöjä tai sääntörakenteita, jotka kattavat koko aineiston. Laadullisen analyysin ei kuitenkaan ole tarkoitus määrittellä tyyppitapauksia tai keskivertoyksilöitä, sillä yksikin poikkeus tarkoittaa että kokonaisuutta tulee tarkastella uudelleen. Tärkeää laadullisessa analyysissä on huomata eroja eri ihmisten ja havaintoyksiköiden välillä. (Alasuutari 2011, 44.) Sääntörakenteiden muodostamisen vaiheessa havaitsin konkreettisesti poikkeavien vastausten vaativan uudelleentarkastelun tarkoituksen. Kahdessa kohdassa jouduin pohtimaan kyse-

lyyn vastanneiden sosiaalityöntekijöiden toisistaan poikkeavia näkemyksiä suhteessa koko tutkimusasetelmaan.

Toinen vaihe laadullisessa analyysissä on arvoituksen ratkaiseminen tai tulosten tulkinta (mt. 46). Tuomi ja Sarajärvi (2018, 117) kritisoivat erityisesti sisällönanalyysiä siitä, että sitä käytettäessä tulosten tulkinta jää usein keskeneräiseksi. Analyysia voidaan kuvata tarkastikin, mutta varsinaiset johtopäätökset saattavat puuttua. Sisällönanalyysin tarkoitus onkin vain järjestää aineisto johtopäätöksiä varten. Tulosten tulkinnassa on tärkeää, että aineistosta tehdään merkitystulkinta tutkittavasta ilmiöstä. Tässä vaiheessa viitataan muuhun tutkimukseen ja kirjallisuuteen - siihen, mitä aiheesta jo tiedetään. (Alasuutari 2011, 46.) Tässä tutkielmassa se tarkoittaa saatujen vastausten pelkistämisen jälkeistä peilaamista tutkielman teoreettiseen viitekehykseen. Tätä pyrin tekemään monipuolisesti ja keskusteluttamalla teoriaa tulosten kanssa. Tutkielmani analyysi on teorialähtöinen. Puhtaasti teorialähtöinen analyysi on perinteinen analyysimalli, jossa aineiston analyysi perustuu aikaisemman tutkimuksen tuottamaan tietoon. Teoriaohjaavuus puolestaan tarkoittaa sitä, että aikaisempi tutkittu tieto aiheesta on enemmän uusia ajatuksia herättävä kuin aiempia teorioita testaava. Kolmas analyysimalli on aineistolähtöinen. Sen tarkoitus on luoda teoreettinen kokonaisuus tutkimusaineistosta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 109-110.)

Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on jollain keinoin löytää aineistosta paradokseja tai elementtejä, jotka ovat epäjohdonmukaisia tai jopa järjettömiä. Näitä tutkija voi löytää esittämällä ”miksi” – kysymyksiä tutkimustuloksia analysoidessaan. Kysymyksen esittämiseen on monia keinoja, kuten kulttuurien välinen vertailu, suhde julkiseen diskurssiin tai ristiriita muihin tutkimuksiin verrattuna. (Alasuutari 2011, 221.) Rapley (2011, 287) mukaan analyysin tulokset voivat joko tukea tutkijan alkuperäisiä tutkimustuloksia tai osoittaa päinvastaista. On myös mahdollista, että tutkija joutuu arvioimaan odotuksiaan uudelleen suhteessa tutkimustuloksiin.

Monista laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmistä olen tässä tutkielmassa käyttänyt sisällönanalyysiä. Sitä voidaan käyttää laajalti kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Sisällönanalyysiin voidaan soveltaa monenlaisia teoreettisia ja epistemologisia lähtökohtia, eikä se ole sidottu johonkin tiettyyn teoreettiseen perustaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103.) Sisällönanalyysi on tekstianalyysiä ja sille ominaista on, että tut-

kittavasta ilmiöstä pyritään saamaan tiivistetty kuvaus. Sitä käytettäessä ei tarvita laajaa teoreettista tietämystä kuten joissain muissa laadullisissa analyysimenetelmissä. Tällaisia teoreettista tietämystä edellyttäviä menetelmiä ovat esimerkiksi narratiivinen analyysimenetelmä tai grounded theory – menetelmä. (mt. 145.)

Analyysiä tehdessäni luin aineistoa läpi moneen kertaan jäsentääkseni sitä. Järjestelin ja luokittelin sitä siitä löytyvien teemojen mukaisesti. Pohdin jatkuvasti aineiston tuottamaa tietoa suhteessa tutkimuskysymykseeni ja – ongelmaani. Etsin aineistosta samankaltaisuuksia, en niinkään suhteessa tutkimusasetelmaani, vaan sisällöllisesti suhteessa muihin vastauksiin. Aineistoa käsitellessäni ja luokitellessani huomasin, että hain aineistosta tietoisesti sekä teoriaa tukevia että sen kanssa riiteleviä havaintoja. Näistä ensimmäisiä löytyi enemmän – koin, että teoria oli varsin vaivatonta saada keskustelemaan tutkimuksen tulosten kanssa. Tarkemman analyysin vaiheessa pyrin peilaamaan tutkielman keskeisiä käsitteitä aineistosta muodostamiini luokitteluihin. Tulokintavaiheessa pyrin huomioimaan keskeiset havainnot ja tekemään niistä omat perustellut johtopäätökseni.

4.5 Tutkielman eettisyydestä ja luotettavuudesta

Tutkimusetiikka käsittelee kahta ongelmaa. Ensimmäinen tutkimuseettinen ongelma on tutkimuksen päämäärään liittyvä moraali ja se, millä keinoin tavoitteisiin pyritään. Toiseksi on pohdittava, miten tämä saavutettu moraali voidaan ylläpitää. Etiikan ja moraalin keskinäinen sekoittaminen on yleistä. Ne kuitenkin ovat kaksi eri asiaa – etiikka on ihmisten moraalista käyttäytymistä ja sen perusteita koskevaa tutkimusta, moraali puolestaan käsittää yksilöiden ja yhteisöjen kulttuuriin sidoksissa olevat käsitykset hyvästä ja pahasta. Ihminen toimii eettisesti oikein, kun on pohtinut tekonsa merkitystä ja seuraamuksia. (Mäkinen 2006, 10–11.) Pyrin omassa tutkimusprosessissani pohtimaan kokonaisuuden eettisyyttä jo tutkimussuunnitelmavaiheessa.

Eettisyyden pohdinta tutkimusta tehtäessä on lisäksi tärkeää, jotta välttyttäisiin vääris-tyneeltä tiedolta tai huolimattomasti tehdyltä tutkimukselta. Jokaisen tutkimusta teke-vän tai tutkimukseen osallistuvan olisi aiheellista syvällisesti pohtia, mitä ovat ne eetti-set kysymykset, jotka koskettavat tutkimuksen aihepiiriä ja tutkijan paikkaa siinä. Syrjä-läinen ym. (2007, 8) korostavat lisäksi, että tutkijan tulee perustella tutkimuksessa te-kemänsä sitoumukset. Tietokäsityksellä ja todellisuuskuvalla on olennaista merkitystä tutkimukselle. Tutkijan sitoumukset osoittavat sen, miten tutkija kohtaa tutkittavansa ja minkälaisia käsityksiä hänellä on tutkittavasta ilmiöstä. Myös lukija saa tutkijan taus-tasitoumusten kautta osviittaa tutkimuksen tulosten yleistettävyydestä ja luotettavuus-ta. (mt. 8.) Oma sitoumukseni oli, että pyrin olemaan asettamatta ennakko-odotuksia tutkimustulosten suhteen. Tätä periaatetta sovelsin myös kyselyä luodessa-ni, ja koen että siinä myös onnistuin. Tälle perusteluna on erityisesti se, että myös poikkeavat mielipiteet tulivat vastauksissa selkeästi esille.

Erittäisesti laadullisen tutkimuksen eettisyydestä nojaan tuoreimpaan tietoon, jota Tuomi ja Sarajärvi (2018, 148) tarjoavat. Heidän näkemyksensä on, että mitä enemmän laadullisen tutkimuksen toteuttajat todistelevat sen ”hyvyyttä”, sitä vahvemmin he osoittavat että laadullisen tutkimuksen asema on alisteinen määrälliseen nähden. Tär-keimpänä hyvän tutkimuksen osoituksena he (mt. 149) pitävät tutkimuksen sisäistä johdonmukaisuutta. Konkreettisesti se tarkoittaa sitä, miten kirjoittaessaan tutkija esimerkiksi käyttää lähteitä ja viittaa niihin. Toinen keskeinen elementti hyvässä tutki-muksessa on Tuomen ja Sarajärven (mt. 149) sen eettinen kestävyys. Eettisesti kestävä tutkimus on myös luotettavan tutkimuksen edellytys.

Eettisten kysymysten luonteeseen kuuluu, ettei niihin ole yksiselitteistä vastausta. Eet-tinen taito on sitä, että kykenee tekemään tietoisia ja perusteltuja ratkaisuja. Tämä heijastaa myös rationaalista valintaa, ja arvojen ilmentämistä käytäntöön. Kaikkeen tieteelliseen tutkimukseen liittyy eettisiä valintoja. (Clarkeburn ym. 2007, 22–25.) Eet-tisen valinnan prosessissa on neljä vaihetta: ensimmäisessä vaiheessa tutkija tunnistaa eettisen kysymyksen olemassaolon ja toisessa havahtuu reagoimaan eettiseen kysy-mykseen. Omassa tutkielmassani eettinen kysymys omasta tutkijan paikastani on vai-vatta paikannettavissa. En voinut toteuttaa palkkatyöni vuoksi tutkielmaani Rovanie-mellä. Tämän vuoksi päädyin osoittamaan kyselyni sosiaalityöntekijöille muualla Suo-

nessa. Maantieteellinen etäisyys ei suinkaan ole ainoa etäisyyden mittari, sillä myös sosiaalipalveluiden tuottamisen ja järjestämisen tavat ovat erilaiset kuin Rovaniemellä.

Eettisten kysymysten tunnistaminen ei välttämättä ole helppoa, ja niinpä olenkin miettinyt mitä muita eettisen pohdinnan paikkoja tutkielmassani on. Olen herännyt ajattelemaan, että aiheellista on ainakin pohtia, olenko jäävi tutkimaan koko aihepiiriä. Vähintäänkin on mietittävä, onko minulla ennakko-oletuksia tutkimuksen lopputuloksen suhteen. Perustelen aihepiirin tutkimuksen tärkeyttä ymmärryksen lisääntymisellä. Uskallan väittää, että nuorten asumisen käytännön työstä saatua tietoa ei ole vielä lähestytty rakenteellisen sosiaalityön kautta missään tutkimuksessa. Tällöin mielenkiintoni kääntyy nuorten asumisen palveluiden käytännöistä saatuun tietoon ja tämän tiedon siirtymisestä rakenteiden kautta päätöksentekoon. Painotus on rakenteellisessa sosiaalityössä, ei niinkään itsenäisen asumisen tuen palveluiden tuottamisessa.

Painotan tekstissäni tutkijan paikan merkitystä eettisenä kysymyksenä. Muitakin eettisiä kysymyksiä kuitenkin on. Voidaan esimerkiksi miettiä, keitä ovat tutkimuksen asianosaiset. Tutkimuksen asianosaisia ovat ne, joihin tutkimus mahdollisesti vaikuttaa tai jotka voivat itse vaikuttaa tutkimukseen. Asianosaisten valintaa tulisi varautua perustelemaan, sillä niiden määrittely on eettisten ristiriitojen keskiössä. (Clarkeburn ym. 2007, 30–31.) Sosiaalityöntekijät ovat tutkimukseni asianosaisia. Tärkeä asianosaisryhmä ovat myös asiakkaat, nuoret, jotka palvelua saavat. Olisin halunnut tutkia kokonaisuutta myös heitä kuunnellen, mutta tutkielman pitäminen laajuudeltaan kohtuullisena vaikutti päätökseeni jättää asiakashaastattelut tekemättä. Myös tämä on tietoinen valinta ja vaikuttaa eettiseen pohdintaan. Asiakasnäkökulma aiheeseen saattaisi lisätä tutkimuksen käytännön läheisyyttä, kun se nyt liikkuu rakenteiden tasolla. Tämän tutkielman tausta-ajatuksena on palveluiden käyttäjien kokemustiedon hyödyntäminen palveluiden vaikuttavuuden parantamiseksi – tutkijan roolissa minun tulisi kuitenkin huomata myös kolikon kääntöpuoli: nuorilla, joita tutkielma koskee, ei ole minikäänlaista päätösvaltaa siihen, onko tutkittava aihe heidän tilanteensa kannalta järkevä tai onko kysymyksenasettelu tehty mielekkäästi.

Haastattelut ja kyselyt ovat yleisiä tutkimuksen aineiston keruutapoja. Eettisyyden lisäksi on olennaista tarkastella myös tutkielman luotettavuutta. Vastausten luotettavuuden varmistaminen on tässä kokonaisuudessa merkittävä kysymys. Lukiessani saatuja vastauksia minulle välittyi mielikuva, että vastaajat ovat harkinneet tarkoin kirjoittamiaan tekstejä. En myöskään kyseenalaista vastaajien henkilökohtaisia näkemyksiä suhteessa kysyttyihin asioihin – sosiaalityöntekijöiden näkemyksen selvittäminenhän koko tutkielman lähtökohta ja tarkoitus onkin.

Toiseksi täytyy pohtia, kuinka kyselyyn vastaajat valitaan ja miten heidät huomioidaan prosessissa. Tähän pohdintaan liittyvät läheisesti reliabiliteetin ja validiteetin käsitteet. Tässä tutkielmassa en pysty täysin varmistumaan siitä, että vastaaja on ammatiltaan sosiaalityöntekijä. Tämä johtuu siitä, että kysely välitettiin eteenpäin yhteyshenkilöiden toimesta, enkä itse valinnut vastaajia. On siis mahdollista, että kyselyyn on vastannut esimerkiksi sosiaaliohjaaja. Tämän mahdollisuuden olen kuitenkin pyrkinyt minimoimaan jo tutkimuslupavaiheessa. Kaikissa yhteydenottoissani olen korostanut, että tutkielman tarkoitus on saada selville sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä aihepiiristä. Kyselyn vastaajien huomiointi voidaan ainakin osittain varmistaa sillä, että he tulevat informoiduksi osallistumisen vapaaehtoisuudesta (Ryen 2011, 418).

Kysymyksenasettelun yleinen virhe on, että kysymykset ovat johdattelevia tai että niihin voi vastata vain tietyllä tavalla. Samassa kysymyksessä ei myöskään saa esittää kahda tai useampaa keskenään jopa ristiriitaista kysymystä. Kyselyn testaaminen kriittisillä ja skeptisillä vastaajilla on tärkeää, jotta virheiltä vältytään. (Mäkinen 2006, 94.) Pysin välttämään eettisiä ristiriitoja kysyttävien asioiden suhteen valitsemalla tietoisesti mahdollisimman avoimen lähestymisen aihepiiriin. En asettanut valmiita oletuksia, ja sitä kautta annoin kyselyyn vastaajille mahdollisuuden muodostaa vapaasti oman mielipiteensä. Rovaniemen kaupungin sosiaalipalveluiden työntekijät toteuttivat kyselyni testauksen toukokuussa 2018 Sain heiltä rakentavaa palautetta ja kehittämisehdotuksia, joiden perusteella muutin joitain yksityiskohtia.

Prosessissa voi tulla vastaan yllättäviäkin ongelmia. Kyselyyn vastaaja voi esimerkiksi haluta keskeyttää vastaamisen tai muuttaa vastauksiaan jälkikäteen. Kyselyn kohde-ryhmälle tulee kertoa, kuinka tutkimusaineisto arkistoidaan, miten anonymiteetti turvataan ja miten kyselystä noussut data tuhotaan sen jälkeen, kun se on analysoitu. (Mäkinen 2006, 96.) Ryen (2011, 418) tosin korostaa, että tutkimukseen osallistujalla on oikeus keskeyttää osallistuminen niin halutessaan. Näin keskeyttämiseen ei mielestäni tulisi suhtautua ongelmana, vaan yksinkertaisesti todeta keskeyttäminen olemassa olevaksi vaihtoehdoksi. Omassa tutkielmaprosessissani erityisiä yllätyksiä ei tullut. Ai-noastaan vastausten vähäinen määrä yllätti hieman. Olin varautunut siihen, että vastauksien määrä ei tulisi olemaan valtavan suuri, mutta etukäteen odotuksenani oli, että saisin joitain kymmeniä vastauksia. Kyselyn toteuttamisen jälkeen arvioni on, että vastausten määrää rajoittivat pakolliset avovastaukset. Pidin niitä kuitenkin erittäin tärkeinä aitojen tutkimustulosten vuoksi. Koen siis, että tutkielmassani laatu korvaa määrän. Mitä tulee edellä mainittuun vastauksen keskeyttämiseen, en sitä pysty todentamaan. Mikäli joku jo vastaamisen aloittanut on lopettanut kyselyyn vastaamisen kesken kaiken, eivät vastaukset ole tallentuneet mihinkään.

Tutkimusaineiston käsittelyn olen selvittänyt tutkimuslupahakemuksissa, joten siltä osin tutkimuskohteiden arkistoinnin ja dokumenttien tuhoamisen kysymykset on ratkaistu. Kyselyn suoritin sähköisellä Webropol – lomakkeella. Analyysin suorittuani poistin kyselyn järjestelmästä. Tätä kautta myös tallennetut vastaukset poistuivat. Vastaajien anonymiteetin turvaamiseksi jouduin häivyttämään vastaajien valitsemat kaupungit. Joistain kaupungeista vastauksia tuli alle viisi kappaletta, ja koin että säilyttämällä kaupunkitiedot vastaajat olisi saattanut voida päätellä tai arvata. Joissain kaupungeissa nuorten asumisen parissa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden määrä on jo lähtökohtaisesti alhainen, joten tämänkin vuoksi oli tärkeää häivyttää analyysistä vastaajan kaupunki.

On tärkeää, että tutkimuksen tekijä myös sitoutuu toteuttamaan ne ratkaisut, joihin on päätytty. Sitoutuminen edellyttää jälleen tietoista valintaa, sillä halu olla eettisesti hyvä on vain yksi halu muiden joukossa. Tällöin täytyy muistaa, että muiden halujen olemassaolo saattaa ylittää halun toimia eettisesti. Muita haluja voivat olla esimerkiksi halu olla pidetty, halu auttaa ystäviä tai tuttavvia tai halu saada taloudellista etua. Neljännessä vaiheessa tutkimuksen tekijä joutuu vielä testaamaan tekemänsä ratkaisun

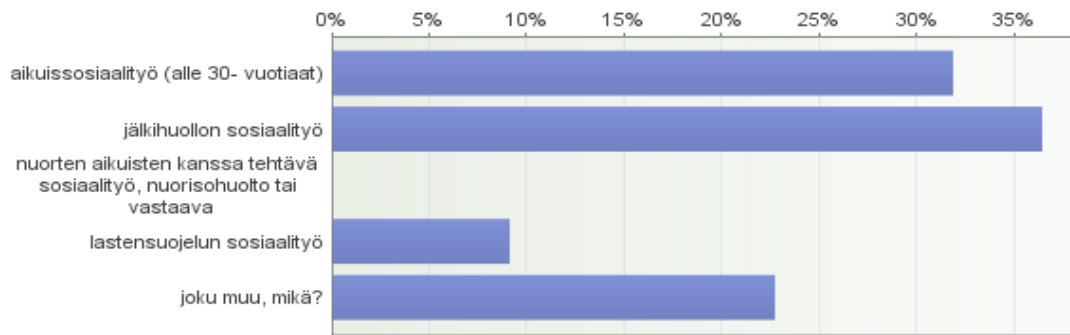
eettistä lujuuutta. Tämä tarkoittaa sitä, että ympäristö tuottaa jatkuvasti paineita, jotka koettelevat tutkijan eettisiä valintoja. Aikapula on yksi tekijä, joka saattaa vaikeuttaa eettisiin valintoihin sitoutumista. (Clarkeburn ym 2007, 26–28.) Oma tutkielmaprosessini on ollut hidas, sillä aloitin tutkielman työstämisen jo vuonna 2015. Välillä työskentely on ollut pitkiäkin aikoja tauolla, mutta ajatuksissa työ on ollut kaiken aikaa. Ajanpuutteen ei siis pitäisi lähtökohtaisesti vaikeuttaa eettisiin valintoihin sitoutumista tässä tutkielmassa.

5 Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä kokemustiedosta rakenteellisen sosiaalityön viitekehyksessä

5.1 Nuorten itsenäisen asumisen haasteet ja tuen tarve

Tutkielmani tavoite oli selvittää nuorten asumisen aihepiirissä työskentelevien sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä kokemustiedon roolista asumisen tuen palveluiden vaikutavuuden arvioinnissa. Valitsin nuorten itsenäisen asumisen tutkielmani kohteeksi toisaalta omakohtaisen kiinnostukseni vuoksi, toisaalta aiheen ajankohtaisuuden (ks. esimerkiksi Antikainen 2017) vuoksi. Suomessa korostetaan varsin voimakkaasti asunottomuutta ennaltaehkäiseviä toimia. Asumisneuvonta ja – ohjaus sekä muu itsenäisen asumisen tuki ovat palvelumuotoja, joita käytetään Suomessa valtakunnallisesti (Antikainen 2017, Nuorisolaki, Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017).

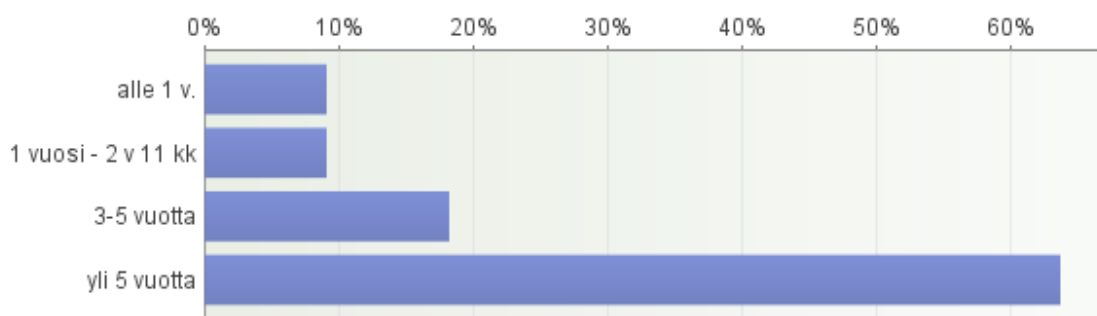
Edellä mainituista lähtökohdista käsin päädyin tarkastelemaan itsenäisen asumisen tuen palveluita osana sosiaalipalvelujärjestelmää. Taustatietoina kysyin ensimmäisenä vastaajan työskentelykuntaa. Tästä en työssäni pysty tulosta esittämään, koska tiettyjen kuntien osalta vastaajamäärä jäi alle viiden vastaajan. Tampereelta ja Vantaalta yksikään sosiaalityöntekijä ei kuitenkaan vastannut kyselyyni. Mielestäni merkityksellinen taustatieto oli myös sosiaalityön ala, jolla vastaaja työskenteli. Vastausvaihtoehdot olivat aikuissosiaalityö (alle 30-vuotiaat) – jälkihuollon sosiaalityö – nuorten aikuisten kanssa tehtävä sosiaalityö, nuorisohuolto tai vastaava – lastensuojelun sosiaalityö ja jokin muu. Valitessaan viimeisen vaihtoehdon tuli sosiaalityöntekijän määritellä sosiaalityön ala avovastauksena. Alla olevasta kuviosta 1 (n=22) voidaan nähdä vastausten prosentuaalinen jakauma.

Kuvio 1. Sosiaalityön ala, jolla vastaaja työskenteli

Valmiin vastausvaihtoehdon valinneista vastaajista 77 % kertoi työskentelevänsä joko lastensuojelun sosiaalityössä, jälkihuollon sosiaalityössä tai aikuissosiaalityössä (alle 30-vuotiaat). Jälkihuollon sosiaalityöhän on osa lastensuojelun sosiaalityötä, mutta halusin tässä erottaa nämä kaksi toisistaan. Avovastauksissa sosiaalityöntekijät kertoivat lisäksi työskentelevänsä vammaispalveluissa, työikäisten palveluissa, asumisneuvonnassa tai työikäisten aikuissosiaalityössä. Vastausten monipuolisuus johtunee siitä, että kunnissa on varsin erilaisia organisaatorakenteita. Lisäksi niissä on monenlaisia tapoja järjestää asumisen tuen palvelut.

Kysyin lisäksi vastaajan sosiaalityön työkokemuksen pituutta. Vastausvaihtoehtoina oli alle 1v. – 1v – 2v. 11 kk – 3-5 vuotta – yli 5 vuotta. Alla olevasta kuviosta 2 (n=22) voidaan nähdä vastausten prosentuaalinen jakauma.

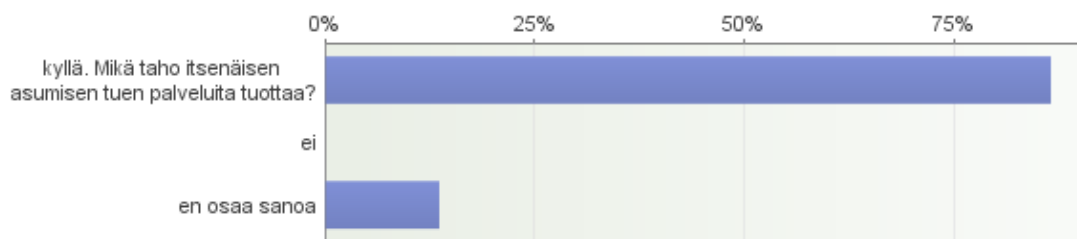

Kuvio 2. Vastaajan sosiaalityön työkokemus

Vastaajista 9 % kertoi työskennelleensä sosiaalityössä alle yhden vuoden. Samoin 9 % vastasi työkokemuksensa olevan 1 vuoden ja 2 vuoden 11 kuukauden välillä. 78 % vastaajista kertoi työkokemuksekseen vähintään 3 vuotta, heistä valtaosan työkokemus oli yli 5 vuotta. Uskon, että pidemmän työkokemuksen omaavilla sosiaalityöntekijöillä oli

suurempi motivaatio vastata pohtimista vaativiin kyselyn kysymyksiin. En puolestaan usko, että jakaumasta voidaan päätellä mitään sen suhteen, kuinka pitkään yleisesti nuorten asumisen parissa työskentelevillä sosiaalityöntekijöillä on työkokemusta.

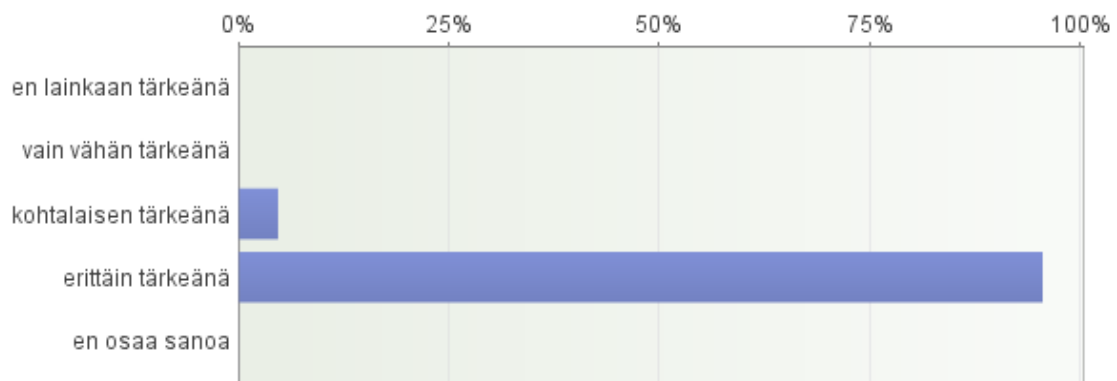
Koska nuorten itsenäisen asumisen tuen palvelut ovat kunnan harkinnanvaraisia palveluja ja kuntakohtaisia eroja on runsaasti, kysyin sosiaalityöntekijöiltä, järjestetäänkö hänen kunnassaan nuorten itsenäisen asumisen palveluja osana sosiaalipalveluja. Vastausvaihtoehdot olivat kyllä – ei – en osaa sanoa. Vastatessaan kyllä, sosiaalityöntekijän tuli lisäksi vastata mikä taho palveluja tuottaa. Alla olevasta kuviosta 3 voidaan nähdä vastausten (n=22) prosentuaalinen jakauma.

Kuvio 3. Vastaajan arvio siitä, järjestetäänkö tämän kunnassa nuorten itsenäisen asumisen tuen palveluja osana kunnan sosiaalipalveluja.

Vastaajista 86 % kertoi, että nuorten itsenäisen asumisen tuen palveluja järjestetään osana kunnan sosiaalipalveluja. Palveluja nuorille tarjoavat kunta (tai kuntayhtymä) itse, kolmas sektori sekä yksityiset palveluntuottajat. Vastaajista 14 % ei osannut sanoa, tarjotaanko kunnassa nuorille itsenäisen asumisen tuen palveluja osana kunnan sosiaalipalveluja. Tämä on mielestäni hieman erikoista, koska vastaajat olivat nuorten asumisen parissa työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä. Arvioin, että ”en osaa sanoa” – vaihtoehdon valinneet eivät mahdollisesti tunteneet kuntansa palvelujärjestelmää tai eivät olleet varmoja, ovatko palvelut osa kunnan palvelujärjestelmää.

Seuraavaksi kysyin sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä siitä, kuinka tärkeänä he pitivät nuorille tarjottavia itsenäisen tuen palveluja. Vastausvaihtoehdot olivat en lainkaan tärkeänä – vain vähän tärkeänä – kohtalaisen tärkeänä – erittäin tärkeänä – en osaa sanoa. Vastaajia pyydettiin myös perustelemaan vastauksensa. Alla olevasta kuviosta 4 (n=22) nähdään vastausten prosentuaalinen jakauma.

Kuvio 4. Vastaajan näkemys nuorten itsenäisen asumisen tuen palveluiden tärkeydestä.

Kaikki vastanneet pitivät itsenäisen asumisen tuen palveluja joko kohtalaisen tai erittäin tärkeänä. Tämä seikka on mielestäni erittäin merkityksellinen tämän tutkielman kannalta. Sosiaalityöntekijöiden yksiselitteinen näkemys on, että nuorten itsenäisen asumisen tuen palveluja tarvitaan. Asumiseen liittyvät palvelut ovat osa kunnan sosiaalipalveluita. Laajasti ajateltuna ne voidaan nähdä osana taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia, eli niin sanottuja TSS – oikeuksia (ks. Tuori & Kotkas 2016). Sosiaaliset oikeudet ja niitä sääntelevä Suomen perustuslain 19§ toimivat peruspilareina sosiaalihuollon järjestämiselle. Perustuslain 19§ turvaa jokaiselle oikeuden välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Lisäksi se asettaa julkiselle vallalle velvoitteen riittävien palveluiden järjestämiseksi. Sosiaalisten oikeuksien näkökulmasta pelkästään välttämättömän toimeentulon ja huolenpidon turvaaminen ei näkemykseni mukaan kuitenkaan ole riittävää. Kuten Tuori ja Kotkaskin (mt.) esittävät, on sosiaalisten oikeuksien tehtävä välittää yhteiskunnalliseen toimintaan niitä arvoja, joihin koko sosiaalipolitiikka ja hyvinvointivaltio perustuvat – näitä arvoja ovat solidaarisuus, sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo.

Hyvin toimiessaan sosiaalihuolto ja siihen liittyvä palvelujärjestelmä edesauttavat ihmisten hyvinvointia ja toteuttavat perusoikeuksia, kuten Hallituksen esityksessä sosiaalihuoltolaiksi (2014) todetaan. Onnistuakseen se edellyttää sosiaalisten olojen kehitystä kunnassa sekä hyvinvointitoiminnan ennakoinnista ja arviointia. Sosiaalioikeuden erityispiirteenä on (Tuori & Kotkas 2016), että sitä soveltavat useimmiten muut kuin oikeudelliset asiantuntijat, esimerkiksi sosiaalityöntekijät. Tässä on tärkeää huomioida, että sosiaalityöntekijöillä on lain soveltajana usein suora käytäntöyhteys asiakkaan

arkeen. Tämä on mielestäni erittäin suuri etu lakia sovellettaessa. Näkemykseni mukaan sosiaalityöntekijöiden vastauksista voidaan myös päätellä, että heidän arvionsa sosiaalihuoltolain sisällöistä ja sen perusteella tarjottavista palveluista ovat merkityksellisiä ja tulisi huomioida päätöksenteossa.

Sosiaalihuoltolaille rinnakkainen laki, Sosiaalihuollon asiakaslaki, edistää asiakaslähtöisyyttä sosiaalihuollossa. Kuten Tuori ja Kotkas (2016) mainitsevat, on sosiaalihuolto perinteisesti kohdistunut vain yhteiskunnan heikompiosaisiin ihmisiin – lapsiin, päihdeongelmaisiin ja vähävaraisiin. Sosiaalihuollon luonne on kuitenkin muuttunut ja laajentunut koskemaan koko väestöä. Asiakkaan asema on korostunut aiempaan verrattuna ja laissa säädetäänkin, että sen tavoitteena on edistää asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa. Tämän perusteella arvioin aiemmin teoriaa tarkastellessani, että sosiaalihuollon asiakaslain ja sosiaalihuoltolain 7§ välillä selkeä yhteys. Sosiaalihuollon asiakaslain mukaan asiakkaalla on oikeus laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon.

Asiakaslähtöisyyteen ja hyvään sosiaalihuollon laadukkaaseen palveluun liittyvät olennaisesti mielestäni sosiaalityöntekijöiden esille nostamat näkökohdat siitä, että itsenäiseen asumiseen siirtyvä nuori tekee useita asioita ensimmäistä kertaa eikä hänellä ole kokemuspohjaa, jonka varassa voisi tehdä muuttoon ja asumiseen liittyviä toimia. Lisäksi usein tuen tarpeessa oleva nuori ei ole saanut lapsuudenkodistaan itsenäistymiseen tarvittavia ohjeita ja neuvoja. Nämä sosiaalityöntekijöiden näkemykset osoittavat sen, että he ymmärtävät nuorten tarpeita ja niihin johtaneita syitä laajemmin kuin heidän nykyisen tilanteensa antaa suoraan olettaa. Vastaajien näkemyksen mukaan nuorten tarpeet asumisen tuen palvelujen suhteen ovat erilaiset kuin useimmilla vanhemmilla, yli 30-vuotiailla asiakkailla. Vastaajat myös korostivat erityisesti lastensuojelun jälkihuollon sosiaalityön piirissä olevien nuorten erityisasemaa tuen tarpeeseen nähden. Heidän saatuaan vahvaa tukea alaikäisinä on vastaajien mielestä tärkeää huolehtia siitä, että he saavat edelleen tarpeeksi tukea jälkihuollon piirissä ollessaan. Vastaajat sanovat, että nuoren sijoitustarve on jo aiemmin osoittanut, ettei tällä ole tarpeeksi apua ja tukea saatavilla lähisuhdeverkostostaan.

Vastauksista voidaan mielestäni lisäksi päätellä, että itsenäisen asumisen tuen palvelut ovat osa laajempaa nuoren kokonaisvaltaista tukea. Vastaajat mainitsevat asumisen ongelmiin johtavina syinä muun muassa päihde- ja mielenterveysongelmat, arjenhallinnan ongelmat ja luottotietojen menettämisen. Näkemykseni on, että yksin asumisen tuki ei ole riittävää, jos nuoren kohtaamat muut haasteet ovat akuutteja tai hoitamattomia. Nuorten kokonaisvaltaiseen tukeen liittyy mielestäni läheisesti myös Ewaldin (ks. Tuori 2000) oikeudenmukaisuusteorian mukainen ajatus siitä, että kullakin aikakaudella on omanlaisensa tiedon ja diskurssin syvärakenne, *episteme*. Postmoderniin aikaan kuuluu sosiaalisten ongelmien ehkäiseminen (HE 2014). Asiakkaan elämän kokonaisvaltainen tuki on luonnollinen osa sitä. Tuori (mt.) kuitenkin toteaa, että vallitsevien epäyhdenvertaisuuksien korjaaminen on päättymätön tehtävä. Tämänkin voidaan nähdä olevan merkittävä oikeutus nuorten itsenäisen asumisen tuen palveluiden olemassaololle – kaikkien nuorten lähtökohdat itsenäiseen asumiseen eivät ole samanlaiset eivätkä sitä tule koskaan olemaan. Yhteiskunnan palveluita tarvitaan heidän tuekseen.

Vastaajat kokevat, että nuorten itsenäisen asumisen tuen palvelut tukevat myös asunnottomuuden ennaltaehkäisyn päämääriä. Sosiaalipolitiikkaan on perinteisesti muutinkin liitetty ennaltaehkäisevä luonne (ks. Väärälä 2003). Vastaajat katsovat, että riittävä itsenäistymisvaiheen tuki edesauttaa asumisen onnistumista, tuen puuttuminen puolestaan aiheuttaa riskin myöhemmälle asunnottomuudelle. Tilanteisiin tulisi puuttua, ennen kuin ne kriisiytyvät. Vastauksista heijastuu vahvasti tulevaisuutta ennakoiva ote. Itsenäistymisvaiheen asumisen tuen palvelut eivät ole lyhytnäköisiä, vaan vastaajat kokevat, että niiden avulla nuori oppii ottamaan vastuuta itsestään ja elämästään. Vastausten perusteella on selvää, että nuoria kohdellaan toimivana osana yhteiskuntaa. Sosiaalityöntekijöiden näkemys on, että nuoret pystyvät tuen turvin rakentamaan elämänsä suunnitelmallisesti. Vastaajien näkemykset tukevat ajatusta sosiaalityöstä muutostyönä. Koen, että tässä yhteydessä muutostyö toimii sekä mikro- että makrotasolla ja valtaistaminen on vahvasti läsnä (ks. Pohjola 2011). Tarkemmin tarkastelen sosiaalityötä muutostyönä myöhemmin vastausten edetessä sosiaalityöntekijän rooliin tiedon välittäjänä.

Esitän tässä vaiheessa myös kyselyn lopussa ”sana on vapaa” – kohdan tulokset, koska vastaajat esittivät viimeisessä kysymyksessä paljon palvelujärjestelmään liittyviä huomioita. Vastaajat pitivät tutkimusaihetta hyvänä ja tärkeänä. Tämä on tietysti tutkijalle tärkeä palaute, koska se osoittaa, että vastaajat pitävät aihetta sosiaalityön kannalta merkityksellisenä ja että tutkimusta aihepiiristä tarvitaan. Aiheen merkityksellisyydestä mainitsi myös sellainen vastaaja, joka koki, ettei voinut antaa enempää tietoa tutkielman hyväksi vähäisen työkokemuksensa takia.

Vastauksista voidaan päätellä, että asiakkaiden yksilölliset tarpeet on otettava huomioon myös itsenäisen asumisen tuen palveluissa. Sosiaalityöntekijät pitävät tärkeänä asiakkaiden arjesta saatavaa tietoa, ja tämän takia heidän mukaansa jalkautuvalle sosiaalityölle voisi olla tilausta myös asumisen tuen palveluissa. Lisäksi nuoren kokonaistilanteen tuntemisella on vastaajien mielestä suuri merkitys palvelun onnistumisen kannalta. Asumisen tuen palvelun työntekijä saattaa olla nuoren elämässä ainut luotettava ja turvallinen aikuinen. Mullalyn (ks. 2007) mukaan asiakkaan elämän haasteet eivät ole yksinomaan tämän itsensä aiheuttamia, vaan kyse on laajempien sosiaalisten kontekstien aiheuttamista ongelmista. Kapitalistinen epätasa-arvo aiheuttaa sen, että kaikki ihmisryhmät eivät pääse osallisiksi osallisuudesta ja tasa-arvoisuudesta. Mullalyn (mt.) näkemyksessä on taustalla postmoderni ajattelu, joka korostaa vaatimusta sosiaalityön laaja-alaiseen toteuttamiseen. Sosiaalityöntekijöiden vastauksissaan mainitseva jalkautuva sosiaalityö edustaa näkemykseni mukaan erityisesti niitä uudenlaisia työtapoja, joita Viirkorpi (ks. 1990) peräänkuuluttaa joustavuuden ja jatkuvan uudistumisen lisäksi. Postmoderni aika on epävarmaa, arvaamatonta ja se esittää uudenlaisia vaatimuksia aiempiin yhteiskunnallisiin aikakausiin verrattuna (mt.). Tämän vuoksi olen samaa mieltä siitä, että myös sosiaalityön on muututtava ja mukauduttava yhteiskunnallisen muutoksen mukana.

Kyselyssä ei ollut erikseen mainittu vammaissosiaalityötä, jonka piirissä luonnollisesti on myös itsenäistyviä nuoria. Erityisesti tästä syystä Sosiaalihuollon asiakaslaki on sosiaalityölle tärkeä laki – onhan sen tarkoituksena edistää asiakaslähtöisyyttä. Asiakkaalla on sen mukaan oltava oikeus hyvään palveluun ja kohteluun. Sosiaalihuoltolaki ja sosiaalihuollon asiakaslaki kattavat myös vammaispalveluiden piirissä olevat henkilöt (Valvira 2015). Oikeus hyvään palveluun sisältää näkemykseni mukaan vahvasti palveluiden räätälöinnin asiakkaan yksilöllisiä tarpeita vastaavaksi.

Sopivan, tarpeisiin vastaavan palvelun osoittaminen asiakkaalle voi osoittautua haasteelliseksi. Tästä itse kyselyssä ei ollut erillistä kysymystä, mutta useammat vastaajat nostivat tämän seikan avoimen palautteen kysymyksessä esille. Palvelu voi vastaajien mukaan olla joko liian kevyttä tai sopivaa palvelua ei ole. Nuorten joukossa voi olla niin sanottuja ”väliinputoajanuoria”, jotka eivät tarvitse laitospalvelua asumista, mutta itsenäinen asuminen ei kuitenkaan ole mahdollista. Tähän problematiikkaan toivon tämän tutkielman edes osittain voivan vastata, korostaen rakenteellisen sosiaalityön merkitystä palveluiden oikea-aikaisessa ja tarpeisiin vastaavassa järjestämisessä.

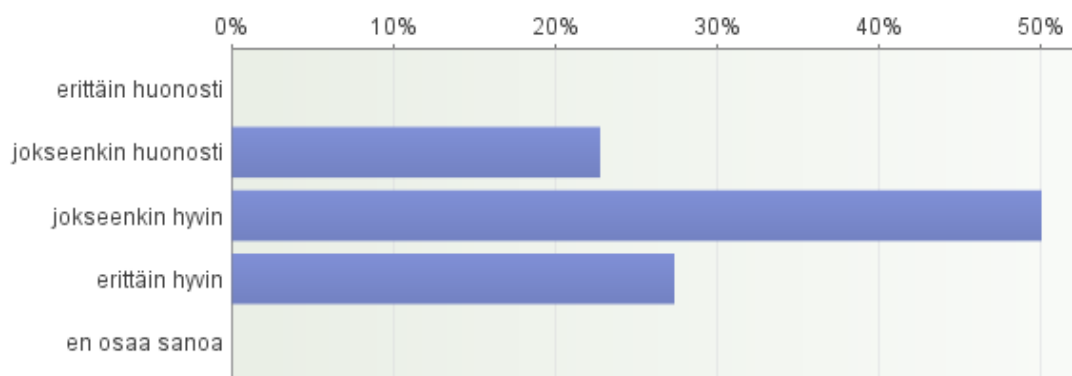
Vastaajat toivovat myös yleisesti, että itsenäisen asumisen tukea järjestettäisiin yhä enemmän joko kunnan omana palveluna tai ostopalveluna. Myös asumisen tuen palvelujen tuominen lähemmäs asiakkaiden arkea on vastaajien mielestä selkeästi tärkeää. Tässä yhteydessä lienee asianmukaista tarkastella vastauksia myös Habermasin oikeuspositivistisen ajattelun (ks. 1996) kautta: hänen mukaansa oikeudella on kaksinaisluonne. Toisaalta sen tarkoituksena on säädellä hallinnollista valtajärjestelmää, toisaalta se säätelee sosiaalista solidaarisuutta. Positiivista oikeutta säätelee enemmän rationaalinen mielipiteen ja tahdon muodostus kuin moraali. (mt.) Kyselyn vastausten perusteella näen sosiaalihuollon lainsäädännön suomen palveluiden monipuolisen tarjoamisen mahdollisuuden erityisen vahvasti poliittisen ja yhteiskunnallisen tahdon ilmauksena.

5.2 Kokemustiedon tuoma lisäarvo palveluiden vaikuttavuuden arviointiin

Sosiaalityössä tiedolla ja sen tuottamisella on keskeinen rooli (ks. Pekkarinen & Tapola – Haapala 2009). Postmodernin tietokäsityksen (ks. Mullaly 2007) mukaan tiedon avulla pyritään ymmärtämään ympäröivää maailmaa. Se korostaa reflektiivisyyttä ja kumulatiivista tietoa (ks. Fook 2012). Postmodernin sosiaalityön tietokäsityksen myötä sosiaalityön käytännöistä kumpuava tieto on muuttunut koko ajan merkityksellisemmäksi (ks. Heinonen 2007). Olennaista on myös tunnistaa tiedon käyttötarkoitus – onko tarkoitus mahdollistaa muutosta, järjestää palveluita vai saavuttaa joitain muita tavoitteita asiakkaan elämässä. Tiedon validiteetti tarkoittaa sitä, että tiedosta on tullut yleisesti hyväksyttävää ja että sitä halutaan yleisesti käyttää. (ks. Payne & Askeland 2009.)

Edellä esitetyn vuoksi tiedosta muodostui merkittävä osa tutkielmani teoreettista viitekehystä. Koen, että kokemustietoa ei voi käsitteenä ymmärtää ilman laajahkoa teoreettista tiedon tarkastelua. Etenkin postmodernin tietokäsityksen mukainen tarkastelu nojaa vahvasti käsitykseen siitä, että sosiaalityön tekemiseen tarvitaan asiakkaiden tuottaman tiedon ja ammattilaisten omaavan tiedon yhdistämistä. Tiedon lajit täydentävät toisiaan (ks. Kemppainen ja Ojaniemi 2012). Tämä oli myös lähtökohta kyselyssäni.

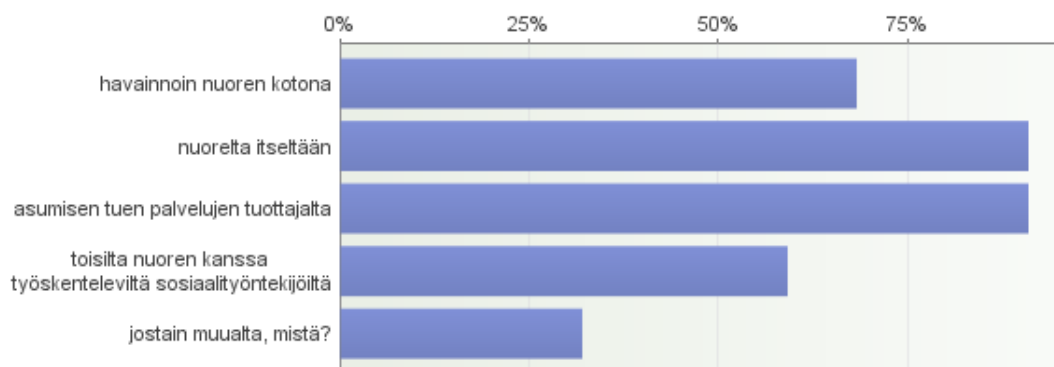
Kysyin sosiaalityöntekijöiltä, miten he arvioivat tuntevansa nuorten asiakkaidensa itsenäisen asumisen sujumisen. Kuviosta 5 (n=22) ilmenee, että 77 % vastaajista arvioi tuntevansa joko jokseenkin tai erittäin hyvin nuorten asiakkaidensa asumisen sujumisen.

Kuvio 5. Vastaajan arvio siitä, kuinka hyvin tuntee nuorten asiakkaidensa asumisen sujumisen.

Tässä yhteydessä mielestäni olennaista on kiinnittää huomio siihen, että 23 % vastaa- jista arvioi tuntevansa asiakkaidensa asumisen sujumisen jokseenkin huonosti. Tärke- ää, jopa huolestuttavaa tämä on siksi, että vastanneet sosiaalityöntekijät ovat nuorten asumisen parissa työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä. Jos heillä ei ole tietoa asiak- kaidensa asumisen sujumisesta, niin kenellä on? Mistä tilanne johtuu? Kiinnitetäänkö työskentelyssä huomio ensisijaisesti johonkin muuhun seikkaan, esimerkiksi opiskeluun tai työllisyyteen? Tieto ilmentää osaltaan myös valtaa ja auktoriteettia (ks. Payne & Askeland 2009). Koska tieto nuorten asumisen sujumisesta on ainakin osittain jossain muualla kuin sosiaalityöntekijöillä, voidaan kenties varovasti esittää, ettei sosiaalityön- tekijöillä myöskään ole valtaa vaikuttaa asumisen sujumiseen. Toisaalta voidaan myös pohtia sitä mahdollisuutta, että asumisessa kaikki sujuu hyvin. Tätä perustelen sillä, että asumisen kriisiytyminen, häätö tai muu asumisen häiriö tulisi luultavasti ennem- min tai myöhemmin sosiaalityöntekijän tietoon. Sosiaalityöntekijöiden vastaukset näyttävät antavan enemmänkin aihetta lisäkysymyksiin sen sijaan, että ne valaisisivat vallitsevaa tilannetta.

Sosiaalityöntekijöiltä kysyttiin, mistä he saavat tietoa nuoren itsenäisen asumisen su- jumisesta. Vastausvaihtoehdot olivat havainnoin nuoren kotona – nuorelta itseltään – asumisen tuen palvelujen tuottajalta – toisilta nuoren kanssa työskenteleviltä sosiaali- työntekijöiltä tai jostain muualta. Viimeiseen vaihtoehtoon vastaajat voivat syöttää tekstiä vapaasti. Vastaajilla oli mahdollisuus valita useampi kuin yksi vaihtoehto. Kuvi- osta 6 (n=22, valittuja vastauksia 75 kpl) näkyy vastausten prosentuaalinen jakauma.

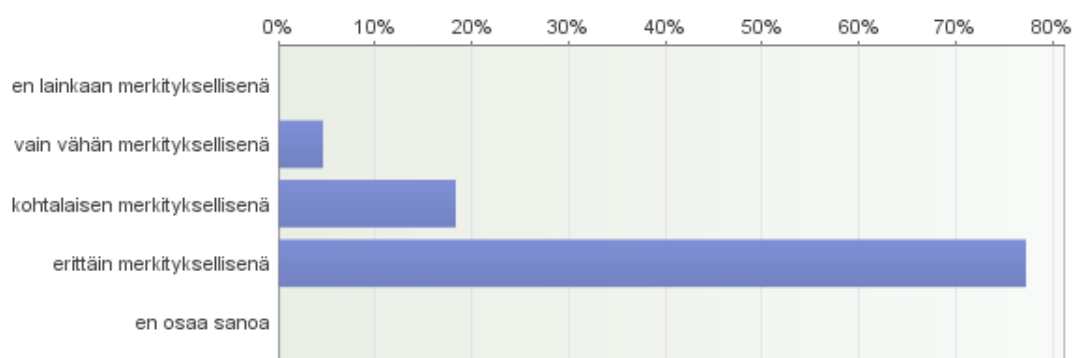
Kuvio 6. Vastaajan arvio siitä, mistä saa tietoa nuorten asiakkaidensa asumisen sujumisesta.

Suurimmaksi osaksi sosiaalityöntekijät saavat tietoa nuoren asumisen sujumisesta tältä itseltään sekä asumisen tuen palvelujen tuottajalta. Myös nuoren kotona tehtävä havainnointi ja toisilta nuorten kanssa sosiaalityöntekijöiltä saatava tieto ovat yleisiä tiedon hankkimisen muotoja. Avovastauksista ilmeni, että sosiaalityöntekijän saavat tietoa nuoren asumisen sujumisesta myös muulta ammatilliselta verkostolta sekä nuoren lähiverkostolta (esimerkiksi vanhemmilta tai muilta sukulaisilta). Yksi vastaaja kertoi saavansa tietoa seuraamalla uutisia omassa kunnassa ja tutkimuksista. Tutkielmani kannalta tämä kuvastaa mielenkiintoista jakoa virallisen ja epävirallisen tiedon välillä (ks. Hänninen 2005) – virallinen tieto jättää yksityiskohdat ja kokemuksellisuuden huomiotta, eikä siten pysty kuvastamaan sosiaalityön asiakkaiden moninaisia elämäntilanteita. Virallisen tiedon kautta muodostunut tieto on kohteistaan kaukaista. (mt.) Postmoderni tietokäsitys korostaa tiedon monitahoisuutta (ks. esimerkiksi Payne & Askeland 2009) eikä hyväksy sitä, että tietoa ammennetaan vain tietyistä lähteestä. Tiedon vuorovaikutteisuus onkin sosiaalityössä olennaista (ks. Pohjola 2012). Tästä syystä toivon, että myös uutisia ja tutkimuksia seuraava sosiaalityöntekijä pysähtyisi välillä myös asiakkaan kokemustiedon äärelle ja hyödyntäisi molempia tiedon lähteitä toinen toistaan täydentäen.

Pohdin kahden edellisen kysymyksen (”Kuinka hyvin tunnet nuorten asiakkaittesi asumisen sujumisen?” ja ”Mistä saat tietoa nuorten asiakkaittesi asumisen sujumisesta?”) suhtautumista toisiinsa ja totesin, että suhdetta on hankala analysoida tyhjentävästi. Toisaalta kyselyyni vastanneet sosiaalityöntekijät näyttävät tekevän paljon töitä asiakkaan kotona, jolloin asumisen sujumisen näkee varsin konkreettisella tasolla – ainakin asunnon ylläpidon suhteen. Toisaalta taas sosiaalityöntekijät kertovat saavansa tietoa asumisen sujumisesta nuorelta itseltään, tämän lähiverkostolta tai muilta ammattilaisilta. Mikäli tieto asumisen sujumisesta koetaan osittain puutteelliseksi, kyse voi olla siitä, ettei sitä systemaattisesti kerätä osana nuoren kokonaistilanteen arviointia. Sosiaalityöntekijältä voi myös puuttua työkalut jalostaa havainnoimaansa tietoa kirjalliseen tai muuten ilmaistavaan muotoon, jolloin ”tieto” on hankalasti todennettavissa tai sitä ei välttämättä mielletä tiedoksi lainkaan. Tällainen tieto voi olla esimerkiksi Hännisen (ks. 2005) tarkoittamaa täsmätietoa – kohdettansa läheltä tarkastelevaa, luonteeltaan esimerkiksi kokemuksellista silminnäkijätietoa.

Sosiaalityön täytyy osana julkista toimintaa pystyä todentamaan vaikuttavuuttaan (ks. Pohjola 2012). Olennainen osa tätä tutkielmaa on pohtia kokemustiedon merkitystä palveluiden vaikuttavuuden arvioinnissa rakenteellisen sosiaalityön näkökulmasta. Pohjola puhuu sosiaalityön yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta tarkoittaen sillä asiakkaan tarpeisiin vastaamista, tämän saamaa apua ja muutoksen aikaansaamista asiakkaan tilanteessa. Palveluiden toimivuus ei yksistään riitä vaikuttavuuden todentamiseen, vaan niin kuin Kortenieniemi, Kotiranta ja Kivipelto (ks. 2012) olennaista on myös arvioida esimerkiksi lisääntykö vai väheneekö asiakkaiden syrjintä tai eriarvoisuus. Edelleen Pohjola (mt.) liittää luontevasti rakenteellisen lähestymistavan vaikuttavuuskeskusteluun – asiakkaiden tilanteiden yksilöllisyyden vuoksi on tärkeää ottaa huomioon asiakkaiden oma arvio palveluiden vaikuttavuudesta.

Sosiaalityöntekijöiltä kysyttiin, miten merkityksellisenä he pitivät nuorilta asiakkailta saatavaa kokemustietoa itsenäisen asumisen palveluiden vaikuttavuutta arvioitaessa. Kuvio 7 (n=22) ilmenee vastausten prosentuaalinen jakauma. Suurin osa, 95 % vastaajista on sitä mieltä, että kokemustieto nuorten itsenäisen asumisen tuen palveluiden vaikuttavuuden arvioinnissa on joko kohtalaisen merkityksellistä tai erittäin merkityksellistä. 5 % vastaajista oli kuitenkin sitä mieltä, että kokemustiedolla on vain vähän merkitystä.

Kuvio 7. Vastaajan näkemys kokemustiedon merkityksellisyydestä palvelujen vaikuttavuuden arvioinnissa.

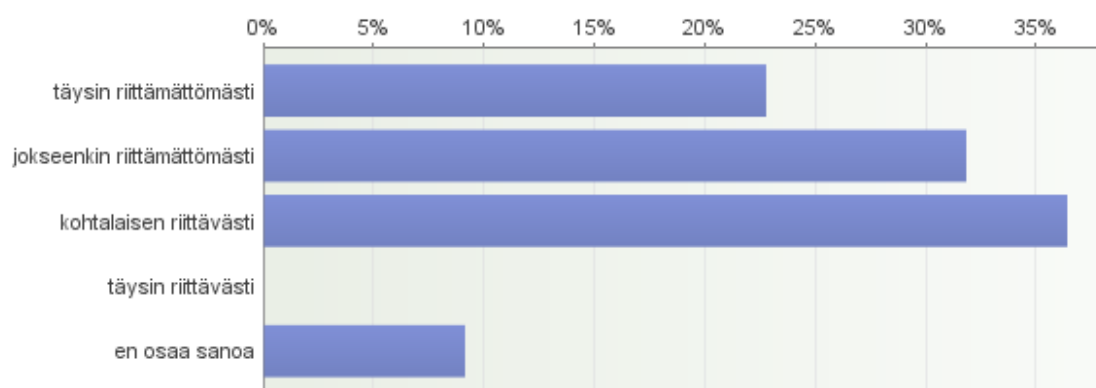
Vastaajia pyydettiin perustelemaan vastauksensa. Suurimpana yksittäisenä tekijänä vastauksista nousee esille se, että nuori itse tietää parhaiten, miten palvelut ovat vaikuttaneet. Samaan aikaan vastauksissa korostetaan kokonaiskuvan saamista nuoren tilanteesta, jota edesauttaa kokemustiedon lisäksi myös muiden tietolähteiden monipuolinen hyödyntäminen sekä yhteistyö. Tietolähteillä sosiaalityöntekijät tarkoittavat muun muassa sosiaaliohjausta, tuen tarjoajatahoa tai muita asiantuntijoita. Beresfordin ja Salon (ks. 2008) esitys siitä, että kokemustieto ei ole arvokasta ilman sen todentamista, osoittanee kenties tässä yhteydessä konkreettisen asiakastyöskentelyn ja tutkimustyön välistä välimatkaa. Suurin osa sosiaalityöntekijöistä ei vastauksissaan kyseenalaista kokemustiedon pätevyyttä sinänsä – vaikuttavuuden mittaamista ja tutkimista sosiaalityössä sen sijaan peräänkuulutetaan ja sitä pidetään nykytilassaan puutteellisenä. Joka tapauksessa laadullisen tiedon merkitys on noussut tilastotietojen rinnalla, niin kuin Hussi (ks. 2005) toteaa. Tämä johtuu siitä, että palveluiden vaikuttavuutta ja erilaisia ilmiöitä on haasteellista kuvata tilastollisesti. Hussin mukaan niin ammattilaisten kuin asiakkaidenkin tuottama tieto tulee liittää käytäntöön, jolloin se palvelee sekä palveluiden arviointia että sosiaalityön ammatillisuuden kehittämistä.

Sosiaalityöntekijöiden vastauksissa nousee lisäksi vahvasti esille asiakasosallisuuden merkitys, ei pelkästään palveluiden vaikuttavuutta arvioitaessa, vaan jo niitä suunniteltaessa ja kehitettäessä. Myös Kokemus tiedoksi – projektista (ks. Kärkkäinen 2009) saatu huomio oli, että palveluiden kehittämiseksi on suuri etu, jos prosessissa on mukana kokemusasiantuntijoita. Osa kyselyyn vastanneista sosiaalityöntekijöistä kertoi, että asiakasnäkökulma tuo palveluiden arviointiin erilaista näkökulmaa ja auttaa kohdistamaan palveluita paremmin tarpeita vastaaviksi. Sosiaalityöntekijät arvioivat joissain vastauksissa, että nuori voi osallisuuden kokemuksista saada motivaatiota ja osallisuus voi kohottaa itsetuntoa. Myös vertaistuki tai avun antaminen vastaavassa tilanteessa oleville nähdään vastauksissa yhdeksi osa-alueeksi, jota ei kannata sivuuttaa kokemustiedon merkityksestä puhuttaessa. Ilman kokemustietoa ei ole mahdollista verrata muiden asiakkaiden vastaavia kokemuksia.

Perusteltua kokemustiedon kritiikkiä mielestäni edustavat ne 5 % vastaajista, jotka pitivät kokemustietoa vain vähän merkityksellisenä palveluiden vaikuttavuuden arvioinnin kannalta. Smithin (ks. 2012) huomio siitä, että asiakkaiden ”pakko” olla sosiaalihuollon palveluiden piirissä ei ole hedelmällinen lähtökohta kokemustiedon keräämi-

selle ja hyödyntämiselle. Lisäksi Saaren, Viinamäen ja Antikaisen (ks. 2014) näkemyksen mukaan yhteiskunnallisen päätöksenteon kannalta kokemustiedolla on omat sudenkuoppansa – niitä kuullaan, jotka saavat äänensä kuuluviin. Beresfordikin (ks. 2000) toteaa, että joidenkin asiakasryhmien kokemustietoa voidaan jopa väheksyä, koska heidän mielipiteitään pidetään epäluotettavina. Tämä on näkemykseni mukaan yksi kipukohta siinä prosessissa, jota kokemustieto käy läpi edetessään yhteiskunnallisessa keskustelussa kohti hyväksyttävää representaatiota (ks. Nieminen 2014). Niemisen mukaan on palveluorganisaation tehtävä sovittaa asiakkaiden kokemustieto muihin tiedon representaatioihin ja toimintatapoihin. Representaatio sosiaalisen todellisuuden rakentajana, konstruktionismi, tapahtuu aina jossain sosiaalisessa kontekstissa ja ilmentävät subjektien rooleja ja identiteettejä (ks. Törrönen 2010). Juuri tämän takia kokemustietoon kohdistuvan kriittisenkin suhtautumisen yhteydessä on analyysissäni aiheellista pohtia, miten juuri tässä yhteydessä konteksti- ja subjektisidonnaisuus ovat mahdollisesti vaikuttaneet vastauksiin.

Sosiaalityöntekijöitä pyydettiin seuraavaksi esittämään näkemyksensä siitä, onko nuorilta asiakkailta saatavaa kokemustietoa riittävästi saatavilla itsenäisen asumisen palvelujen vaikuttavuutta arvioitaessa. Vastausvaihtoehdot olivat täysin riittämättömästi – jokseenkin riittämättömästi, kohtalaisen riittävästi – täysin riittävästi – en osaa sanoa. Alla olevasta kuviosta 8 (n= 22) ilmenee vastausten prosentuaalinen jakauma.

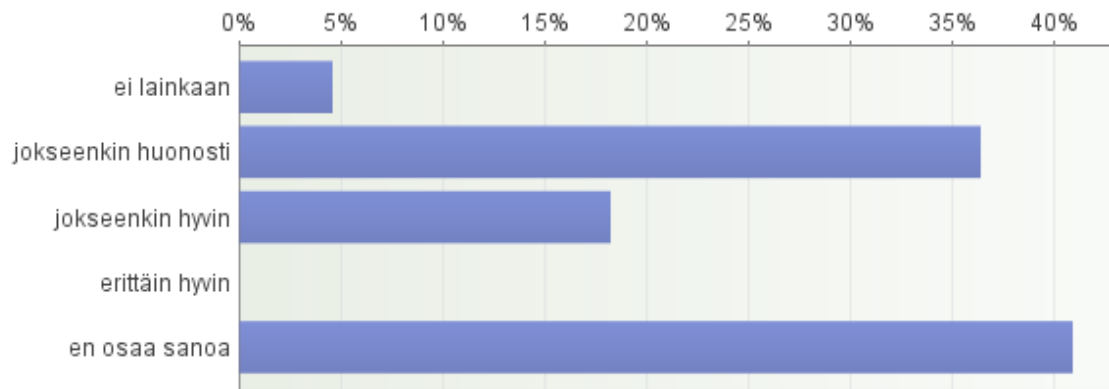

Kuvio 8. Vastaajan näkemys siitä, onko nuorilta asiakkailta saatavaa kokemustietoa riittävästi saatavilla itsenäisen asumisen palvelujen vaikuttavuutta arvioitaessa.

Hieman yli puolet (55 %) vastaajista katsoi, että kokemustietoa on palveluiden vaikuttavuutta arvioitaessa saatavilla joko täysin tai jokseenkin riittämättömästi. 36 % vas-

taajista koki kuitenkin, että kokemustietoa on saatavilla kohtalaisen riittävästi. Kukaan vastaajista ei ollut sitä mieltä, että sitä olisi saatavilla täysin riittävästi. 9 % vastaajista ei osannut sanoa, onko kokemustietoa riittävästi saatavilla. Tämän arvelen johtuvan siitä, etteivät kyseiset vastaajat itse ole osallistuneet palveluiden vaikuttavuuden arviointiin. Toisaalta vastaajat, jotka arvioivat että kokemustiedolla ylipäänsä on vain vähän merkitystä palveluiden vaikuttavuutta arvioitaessa, ovat voineet valita tämän vaihtoehdon. Kokonaisuutena tätä kysymystä ajatellen, 68 % vastaajista katsoo että kokemustieto kuitenkin otetaan huomioon edes jollain tavalla palvelujen vaikuttavuutta arvioitaessa. Tästä voidaan varovasti päätellä, että kokemustieto on tunnustettu ja elää vähintäänkin keskustelujen tasolla palvelujen vaikuttavuuden arvioinnissa kunnissa pohdittaessa. Tässä voi olla taustalla Niemisen (ks. 2014) tarkoittama päättäjien ja palveluntuottajien tutustuminen erilaisiin kokemustiedon representaatioihin. Hän esittää, että näin kokemustieto muodostuu osaksi paikallista demokratiaa ja osaksi palveluiden suunnittelua ja toteutusta. Toisaalta arvelen, että kokemustiedon huomioon ottaminen on saanut suuremman roolin sen vuoksi, että perinteisen arviointitiedon tuottaminen on havaittu työlääksi ja vajavaiseksi. Tätä tukee myös Hussin (ks. 2005) arvio siitä, että laadullisen tiedon merkitys on nostanut profiiliaan juuri sen vuoksi, että tilastollisen tiedon tuottaminen palveluiden vaikuttavuudesta on erittäin hankalaa.

Palveluiden vaikuttavuuden arvioinnin kokonaisuudessa viimeisenä kysymyksenä sosiaalityöntekijöiltä kysyttiin heidän arviotaan siitä, kuinka nuorten itsenäisestä asumisesta saatavilla oleva kokemustieto otetaan huomioon itsenäisen asumisen palvelujen vaikuttavuutta arvioitaessa. Vastausvaihtoehdot olivat ei lainkaan – jokseenkin huonosti – jokseenkin hyvin – erittäin hyvin – en osaa sanoa. Kuviosta 9 (n=22) voidaan nähdä vastausten prosentuaalinen jakauma.

Kuvio 9. Vastaajan näkemys siitä, kuinka nuorten itsenäisestä asumisesta saatavilla oleva kokemustieto otetaan huomioon itsenäisen asumisen palvelujen vaikuttavuutta arvioitaessa.

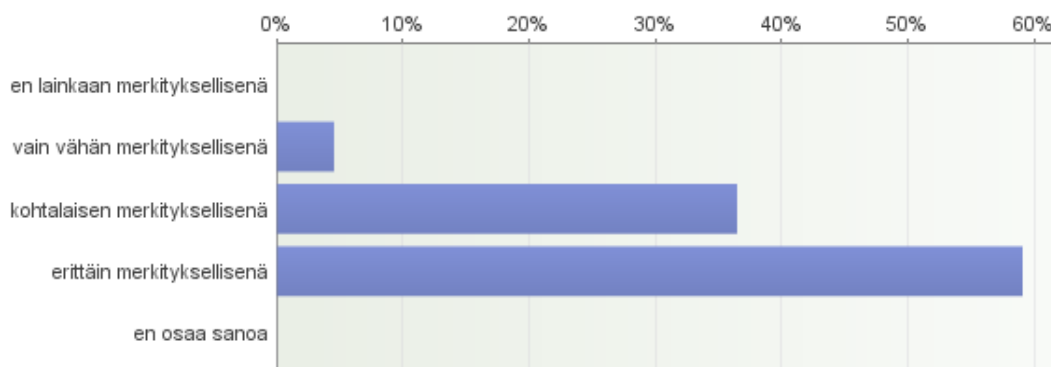
Vastaajista yli 40 prosenttia (41 %) ei osannut sanoa, kuinka hyvin kokemustietoa huomioidaan palvelujen vaikuttavuutta arvioitaessa. Tämän arvioin merkitsevän sitä, ettei kokemustietoa ole saatavilla arvioinnissa. Toisaalta se voi myös tarkoittaa, että sosiaalityöntekijät eivät ole mukana itse arviointiprosessissa tai että he eivät ole tutustuneet arvioinnin tuloksiin. 41 % vastaajista koki, että kokemustietoa ei oteta huomioon lainkaan tai sitä huomioidaan jokseenkin huonosti. Yllätyksekseni kuitenkin 18 % vastaajista arvioi, että kokemustietoa kuitenkin huomioidaan jokseenkin hyvin. Arvioin, että selityksenä vastausten suureen hajontaan voivat olla kuntakohtaiset erot tai sosiaalityöntekijöiden roolien väliset erot.

Pohdin tämän kysymyksen vastauksia suhteessa tutkielman tematiikkaan ja arvioin, että kokemustietoa ei nykytilassa hyödynnetä juurikaan palveluiden vaikuttavuuden arvioinnissa. Tämä olisi kuitenkin tärkeää, erityisesti New Public Management – johtamistavan vallitsemassa yhteiskunnassa, kuten Heinonen (ks. 2007) tähdentää. Hänen näkemyksensä mukaan kokemustiedon hyödyntämisen merkityksen tulisi erityisesti olla sosiaalityön asiantuntijuuden tiedossa. Tutkielmani aineiston perusteella voidaan kuitenkin arvioida, että päätökset kokemustiedon hyödyntämisestä palvelujen vaikuttavuuden arvioinnissa tehdään kenties jossain muualla kuin sosiaalityössä. Kokemustiedon hyödyntämättömyyden voi mielestäni nojata samanlaisiin perusteisiin kuin kokemustiedon vähäisessä merkittävydessä käytettiin aiemmin – kokemustieto ei ole validia tietoa, koska asiakkaat eivät joko ole ”päteviä” tuomaan sitä esiin, eivät pysty siihen tai yleinen mielipide ei hyväksy sitä.

5.3 Sosiaalityöntekijä tiedon välittäjän roolissa

Rakenteellisen sosiaalityöhön liittyvät kysymykset jätin kyselyn loppuun. Mielestäni sosiaalityöntekijöiden näkemykset tutkielman aihepiiriin, nuorten itsenäisen asumisen, nivomisesta rakenteelliseen sosiaalityöhön ja heidän itsensä rooliin sen tavoitteiden edistämässä olivat niin tärkeitä tutkielman mielekkyyden ja loogisuuden kannalta, että katsoin aiheelliseksi varata kokonaisen luvun asian käsittelylle.

Kysyin sosiaalityöntekijöiltä, kuinka merkityksellisinä he pitivät sosiaalityöntekijöiden roolia nuorten itsenäisen asumisen kokemustiedon esille tuojana itsenäisen asumisen palvelujen arvioinnin kannalta. Vastausvaihtoehdot olivat: en lainkaan merkityksellisenä – vain vähän merkityksellisenä – kohtalaisen merkityksellisenä – erittäin merkityksellisenä – en osaa sanoa. Vastaajia pyydettiin lisäksi perustelemaan vastaustaan sanallisesti. Kuviosta 10 voidaan nähdä vastausten prosentuaalinen jakauma.

Kuvio 10. Vastaajien näkemys sosiaalityöntekijöiden roolin merkityksestä nuorten itsenäisen asumisen kokemustiedon esille tuomisessa itsenäisen asumisen palvelujen arvioinnin kannalta.

Vastaajista suurin osa, 95 %, arvioi sosiaalityöntekijöiden roolin olevan joko kohtalaisen tai erittäin merkityksellisen. Vain 5 % vastaajista arvioi, että sosiaalityöntekijän rooli kokemustiedon välittäjänä on vain vähän merkityksellinen. Arvioni on, että vastaajat, joiden mielestä sosiaalityöntekijöiden roolilla on vain vähäinen merkitys, ovat samat vastaajat, joiden mielestä sellaista relevanttia kokemustietoa ei voida kerätä, jolla olisi merkitystä palveluiden vaikuttavuuden arvioinnille. Tällöin olisi perusteltua, että myöskään sosiaalityöntekijän rooli tällaisen vähämerkityksisen kokemustiedon esille tuomisessa ei olisi kovin suuri. Tätä tukee myös Hirsjärven ym. (ks. 2009) näke-

mys siitä, että havaintoihin tai kokemuksiin perustuva tiedonhankinta vaatii tuekseen varmennusta ja perusteluja luotettavaksi muodostuakseen. Mahdollista on, kuten olen jo aiemmassa vaiheessa todennut, sosiaalityöntekijöillä ei välttämättä ole välineitä kokemustiedon muodostamiseksi luotettavaksi ja sosiaalisesti sopivaksi representaatioksi. Sama arvio voinee päteä myös tämän kysymyksen kohdalla.

Tämän tutkielman tulosten kannalta minun on luontevinta keskittyä niihin vastaustuloksiin, jotka korostavat sosiaalityöntekijöiden roolia tiedon välittäjänä. Tärkeimpänä huomiona pidän erityisesti vastaajien näkemystä siitä, että kokemustiedon esille tuominen on osa rakenteellista sosiaalityötä ja siten luonnollinen osa sosiaalityöntekijän työtä. Vastauksista ilmenee lisäksi, että on osa sosiaalityöntekijän ammatillisuutta tuoda yhteiskunnallisesti merkittäviä asioita esille ja saada asiakkaiden ääni kuuluviin. Tätä tukee myös Murrayn ja Hickin (ks. 2009) näkemys, että rakenteellisen sosiaalityön tehtävä on tuoda keskusteluun yhteiskunnallisia taustatekijöitä.

Korostan vastausten analysoinnissa postmodernin tietokäsityksen merkitystä. Sosiaalityöllä on tarkoituksensa, etenkin muutokseen tähtäävänä toimintana, tiedon riisumisessa sen näennäisestä neutraaliudesta (ks. Witkin 2003). Tässä tehtävässä näen sosiaalityön ja sosiaalityöntekijöiden olevan erityisen korostuneessa roolissa. Witkin (mt.) esittää, että sosiaalityön tulisi jatkuvasti kyetä kehittämään tietoperustaansa sekä tiedonkeruumenetelmiään. Postmodernien suuntausten kannattajat kyseenalaistavat ainakin osittain teorioita ja tieteen selitysvoimaa (ks. Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009). Postmodernin aikakauden yhteiskunnassa sosiaalityöntekijöillä olisi mahdollisuus toimia tiedon välittäjänä myös muutoin kuin esimerkiksi tuottamalla tilastotietoa tai teoreettista tietoa. Sosiaalityön tietopohja on varsin moniulotteinen (ks. Walton 2005).

Rakenteellisen sosiaalityön jakaminen neljään tehtäväalueeseen (ks. Pohjola 2011); tietotyöhön, strategiatyöhön, inklusiiviseen ja oikeudenmukaisuustyöhön, näkyy tämän kysymyksen vastauksissa. Tietotyössä Pohjolan (mt.) mukaan olennaista on, että rakenteellinen sosiaalityö tuottaa tietoa sosiaalisista elinolosuhteista, hyvinvoinnin kysymyksistä ja palveluista. Tätä tietoa ei näkemykseni mukaan ole mahdollista tuottaa ilman kokemustiedon huomioimista. Pohjola (mt.) jatkaa, että tiedon tuottamisen li-

säksi myös sen välittäminen on tärkeää. Ilman tiedon välittämistä päättäjille se ei tule täysimääräisesti hyödynnetyksi.

Nuorten itsenäisen asumisen kokemustiedon tuominen osaksi julkista keskustelua ei kuitenkaan onnistu ilman sen muodostumista osaksi representaatioiden poliittista käyttöä (ks. Nieminen 2014). Beresfordin (ks. 2008) mukaan ihmisten kokemusten perusteella tehtyjen tulkintojen ei luonnollisestikaan tulisi olla ainoa tiedon perusta. Sen seikan tunnistaminen, että kokemustiedolla voidaan tuoda lisäarvoa palvelujärjestelmään, on kuitenkin hänen mielestään olennaista. Gilgun (ks. 2005) korostaa myös erilaisista lähteistä saatavaa tietoa ja sen systemaattista jäsentämistä ja reflektointia. Tämän vuoksi myös sosiaalityöntekijöiden näkemykset siitä, että monipuolinen tiedonkeruu on merkittävää, ovat tärkeitä.

Vastaajat kertovat, että kunnassa ei välttämättä ole sellaista kanavaa, jonka kautta nuoret voisivat itsenäisesti tuoda esiin kokemuksiaan palveluiden vaikuttavuudesta. Toisaalta, vaikka kunnassa kanava olisikin, eivät nuoret välttämättä osaa tai pysty tuomaan kokemustietoaan laajempaan tietoisuuteen. Sosiaalityöntekijän toimiminen nuorten äänenä tai viestinviejänä on vastaajien mielestä tämän vuoksi tärkeää. Tälle löytyy erityinen perustelu myös siitä vastaajien esille tuomasta seikasta, että sosiaalityöntekijä saattaa olla nuoren elämässä ainoa henkilö, joka voi ylipäänsä tuoda asumiseen liittyviä asioita esiin. Postmoderni tietokäsitys kuitenkin kritisoi toisten puolesta puhumista (Mullaly 2007). Tämä herättää kysymyksen siitä, tulisiko sosiaalityöntekijöiden pelkän tiedon välittämisen sijasta pyrkiä luomaan asiakkailleen tilaisuuksia tuoda ääntään esille. Ainoastaan tilaisuus tuoda ääntään esille ei kuitenkaan ehkä riitä kaikkein heikompiosaisimpien kohdalla, vaan tarve olisi myös tarjota keinovalikoimia äänen esille tuomiseen.

Sosiaalityöntekijä kantaa myös vastuuta nuorelle tarjottavan palvelun laadusta. Katson, että tällaisen vastuun kantajalla tulisi olla myös mahdollisuus vaikuttaa palvelujen järjestämiseen. Onnistuakseen palvelun laadun varmistamisesta vastaajat arvioivat, että asiakkaalle tulee olla osoitettu oma sosiaalityöntekijä. Sosiaalityöntekijöiden ammattitaito on osittain niin sanottua hiljaista tietoa, niin kuin Hussi (ks. 2005) toteaa. Hussin aiheellinen huolenaihe hiljaisen tiedon käsitteellistämisestä ja palvelujen kehittämisestä on myös tämän tutkielman kannalta olennainen. Hussi esittää ratkaisuksi

sosiaalista raportointia, johon voidaan osallistaa niin asiakkaan verkostoa kuin asiakkaita itseäänkin.

Sosiaalityöntekijöiltä kysyttiin, miten heidän näkemyksensä mukaan nuorten itsenäiseen asumiseen liittyviä haasteita, tarpeita ja vahvuuksia (sosiaalihuoltolain mukainen tieto asiakkaiden arjesta) tulisi tehdä näkyväksi, jotta se palvelisi palveluiden järjestämistä ja kohdentamista parhaiten. Tähän kysymykseen vastaajilta pyydettiin ainoastaan avovastauksia. Parhaiten sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan rakenteellisen sosiaalityön tavoitteisiin vastaisi sosiaalinen raportointi. Sosiaalisella raportoinnilla voidaan Hussin (ks. 2005) mukaan kirjoittaa auki asiakastyössä syntyvää huoli- ja voimavaratietoa. Toteuttamisessa voivat olla mukana niin verkosto kuin asiakkaatkin. Sosiaalisella raportoinnilla on monia toteuttamisen vaihtoehtoja. Yksi sen tärkeä osa on asiakkailta kerätty laadullinen kokemustieto.

Laadullinen tieto on syvempää kuin perinteinen asiakaspalaute, ja sen vuoksi sosiaalityöntekijät kokevat sen mielekkäämmäksi kuin yksinkertaisen asiakaspalautteen (mt.). Kyselyyn vastanneista sosiaalityöntekijöistä osa avasi sosiaalisen raportoinnin tietojen keruuta tarkemmin – asiakkailta saatavan kokemustiedon lisäksi tietoa tulisi heidän mielestään kerätä ainakin sosiaalityöntekijöiden laatimista palvelupyynnöistä sekä tukitahojen raporteista sosiaalitoimeen. Sosiaalisessa raportoinnissa, kuten missä muussakin tahansa laadullisessa tiedonkeruussa, olennaista on siihen osallistuvan yksilön sitoutuminen, kuten Smith ym. (2012) toteavat. Tärkeitä edellytyksiä sitoutumiselle ovat luottamuksellisen asiakassuhteen syntyminen, selkeän kommunikoinnin ja tiedon riittävä antaminen. Myös rakenteelliset esteet pitäisi pystyä tekemään mahdollisimman mataliksi (mt.).

Ongelmakohtana kokemustiedon välittämisessä päättävillä tahoilla sosiaalityöntekijät näkivät erityisesti sen, että mittareita tai järjestelmiä tiedon systemaattiseen keräämiseen ei juuri ole saatavilla. Lisäksi vastaajat kertovat näkemyksinään, että suunnitelmallinen tiedon kerääminen ja sen analysointi arkityössä usein puuttuu, eikä siihen ole riittävästi resurssia. Tarvetta tiedon välittämiselle heidän mukaan kuitenkin olisi. Vastaajien mielestä olisi myös tärkeää saada vietyä nuorten kokemustietoa eteenpäin suoraan esimerkiksi kaupunginvaltuustolle. Vastaajien mukaan erityisesti tiedon ”linjassa eteenpäin vieminen” olisi tärkeää. Tämä tarkoittaa tulkintani mukaan sitä, että sosiaa-

lityöllä olisi selkeät työvälineet raportointiin ja rakenteellisen sosiaalityön edistämiseen. Vastaajien mielipiteet ovat samansuuntaisia Murrayn ja Hickin (ks. 2009) kanssa, jotka näkevät että sosiaalityöntekijöiden tulee olla edelläkävijöitä epätasa-arvoa edistävien tekijöiden esille tuomisessa. Tämä sen vuoksi, että sosiaalityöllä on erityisen hyvä näköala yhteiskunnassa vallitseviin rakenteisiin, olivat ne sitten ammatillisia tai institutionaalisia. Nämä rakenteet aiheuttavat usein esteitä ja rajoituksia ihmisten elämässä. (mt.)

Rakenteellisen sosiaalityön keinot eivät kuitenkaan vastauksissa jää pelkästään tiedon tuottamiseen ja välittämiseen. Sosiaalityöntekijät mainitsivat vastauksissaan säännöllisen arvioinnin palveluntuottajan ja asiakkaan kanssa yhdessä keinona toteuttaa rakenteellista sosiaalityötä. Säännöllinen yhteydenpito koettiin merkittävänä asiana tiedon välittämisen kannalta. Samansuuntaista tavoitetta Murrayn ja Hicksin (mt.) kanssa käsitteellistää Pohjola (2011) mainitessaan jo edellä mainitsemani rakenteellisen sosiaalityön neljä tehtävää. Erityisesti tässä nostan esille rakenteellisen sosiaalityön strategisen tehtävän. Strategiatyö on hänen mukaansa uudistamistyötä ja edellyttää näkemystä siitä, mitkä tekijät parhaiten edistävät ihmisten hyvinvointia ja kansalaisten yhdenvertaisuutta. Käytännön tasolla Pohjolan (mt.) mukaan strategiatyö ilmenee yhteistyönä erilaisten hyvinvointisuunnitelmien ja – strategioiden luomiseksi. Yhteistyötä tarvitaan laajemmalla pohjalla kuin asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välisenä – mukaan tarvitaan myös kansalaiset, järjestöt ja viranomaiset.

Nuoren asiakkaan aito kohtaaminen ja tähän tutustuminen nousivat vastauksissa olennaisiksi tekijöiksi edellytyksinä kokemustiedon keräämiselle. Jotta tähän päästään, on varmistettava, että nuorta tavataan riittävän usein ja että nuoren ja työntekijän välille muodostuu luottamuksellinen suhde. Kuten Smith ym. (ks. 2012) toteavat, laadullisen tiedon hankkiminen ei ole mahdollista ilman palveluiden piirissä olevan yksilön sitoutumista. Sitoutumisen edellytyksinä ovat puolestaan luottamuksellinen asiakassuhde, selkeä ja ymmärrettävä kommunikointi ja rakenteellisten esteiden madaltaminen. Saatujen vastausten perusteella jo palveluiden suunnitteluvaiheessa olisi tärkeää ottaa nuoria mukaan. Sosiaalityöntekijät esittävät, että nuorille voitaisiin järjestää kyselyitä, haastatteluja ja keskustelutilaisuuksia tiedon keräämistä varten. Toisaalta asiakkaan itse tuottama teksti esimerkiksi blogin muodossa tai työntekijän ja asiakkaan yhdessä auki kirjoittamalla voi tuoda kokemustietoa vaikuttavalla tavalla esiin.

Myös yksilökohtaisessa työskentelyssä on mahdollista toteuttaa rakenteellista sosiaalityötä, ja osa vastaajista näkeekin, että jo palvelutarpeen arvioinnissa tai tilannearvioinnissa olisi aiheellista ottaa kysymykseen liittyvät teemat esille. Yksilökohtaisena muutostyönä sosiaalityö tarkoittaa asiakkaan elämäntilanteen kohentumista. (ks. Pohjola 2015.) Valtaistavalla orientaatiolla asiakkaan kanssa työskentely on voimavarakeskeistä (mt.). Nuoria tulisi vastaajien mukaan rohkaista puhumaan asioista rehellisesti ja avoimesti niiden oikeilla nimillä. Lisäksi vastaajat kokevat, että nuorta tulisi ohjata siihen suuntaan, että tämä ottaisi enemmän vastuuta omasta elämästään sen sijaan, että joutuvat jäämään ikään kuin seuraamaan sitä sivusta. Tätä voi edesauttaa riittävä määrä toistoja ja yhdessä tekeminen. Valtaistavaa orientaatiota voidaan soveltaa myös laajemmin (ks. Väärälä 2003) ja muutostyö voi tarkoittaa esimerkiksi marginalisoitumisen ehkäisyä. Sosiaalityöntekijöiden vastauksista voidaan nähdä, että ne nojaavat vahvasti niille sosiaalityön arvoille, joiden tulisikin ohjata toimintaa - sosiaaliselle oikeudenmukaisuudelle, ihmisarvolle ja osallisuudelle (ks. Rose 2003).

6 Pohdinta

Tutkielmassani oli tarkoitus selvittää sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä kokemustiedon merkityksestä nuorille tarjottavien itsenäisen asumisen tuen palveluiden vaikuttavuuden arvioinnissa. Koen, että sain kyselyni avulla monipuolisen mahdollisuuden analysoida ja tulkita vastauksia asettamani tutkimuskysymyksen valossa. Tutkimuskysymyksenä oli, mikä on kokemustiedon merkitys nuorille tarjottavien asumisen palveluiden vaikuttavuuden arvioinnissa.

Tutkimustulokset osoittavat, että sosiaalityöntekijät pitävät itsenäisen asumisen tuen palveluja vähintäänkin kohtalaisen tärkeinä ja että niille on tarve osana kunnan sosiaalipalveluja. Kaikilla itsenäistyvillä nuorilla ei ole kokemusta vuokra-asumisesta eikä välttämättä lähiverkostoakaan, johon turvautua neuvojen saamiseksi. Sain sosiaalityöntekijöiden vastauksista sen käsityksen, että heillä on nuorten tarpeisiin liittyvää syvällistä näkemystä. Erityisesti jälkihuollon asiakkaisiin liittyvistä haasteista ja huolenaiheista sosiaalityöntekijät vastasivat monisanaisesti. Itsenäisen asumisen tuen palvelut ovat luonnollinen osa nuoren kokonaisvaltaista tukea. Asumisen ongelmiin voivat johtaa edellä mainitun kokemuksen ja lähiverkoston tuen puutteen lisäksi myös esimerkiksi päihde- ja mielenterveysongelmat, arjenhallinnan ongelmat ja luottotietojen menettäminen. Vastauksista voidaan myös päätellä, että nuorten itsenäisen asumisen tuen palvelut tukevat myös asunnottomuuden ennaltaehkäisyä. Huomioitavaa on, että kokonaisvaltaisen tuen lisäksi oleellista on myös yksilöllinen tuki. Nuoret elävät yksilöllisiä elämäntilanteitaan ja myös tarvitsevat yksilöllistä tukea niihin.

Valtaosa kyselyyn vastanneista sosiaalityöntekijöistä kokee tuntevansa nuorten asiakkaidensa asumisen sujumisen hyvin. Osalle vastaajista asiakkaiden asumisen sujuminen ei kuitenkaan ole tiedossa, ja tämä seikka mielestäni oli erityisen mielenkiintoinen. Arvelen sen johtuvan siitä, että asiakkaiden kanssa keskitytään johonkin muuhun elämän osa-alueeseen asumista enemmän – esimerkiksi opiskeluun tai työllistymiseen. Sosiaalityöntekijät pitivät vastausten perusteella kokemustietoa pääosin merkityksellisenä palveluiden vaikuttavuuden arvioinnin kannalta. Osa vastaajista kuitenkin koki, että sellaista kokemustietoa ei ole, jolla olisi varsinaisesti merkitystä. Tämä on tutkielmani kannalta mielenkiintoinen havainto.

Asiakasnäkökulma voi sosiaalityöntekijöiden mukaan tuoda palveluiden arviointiin erilaista näkökulmaa sekä auttaa palveluiden paremmassa kohdistamisessa tarpeita vastaamaan. Lisäksi sosiaalityöntekijät arvioivat, että nuori voi osallisuuden kokemuksista saada motivaatiota ja osallisuus voi kohottaa itsetuntoa. Tutkimustuloksista ilmenee, että kyselyyn vastanneista 41 % ei osannut sanoa, kuinka hyvin kokemustietoa huomioidaan palvelujen vaikuttavuutta arvioitaessa. Samoin 41 % vastaajista sanoi, ettei kokemustietoa oteta huomioon lainkaan palveluiden vaikuttavuutta arvioitaessa tai että sitä huomioidaan jokseenkin huonosti. 18 % vastaajista kuitenkin arvioi, että kokemustietoa huomioidaan jokseenkin hyvin. Vastauksien perusteella havainnoin, että kokemustietoa ei nykytilassa hyödynnetä juurikaan palveluiden vaikuttavuuden arvioinnissa. Rakenteellisen sosiaalityön kysymysten analyysissä kävi ilmi, että vastaajista suurin osa arvioi sosiaalityöntekijöiden roolin olevan joko kohtalaisen tai erittäin merkityksellisen nuorten asumisen kokemustiedon välittäjinä kunnan päätöksentekoon ja palveluista päättävälle taholle. Sosiaalityöntekijät kertoivat, että heidän roolinsa nuorten äänen esille tuojana on tärkeä. Lisäksi he kokevat, että rakenteellinen sosiaalityö on luonteva osa heidän työtään.

Vaikka suomalainen asunnottomuuden ennaltaehkäisytyö on kansainvälisesti arvostettua ja sen tulokset ovat laajalti tunnustettuja (ks. Antikainen ym. 2017), on työtä edelleen paljon. Postmodernin ajan haasteet näkyvät, paitsi tieteen teorioissa, myös tavallisten ihmisten arjessa. Postmoderni aikakausi on tuonut mukanaan moniulotteisuutta ja – tahoisuutta kaikille elämän osa-alueille (ks. esimerkiksi Viirikorpi 1990). Se antaa ilmiöille enemmän tulkinnan mahdollisuuksia kuin suoraviivaisia vastauksia ja tuottaa rajattomia mahdollisuuksia. Ihmisten haasteet ovat monipuolistuneet, eikä yksiselitteisiä ratkaisuja heidän tilanteidensa helpottamiseksi ole. Tämän vuoksi myös asumisen tuen palveluiden tulee seurata aikaansa. Toisaalta asiakkaiden yksilöllisten palveluiden vaade tarkoittaa asiakkaalle yhä henkilökohtaisempaa palvelua. Toisaalta se taas vaatii aikaa, rahaa ja työntekijäresursseja – tekijöitä, joita niukkenevien talouksien parissa kamppailevilla kunnilla ei ole. Sosiaalihuollon asiakaslain tavoitteiden saavuttaminen on iso haaste.

Nuorten itsenäisen asumisen tuen palvelut eivät ole kunnan lakisääteisiä palveluita. Niitä kuitenkin järjestetään Suomessa laajasti, paikkakunnasta riippumatta. Tämän tutkielman tulokset osoittavat, että asumisohjaus, neuvonta ja tuettu asuminen ovat tärkeitä nuorten asumisen edellytysten edistämisessä. Palveluiden piiriin pääseminen ei ole yksilön subjektiivinen oikeus. Palveluita tarjoamalla voidaan kuitenkin vaikuttaa paitsi nuoren henkilökohtaiseen elämään pidemmällä tähtäimellä, myös yhteiskunnan varojen säästön näkökulmasta. Tutkielman tuloksina voidaan päätellä, että vähemmän asumisen häiriöitä tarkoittaa vähemmän sosiaalityön tarvetta ja vähemmän yhteiskunnan varoja. Tässä yhteydessä siis väitän, että pienehkö investointi nuoren itsenäistymisvaiheessa voi säästää suuremmilta investoinneilta tulevaisuudessa.

Nuorten itsenäisen asumisen tuen palveluille asetetaan suuret odotukset. Tutkielmasani sosiaalityöntekijät esittävät, että sosiaalityön tulisi olla mahdollisimman matalan kynnyksen sosiaalityötä, mahdollisuuksien mukaan asiakkaan kotiin jalkautuvaakin. Useat kunnat kuitenkin hankkivat käytännön jalkautuvan asiakastyön yksityisiltä palveluntuottajilta tai esimerkiksi kolmannelta sektorilta. Tästä johtuen sosiaalityöntekijöillä saattaa olla heikkokin tuntemus nuorten asiakkaidensa itsenäisen asumisen sujumisesta, kuten myös kyselyn vastauksista ilmenee. Tämä ei ole rakenteellisen sosiaalityön ja kokemustiedon kannalta optimaalinen tilanne, ja esitänkin tutkielman yhtenä tutkimustuloksena, että sosiaalityön tulisi yhdessä asumisen palvelujen tarjoajan kanssa etsiä ratkaisuja tilanteeseen. En tunne sosiaalityön ja asumisen palveluntarjoajien rajapintoja eri organisaatioissa, mutta lienee yleisesti tuttua, että yhteistyön tiivistämiselle olisi tilausta.

Kokemustiedon merkitys jakoi vastaajien mielipiteitä. Postmoderni tietokäsitys korostaa sen hankkimista useammasta lähteestä (ks. esimerkiksi Hirsjärvi ym. 2009 tai Rautio 2012) – se ei siis luota sokeasti pelkästään teoreettiseen tietoon tai ammattilaisten omistaman tiedon validiuteen. Tiedon muodostuminen validiksi tiedoksi vaatii, että se hyväksytään sosiaalisena representaationa (ks. Nieminen 2014). Tässä suhteessa sosiaalityöntekijällä olisi tärkeä tilaisuus osoittaa oma roolinsa. Tästä kirjoitan vielä jäljempänä pohdinnassa. Valtaosan kyselyyni vastanneiden mielestä kokemustiedolla on tilausta ja oma paikkansa. Soraääniä en kuitenkaan voi olla sivuuttamatta, ja juuri niiden vuoksi koko tematiikka aiheuttaa syvemmän pohdinnan tarvetta. Jo teoriaosuudessa kokemustiedon merkitykselle esitettiin voimakastakin kritiikkiä (ks. Beresford

2012). Joidenkin vastaajien näkemykset myötäilevät tätä teoriapohjan kritiikkiä. Tulisi-ko tästä päätellä, että kokemustietoa ei kannata kerätä tai huomioida? Voidaanko kokemustieto jakaa merkittävämpään ja vähemmän merkittävään, eikä vähempiarvoista kokemustietoa kannata kerätä? Haasteena tässä tapauksessa tietysti olisi erotella keräämisen arvoinen kokemustieto pois vähempiarvoisesta. Lisäksi tässä yhteydessä jouduttaisiin sen moraalisen kysymyksen äärelle, kenen ääni on kuulemisen arvoista. Rohkenen väittää, että kokemustieto sinänsä on aina arvokasta – on vain asiakkaan tilanteesta kiinni, pystyykö hän tuomaan sitä rakentavalla tavalla esiin.

Kokemustiedon yhteydessä sosiaalityöntekijät nostivat esiin muitakin asiakkaiden kannalta tärkeitä ja motivoivia tekijöitä. Kokemustiedon jakaminen voi edistää nuoren osallisuuden tunnetta, liittää tätä paremmin osaksi yhteisöä ja edesauttaa esimerkiksi vertaistuen saamisessa ja antamisessa. Näitä asioita en ollut osannut huomioida kyselyä laatiessani, ja olenkin tyytyväinen, että ne toivat tutkimustuloksiin omalta osaltaan arvokasta lisätietoa.

Huolenaiheekseni aineiston perusteella nousee kysymys siitä, mitä tapahtuu niiden nuorten äänille, joilla ei ole mahdollisuuksia tuoda omaansa kuuluviin. Kaikkien nuorten ääntä tuskin on koskaan mahdollista saada kokemustietona kerättynä, mutta vähentääkö se kerätyn kokemustiedon arvoa? Teoreettiset kriteerit täyttämällä mikä tahansa kokemustieto toki voi tulla osaksi hyväksyttyä sosiaalista representaatiota, ja tuolloin tuskin enää kysytään, mihin katosivat kaikki muut, raportoimattomat kokemuksen äänet. Riski kadonneista äänistä tulisi kuitenkin vähintään tunnustaa ja pitää mielessä kokemustietoa kerätessä.

Kunnissa arvioidaan palveluiden vaikuttavuutta, jotta niitä voitaisiin suunnitella, kehittää ja uudelleen organisoida mahdollisimman tehokkaasti ja asiakkaiden tarpeita vastaavalla tavalla (ks. Pohjola 2012). Sosiaalityöntekijät pitivät kyselyssäni kokemustiedon merkitystä palveluiden vaikuttavuuden arvioinnissa pääosin vähintäänkin kohtuullisen merkittävänä. He myös arvioivat, että kokemustietoa ei nykyisellään hyödynnetä laajasti palveluiden vaikuttavuutta arvioitaessa. Esitän toisena tutkielman päätelmänä, että palveluista vastaavat viranhaltijat osallistaisivat sosiaalityöntekijöitä enemmän palveluiden vaikuttavuuden arviointikeskusteluihin. Kokemustiedon hyödyntämistä tulisi toteuttaa suunnitellusti ja systemaattisesti. Ilman yhteisesti sovittuja välineitä ja

toimintamalleja se ei kuitenkaan onnistu. Koko työyhteisön tulisi sitoutua tiedon keräämiseen ja sitouttaa siihen myös asiakkaat.

Sosiaalityön velvoitteena lainsäädäntöön perustuen on tiedon välittäminen asiakkaista ja heidän tarpeistaan (Sosiaalihuoltolaki 2014). Rakenteellisen sosiaalityön lainsäädännössä velvoitetaan sosiaalityötä kytkemään asiakkaisiin liittyvä tieto laajemmin yhteiskunnalliseen keskusteluun. Sosiaalityöntekijöillä näyttää kuitenkin aineistoni perusteella olevan pääosin puutteellinen keinovalikoima tämän tavoitteen toteuttamiseksi. Tahotilla on määritelty, sosiaalityöntekijät tuntuvat olevan sitoutuneet siihen, mutta konkreettinen työkalupakki puuttuu. Tässä tutkielmassa ei oteta kantaa siihen, onko sosiaalityöntekijöillä edes käytännön mahdollisuuksia toteuttaa rakenteellista sosiaalityötä aikatauluvaatimusten ja asiakasmäärien puitteissa. Rakenteellinen sosiaalityö tulisi tutkimustulosten perusteella saada sulautettua luontevaksi osaksi sosiaalityöntekijän jokapäiväistä työtä, jotta sen tavoitteet voisivat täysimääräisesti toteutua. Joka tapauksessa kyselyyni vastanneet sosiaalityöntekijät kokevat roolinsa tiedon välittäjänä pääosin merkittävänä. Heillä tuntui olevan myös erittäin monipuolisesti ideoita rakenteellisen sosiaalityön toteuttamiseksi. Näkisin, että rakenteellisen sosiaalityön kannalta ei tarvitsisi tehdä monimutkaisia järjestelyitä, jotta sosiaalityöntekijöillä olisi paremmat edellytykset toteuttaa sitä osana jokapäiväistä työtään. Mielestäni rakenteellisen sosiaalityön yhteiskunnallisen keskustelun tavoite ei voi toteutua, ellei sosiaalityöntekijöille mahdollisteta sen toteuttamista. Aktiivisen lähestymistavan ottaminen suhteessa erilaisiin sosiaalisiin ilmiöihin sekä sosiaalityön kollektiivinen kannanotto niihin vaatii monipuolisia tietovarantoja sekä riittävästi resursseja.

Postmodernin tietokäsityksen mukainen käsitys kokonaisvaltaisesta tiedosta (ks. Walton 2005) korostaa tietoa ihmisestä, sosiaalisista toimintaympäristöistä sekä yhteiskunnallisista vaikutussuhteista. Sosiaalityössä muodostuva interventiotieto on myös tärkeä osa kokonaisvaltaista tietoa. Interventiotiedolla tarkoitetaan tietoa niistä väliintuloista, jotka johtuvat ihmisten ongelmallisista elämäntilanteista. Näiden lisäksi sosiaalityössä tarvitaan myös poliittista, oikeudellista, taloudellista ja hallinnollista tietoa. Kulttuuristen kontekstien ymmärtäminen on edellisten lisäksi merkityksellistä. (mt.) Tähän pitkään vaatimusten listaukseen vastaaminen on mille tahansa ammattiryhmälle haasteellista – ei siis ihme, että sosiaalityöntekijöiden on vaikeaa saada koko paketista tiukkaa otetta.

Tekemättä suurempaa yleistystä tutkimustulosten perusteella näyttäisi siltä, että ainakin tämän kyselyn tulokset osoittavat, että kokemustiedolla on merkityksensä ja oma tilauksensa palvelujen vaikuttavuuden arvioinnissa. Asiaan tulee suhtautua varovasti ja riskit tiedostaen, mutta hallitulla prosessilla kerättynä asiakkaiden kokemustieto voi tuoda palvelujen vaikuttavuuden arvioinnille lisäarvoa. Tämä lisäarvo voi osaltaan auttaa palvelujen kohdentamista ja kehittämistä sekä säästää yhteiskunnan resursseja.

Lähteet

Alasuutari, Pertti: Laadullinen tutkimus 2.0. Vastapaino. Riika 2011.

Antikainen, Janne & Laakso, Seppo & Lönnqvist, Henrik & Pyykkönen, Sinikukka & Soininvaara, Ilpo: Asuntopolitiikan kehittämiskohteita. Eduskunnan tarkastuslautakunnan julkaisu 1/2017.

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/O_61+2016.pdf

Viitattu 4.9.2018.

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA: Asunnottomat 2017. Selvitys 2/2018.

<http://www.ara.fi/fi->

[FI/Tietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2016\(42132\)](FI/Tietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2016(42132))

Viitattu 4.9.2018.

Beresford, Peter & Salo, Markku: Kokemuksen muodonmuutos. Mielenterveyden keskusliitto. Kehitys Oy, Pori 2008.

Beresford, Thomas P: Service users' knowledges and social work theory: conflict or collaboration? E-artikkeli julkaisussa British Journal of Social Work, August 2000, vol. 30(4), sivut 489-503. Artikkelin viitattu 11.5.2018.

Clarkeburn, Henriikka & Mustajoki, Arto: Tutkijan arkipäivän etiikka. Vastapaino, Tampere 2007.

Dahler-Larsen, Peter: Vaikuttavuuden arviointi. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. FinSoc, Stakes 2005.

Ewald, Francois: A concept of Social Law. Teoksessa Teubner, Gunther (Ed.): Dilemmas of Law in the Welfare State. Walter de Gruyter & Co. 1986. Berliini.

Fawcett, Barbara: Postmodernism. Teoksessa Gray, Mel & Webb, Stephen A.: Social Work Theories and Methods. Sivut 147-156. 2nd Edition. Sage Publications 2009.

FinSoc: Arviointi sosiaalipalveluissa. Katsaus arvioinnin peruskysymyksiin.

Stakes, FinSoc Työpapereita 3/2001. Helsinki 2001. ISBN 951-33-1205-4. ISSN 1455-9064.

Fook, Jan: Social Work. A Critical Approach to Practice. Second edition. Sage Publication. London 2012.

Gilgun, Jane F.: The Four Cornerstones of Evidence-Based Practice in Social Work. Research on Social Work Practice 15 (1), 52-61. 2005.

Granfelt, Riitta: Marginaalitarinat ammattikäytäntöjen kehittämisen aineksina. Teoksessa Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna: Sosiaalityön käytäntötutkimus. Sivut 240-258. Palmenia-sarja nro 128. Gaudeamus Oy 2005.

Habermas, Jürgen: Between Facts and Norms. Alkuperäisteos Faktizität und Geltung, 1992. Alkuperäisteoksesta kääntänyt William Rehg. Massachusetts Institute of Technology. 1996.

Heinonen, Hanna: Kohti syvempää ymmärrystä sosiaalityössä. Tutkiva ja arvioiva työote sosiaalityöntekijöiden jäsentämänä. SOCCAn ja Heikki Waris – instituutin julkaisusarja nro 16, 2007.

http://www.socca.fi/files/72/Tutkiva_arvioiva_työote_sosiaalityöntekijöiden_jäsentämana.pdf. Viitattu 31.5.2018.

Heinonen, Jari: Rakenteellinen sosiaalityö muutoksessa ja muuttajana. Teoksessa Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja & Seppänen, Marjaana (toim.): Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. Sivut 37-63. United Press Global 2015.

Hiekka, Eija & Hänninen, Tanja & Talvensola, Sivi: Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen sosiaaliasiamiehen selvitys vuodelta 2016. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen raportteja 42. Jyväskylä 2017.

http://koskeverkko.fi/wp-content/uploads/2013/12/Sosiaaliasiamiehen_selvitys_2016_final.pdf

Viitattu 5.9.2018.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula: Tutki ja kirjoita. Hämeenlinna 2009.

Hussi, Taina: Sosiaalinen raportointi kokemustiedon käsitteellistäjänä. Teoksessa Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna: Sosiaalityön käytäntötutkimus. Sivut 144-158. Palmenia-sarja nro 128. Gaudeamus Oy 2005.

Hämäläinen, Juha & Niemelä, Pauli: Uudistuvan sosiaalihuoltolain arvoperiaatteet. Teoksessa Haverinen, Riitta & Kuronen, Marjo & Pösö, Tarja (toim.): Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Sivut 80-108. Vastapaino 2014.

Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka: Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi 2005.

Jankko, Terhi: Kokemus tiedoksi – projekti kouluttaa valistamaan: Sairauden kanssa voi oppia tulemaan toimeen. Teoksessa Kärkkäinen, Anne (toim.): En valinnut tätä sairautta. Kokemustietoa mielenterveyden häiriöistä. Sivut 8-11. Kokemus tiedoksi – projekti. Tampere 2009.

Juhila, Kirsi: Sosiaalityön selontekovelvollisuus. Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, 17(4), 296-312. Viitattu 18.6.2018.

Karvinen-Niinikoski, Synnöve: Postmoderni sosiaalityö. Teoksessa Mäntysaari, Mikko; Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus. Sivut 131-160. 2009.

Kemppainen, Tarja & Ojaniemi, Pekka: Tieto ja vaikuttavuuden arviointi käytännön sosiaalityössä. Teoksessa Pohjola, Anneli & Kemppainen, Tarja & Väyrynen, Sanna (toim.): Sosiaalityön vaikuttavuus. Sivut 43-64. Juvenes Print, Tampere 2012.

Korteniemi, Pertti & Kotiranta, Tuija & Kivipelto, Minna: Kokemuksia sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnin toteuttamisesta. Teoksessa Pohjola, Anneli & Kemppainen, Tarja & Väyrynen, Sanna (toim.): Sosiaalityön vaikuttavuus. Sivut 89-115. Juvenes Print, Tampere 2012.

Knuuttila, Tarja & Lehtinen Aki Petteri (toim.): Representaatio. Tiedon kivijalasta tieteen työkaluksi. Gaudeamus Helsinki University Press 2010.

Kuusisto-Niemi, Sirpa & Lehmuskoski, Antero: Asiakastiedon kuvausmenetelmät sosiaalityössä. Teoksessa: Pohjola, Anneli & Kääriäinen, Aino & Kuusisto-Niemi (toim.): Sosiaalityö, tieto ja teknologia. Sivut 47-78. PS-Kustannus. Juva 2010.

Kärkkäinen, Anne (toim.): En valinnut tätä sairautta. Kokemustietoa mielenterveyden häiriöistä. Kokemus tiedoksi – projekti. Tampere 2009.

Lyotard, Jean-Francois: Tieto postmodernissa yhteiskunnassa. Gummerus Oy, Jyväskylä 1985.

Mullaly, Bob: The New Structural Social Work. Oxford University Press 2007. Third edition.

Mäkinen, Olli: Tutkimusetiikan ABC. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 2006.

Nieminen, Ari: Kokemustiedon määritelmä ja muodot – kohti uutta kokemuksen politiikkaa? Teoksessa Nieminen, Ari & Tarkiainen, Ari & Vuorio, Elina (toim.): Kokemustieto, hyvinvointi ja paikallisuus. Sivut 14–30. Turun ammattikorkeakoulun raportteja 177. Turun ammattikorkeakoulu, Turku 2014.

Närhi, Kati: Sosiaalityöntekijät paikallisen tason vaikuttajina. Teoksessa Satka, Mirja & Pohjola, Anneli & Rajavaara, Marketta: Sosiaalityö ja vaikuttaminen. Sivut 57-82. Jyväskylä 2003.

Opetus –ja kulttuuriministeriö: Valtakunnallinen nuorisotyön ja-politiikan ohjelma 2017-2019. OKM 12.10.2017.

<https://minedu.fi/documents/1410845/4274093/VANUPO+FI+2017+final.pdf/92502e8e-0cd0-40f0-b097-5ef39e1d529f/VANUPO+FI+2017+final.pdf.pdf>

Viitattu 4.9.2018.

Pawson, Ray & Tilley, Nick: Realistic Evaluation. Sage Publications 1997.

Payne, Malcolm & Askeland, Gurid Aga: Globalization And International Social Work. Postmodern Change and Challenge. Ashgate Publishing Company 2008. Reprinted 2009. Iso-Britannia.

Pekkarinen, Elina & Tapola-Haapala, Maria: Kriittinen realismi sosiaalityössä – tiedon-tuotannosta emansipaatioon. Teoksessa Mäntysaari, Mikko; Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus, 183-205. 2009.

Pohjola, Anneli & Kemppainen, Tarja & Väyrynen, Sanna (toim.): Sosiaalityön vaikuttavuus. Juvenes Print. Tampere 2012.

Rajavaara, Marketta: Vaikuttavuusyhteiskunta. Sosiaalisten olojen arvostelusta vaikutusten todentamiseen. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 84. Vammala 2007.

Rapley, Tim: Some Pragmatics of Qualitative Data Analysis. Teoksessa Silverman, David (toim.): Qualitative Research. 3rd Edition. Sage Publications, inc. 2011.

Raunio, Kyösti: Sosiaalityön kiistanalainen tieto. Tieteessä tapahtuu 2/2012. Sivut 78-80.

Rissanen, Aalto: Yhteenveto kuntoutuksen vaikuttavuuden arvioinnista. Teoksessa Kannattaako kuntoutus? Asiantuntijakatsaus eräiden kuntoutusmuotojen vaikuttavuudesta. Sivut 3-4. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES. Gummerus Kirjapaino Oy 2002.

Rose, Stephen: Sosiaalityön missio. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli: Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. Sivut 193-205. PS-Kustannus, Juva 2003.

Ryen, Anne: Ethics and Qualitative Research. Teoksessa Silverman, David (toim.): Qualitative Research. 3rd Edition. Sage Publications, inc. 2011.

Saari, Erkki & Viinamäki, Leena & Antikainen, Jaakko: Miten tuotamme luotettavaa kokemustietoa? Teoksessa Nieminen, Ari & Tarkiainen, Ari & Vuorio, Elina (toim.): Kokemustieto, hyvinvointi ja paikallisuus. Sivut 54–71. Turun ammattikorkeakoulun raportteja 177. Turun ammattikorkeakoulu, Turku 2014.

Siltala, Raimo: Johdatus oikeusteoriaan. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Hakapaino Oy, Helsinki 2001.

Smith, Mark & Gallagher, Michael & Wosu, Helen & Stewart, Jane & Cree, Vivien E. & Hunter, Scott & Evans, Sam & Montgomery, Catharine & Holiday, Sarah & Wilkinson, Heather: Engaging with Involuntary Service Users in Social Work: Findings from a Knowledge Exchange Project. British Journal of Social Work 2012, 42. Sivut 1460-1477.

Sosiaali- ja terveysministeriö: Sosiaalihuoltolain soveltamisopas. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:5. Saatavilla sähköisesti osoitteesta: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80391/05_17_Sosiaalihuoltolain%20soveltamisopas.pdf. Viitattu 25.7.2018.

Syrjäläinen, Eija & Eronen, Ari & Värri, Veli-Matti (toim.): Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin. Tampereen yliopistopaino Oy Juvenes Print. Tampere 2007.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi 2018.

Tuori, Kaarlo: Kriittinen oikeuspositivismi. Werner Söderström lakitieto Oy 2000.

Tuori, Kaarlo & Kotkas, Toomas: Sosiaalioikeus. Talentum Media Oy, Liettua 2016.

Törrönen, Jukka: Kuvaus, näkökulma, ääni: Representaatioiden analyysi empiirisessä sosiaalitutkimuksessa. Teoksessa Knuuttila, Tarja & Lehtinen Aki Petteri (toim.): Representaatio. Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi. Sivut 276-304. Gaudeamus Helsinki University Press 2010.

Törrönen, Jukka: Toisen ääni, näkökulma ja kohteena oleminen. Teoksessa Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka: Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Sivut 15-37. Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi 2005.

Vedung, Evert: Arviointiaallon muodot ja suunnat. Yhteiskuntapolitiikka 69 (2004):3. Artikkeleihin viitattu 18.6.2018.

Viirkorpi, Paavo: Rakenteellisen sosiaalityön pakko ja mahdollisuudet. Sosiaalihuollon julkaisu 17/1990. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1990.

Witkin, Stanley: Päämääränä hyvän tekeminen. Pohdintoja ihmisoikeuksista ja etiikasta sosiaalityössä. Teoksessa Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli: Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. Sivut 237-253. PS-Kustannus, Juva 2003.

Sähköiset lähteet:

Aamulehden artikkeli: Vaikeavammaiset nuoret joutuivat muuttamaan kilpailutuksen vuoksi – ”Miksi vanhempia ei kuunnella?”

<https://www.aamulehti.fi/kotimaa/vaikeavammaiset-nuoret-joutuivat-muuttamaan-kilpailutuksen-vuoksi-miksi-vanhempia-ei-kuunnella-23913249/>. Viitattu 30.5.2018.

Sosnetin hyväksymä kansainvälinen sosiaalityön määritelmä:

<https://www.sosnet.fi/Suomeksi/Koulutus/Peruskoulutus/Sosiaalityon-maarittely/Kv-maaritelma#>. Viitattu 20.7.2018.

Vammaispalvelut Valviran internet - sivuilla.

<https://www.valvira.fi/sosiaalihuolto/sosiaalihuollon-palvelut/vammaispalvelut>

Viitattu 27.12.2018.

Virallislähteet:

Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. HE 164/2014 vp. Saatavilla sähköisesti osoitteesta:

<https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140164.pdf>

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000. Annettu Helsingissä 22.9.2000. Saatavilla sähköisesti osoitteesta:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812#L2P4>

Nuorisolaki 1285/2016. Annettu Helsingissä 21.12.2016. Saatavilla sähköisesti osoitteesta: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285>

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Annettu Helsingissä 30.12.2014. Saatavilla sähköisesti osoitteesta: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301#Pidp447272928>

Suomen perustuslaki 731/1999. Annettu Helsingissä 11.6.1999. Saatavilla sähköisesti osoitteesta: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

LIITE 1. Kyselylomake sosiaalityöntekijöille

Kokemustiedon merkitys nuorille tarjottavien itsenäisen asumisen tuen palveluiden arvioinnissa

Taustatiedot

1. Kaupunki *

Helsinki
Espoo
Vantaa
Turku
Lahti
Kuopio
Pori
Tampere
Oulu
Jyväskylä

2. Sosiaalityön ala, jolla työskentelet *

aikuisssosiaalityö (alle 30- vuotiaat)
jälkihuollon sosiaalityö
nuorten aikuisten kanssa tehtävä sosiaalityö, nuorisohuolto tai vastaava
lastensuojelun sosiaalityö
joku muu, mikä?

3. Sosiaalityön työkokemuksesi *

alle 1 v.
1 vuosi - 2 v 11 kk
3-5 vuotta
yli 5 vuotta

Nuorten (alle 30-vuotiaiden) itsenäisen asumisen tuen palvelut kunnassasi

Nuorille tarjottavilla itsenäisen asumisen tuen palveluilla tarkoitetaan tässä kyselyssä tavalliseen vuokra- tai omistusasuntoon tarjottavia asumisen neuvonta- ja ohjauspalveluita, joita monet kunnat voivat tuottaa itse, ostaa nuorisotasuntotoimijoilta ja yksityisiltä palveluntuottajilta. Asumisen ohjaus- ja neuvontapalveluiden tavoitteena on tukea nuoren itsenäistä asumista ja niihin kuuluvat asunnon hakuun, asumiseen ja muuttoon kuuluvat kysymykset.

4. Oman arviosi mukaan, tarjotaanko kunnassasi nuorille itsenäisen asumisen tuen palveluita

osana kunnan sosiaalipalveluita? *

kyllä. Mikä taho itsenäisen asumisen tuen palveluita tuottaa?
ei
en osaa sanoa

5. Kuinka tärkeänä pidät, että nuorille tarjotaan itsenäisen asumisen tuen palveluita? *

en lainkaan tärkeänä
vain vähän tärkeänä
kohtalaisen tärkeänä
erittäin tärkeänä
en osaa sanoa

6. Perustele vastaustasi kysymykseen 5. *

Kokemustiedon merkitys palveluiden vaikuttavuuden arvioinnissa

Yksi sosiaalihuoltolain mukaisista rakenteellisen sosiaalityön tehtävistä on tuottaa tietoa asiakkaiden tarpeista ja niiden yhteiskunnallisesta merkityksestä, jotta kunnan tarjoamien palveluiden suunnittelussa ja päätöksenteossa kyettäisiin ottamaan nämä tarpeet huomioon. Tavoitteena on parantaa sosiaalipalveluiden vaikuttavuutta.

7. Kuinka hyvin arvioit tuntevasi nuorten asiakkaidesi itsenäisen asumisen sujumisen? *

erittäin huonosti
jokseenkin huonosti
jokseenkin hyvin
erittäin hyvin
en osaa sanoa

8. Mistä saat tietoa nuoren itsenäisen asumisen sujumisesta? (voit valita useamman vaihtoehdon) *

havainnoin nuoren kotona
nuorelta itseltään
asumisen tuen palvelujen tuottajalta
toisilta nuoren kanssa työskenteleviltä sosiaalityöntekijöiltä
jostain muualta, mistä?

9. Kuinka merkityksellisenä pidät nuorilta asiakkailta saatavaa kokemustietoa itsenäisen asumisen palveluiden vaikuttavuutta arvioitaessa? *

en lainkaan merkityksellisenä
vain vähän merkityksellisenä
kohtalaisen merkityksellisenä
erittäin merkityksellisenä
en osaa sanoa

10. Perustele vastaustasi kysymykseen 9. *

11. Onko nuorilta asiakkailta saatavaa kokemustietoa mielestäsi riittävästi saatavilla itsenäisen asumisen palveluiden vaikuttavuutta arvioitaessa? *

täysin riittämättömästi
jokseenkin riittämättömästi
kohtalaisen riittävästi
täysin riittävästi
en osaa sanoa

12. Oman arviosi mukaan, miten nuorten itsenäisestä asumisesta saatavilla oleva kokemustieto otetaan huomioon itsenäisen asumisen palveluiden vaikuttavuutta arvioitaessa? *

ei lainkaan
jokseenkin huonosti
jokseenkin hyvin
erittäin hyvin
en osaa sanoa

13. Kuinka merkityksellisenä pidät sosiaalityöntekijöiden roolia nuorten itsenäisen asumisen kokemustiedon esille tuojana itsenäisen asumisen palveluiden arvionnin kannalta? *

en lainkaan merkityksellisenä
vain vähän merkityksellisenä
kohtalaisen merkityksellisenä
erittäin merkityksellisenä
en osaa sanoa

14. Perustele vastaustasi kysymykseen 13. *

15. Miten mielestäsi nuoren itsenäiseen asumiseen liittyviä haasteita, tarpeita ja vahvuuksia (sosiaalihuoltolain mukainen tieto asiakkaiden arjesta saatavasta tiedosta) tulisi tehdä näkyväksi, jotta se palvelisi palveluiden järjestämistä ja kohdentamista parhaiten? *

16. Mitä muuta haluaisit sanoa aiheeseen liittyen? Sana on vapaa! *

LIITE 2. Saatekirje kyselystä sosiaalityöntekijöille.

Tutkimuskysely nuorten asu- misen kokemustiedosta

29.11. 2018

Arvoisa vastaanottaja,

Suoritan sosiaalityön maisterin tutkintoa Lapin yliopistossa. Tämä kyselylomake on osa pro gradu - tutkielmaani, **jonka tavoitteena on saada selville Suomen 10 suurimman kaupungin sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä kokemustiedon merkityksestä nuorten asumisen palveluiden vaikuttavuuden arvioinnissa**. Kiitos jo etukäteen, että vastaat kyselyyni! Erityisen merkityksellisiä tutkielmani kannalta ovat avovastaukset, joten toivon, että vastaat niihin mahdollisimman monisanaisesti.

Nuorten asumisen neuvonta- ja ohjauspalveluiden vaikuttavuutta täytyy alati arvioida niin rahoittajien kuin poliittisten päätöksentekijöidenkin suuntaan. Tar kastelen kokonaisuutta rakenteellisen sosiaalityön näkökulmasta. Yksi rakenteellisen sosiaalityön peruslähtökohdista on asiakkaiden arjesta ja palvelutarpeista saatava tieto. Tätä tietoa tarvitaan, jotta asiakkaat saavat riittävät ja tarpeita vastaavat palvelut.

Luottamuksellisuus

Kyselyyn vastaaminen on täysin vapaaehtoista ja kaikki vastaukset käsitellään ehdottoman luottamuksellisesti. Aineisto käsitellään tilastollisin menetelmin. Vastaajia ei voida tunnistaa aineiston raportoinnista. Pro gradu - tutkielmani ohjaajana toimii yliopistonlehtori Kati Kallinen Lapin yliopistosta, kati.kallinen@ulapland.fi.

Vastausaikaa 13.12.2018 saakka

Kyselyyn voi vastata torstaihin 13.12.2018 saakka. Kyselyn täyttäminen kestää noin 10 minuuttia. Kyselyyn pääset [tästä](#).